Zeeuwse Omgevingsvisie 2021: Milieueffectrapport

projectnummer 457757.100
definitief
6 januari 2021

Understanding today.
Improving tomorrow.

Zeeuwse Omgevingsvisie 2021: Milieueffectrapport

projectnummer 457757.100

definitief
6 januari 2021

Auteurs
L.T. Runia
P.J. Verhoeven

Opdrachtgever
Provincie Zeeland
Abdij 6
4331 BK MIDDELBURG

datum vrijgave	beschrijving revisie	goedkeuring	vrijgave
	definitief		

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**1**
1.1	Aanleiding	1
1.2	Van milieu naar fysieke leefomgeving	1
1.3	Rol van de m.e.r. bij de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021	2
1.4	Leeswijzer	3
2	**De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021**	**4**
2.1	Zeeuwse Omgevingsvisie 2021: het proces	4
2.2	Bouwstenen voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021	4
2.3	Maatschappelijke uitdagingen	4
2.4	Vervolg van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021	5
3	**Milieueffectrapportage als onderdeel van het proces**	**6**
3.1	Aanleiding en doel van de m.e.r.	6
3.2	Reikwijdte en detailniveau	7
3.3	Aanpak van de m.e.r.	7
4	**De bouwstenen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021**	**12**
4.1	Analyse van de bouwstenen	12
4.2	Relatie tussen bouwstenen en beoordelingskader	13
5	**De huidige staat van de Zeeuwse leefomgeving**	**14**
5.1	De fysieke leefomgeving opgedeeld in thema’s	14
5.2	Doel van de factsheets	14
5.3	Methode	14
5.4	Rol binnen de uitdagingen	14

5.5 Beeld van de referentiesituatie 15

6 Uitstekend wonen en leven in Zeeland 16
6.1 De maatschappelijke uitdaging 16
6.2 Beschouwing van de doelen – kansen en risico's 18
6.3 Beschouwingen bij deze maatschappelijke uitdaging 33
6.4 Wat is er nodig om de ambitie te halen 34

7 Balans in grote wateren en het landelijk gebied 35
7.1 De maatschappelijke uitdaging 35
7.2 Beschouwing van doelen, kansen en risico's 38
7.3 Beschouwingen en bij deze maatschappelijke uitdaging 58

8 Een duurzame en innovatieve economie 60
8.1 De maatschappelijke uitdaging 60
8.2 Beschouwing van de doelen – kansen en risico's 61
8.3 Beschouwingen bij deze maatschappelijke uitdaging 72

9 Klimaatbestendig en CO_2-neutraal Zeeland 73
9.1 De maatschappelijke uitdaging 73
9.2 Beschouwing van doelen, kansen en risico's 74
9.3 Beschouwingen bij deze maatschappelijke uitdaging 84

10 Overzicht, terugblik, conclusies en aanbevelingen 86
10.1 Over dit hoofdstuk 86
10.2 Overzicht 86
10.3 Terugblik 98
10.4 Grensoverschrijdende effecten 98
10.5 Conclusie en aanbevelingen 98

11 Een vinger aan de pols: monitoring en evaluatie 101
11.1 Doorwerking in beleid en programma's 101
11.2 Aanbevelingen voor monitoring 102
11.3 Hoe zou monitoring er in de praktijk uit kunnen zien? 102

Bijlage 1: Factsheets

(apart document) 104

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 1 januari 2022 treedt de Omgevingswet in werking. Met deze wet wil de rijksoverheid de wet- en regelgeving voor de fysieke leefomgeving vereenvoudigen en samenvoegen. Eén van de instrumenten van deze nieuwe wet is de omgevingsvisie. Een omgevingsvisie is een strategische visie voor de gehele fysieke leefomgeving. Ook de provincie Zeeland maakt een omgevingsvisie: de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Hierin benoemt de provincie vier grote maatschappelijke uitdagingen:

- Uitstekend wonen en leven in Zeeland;
- Balans in de grote wateren en het landelijk gebied;
- Een duurzame en innovatieve economie;
- Klimaatbestendig en CO_2-neutraal Zeeland.

Het provinciale beleid is onder deze vier uitdagingen vormgegeven in een aantal bouwstenen[1]. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 brengt, op basis van integrale afwegingen en in afstemming met andere overheden en partijen, samenhang tussen onder andere ruimte, natuur, water, milieu en infrastructuur. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 vervangt de sectorale visies en beleidsplannen.

Met de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 stelt de provincie kaders voor toekomstige ontwikkelingen. Voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is daarom een milieueffectrapportage (m.e.r.)[2] noodzakelijk. Dit Milieueffectrapport (MER) is het eindproduct van de m.e.r.. In dit MER zijn de beleidsvoornemens die in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 zijn opgenomen, beoordeeld op de effecten op de fysieke leefomgeving.

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is het strategische kader voor toekomstige ontwikkelingen en de beleidsinspanningen van de provincie. In de Wet milieubeheer is vastgelegd dat voor kaderstellende plannen met (mogelijk) m.e.r.-plichtige activiteiten de milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen moet worden. Het doel van de m.e.r. is het milieubelang volwaardig en vroegtijdig in de plan- en besluitvorming mee te nemen. Hiervoor is het voorliggend milieueffectrapport (MER) opgesteld.

1.2 Van milieu naar fysieke leefomgeving

Voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is het uitvoeren van een m.e.r. nodig. Dat komt doordat de visie een kader is voor mogelijke m.e.r. (beoordelings)plichtige vervolgbesluiten. Op grond van de Wet milieubeheer bestaat dan de verplichting een plan-m.e.r. te doorlopen, waarbij de m.e.r.-procedure wordt gekoppeld aan de procedure van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Het doel van m.e.r. is de milieubelangen volwaardig mee te laten wegen in de besluitvorming, in dit geval over de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. In een m.e.r. wordt gekeken naar alle aspecten van de leefomgeving, maar ook naar onderwerpen als gezondheid, duurzaamheid en klimaat. In het MER wordt dus breder gekeken dan alleen het milieu. Dit brede spectrum van de fysieke leefomgeving sluit ook aan bij het brede en integrale karakter van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 heeft betrekking op de gehele fysieke leefomgeving en zelfs breder: ook thema's zoals economie en het sociale domein worden meegenomen. Om het MER een goede rol te kunnen geven in de afwegingen die noodzakelijk zijn bij het opstellen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is ervoor gekozen om ook in het MER een breed beoordelingskader te hanteren. Welke thema's zijn meegenomen is in paragraaf 3.3.2. verder toegelicht.

[1] zie hiervoor paragraaf 2.2 in dit MER

[2] Het is gebruikelijk de afkortingen (de) m.e.r. en (het) MER te gebruiken. De afkorting m.e.r. met kleine letters en puntjes ertussen staat voor de volledige procedure, de milieueffectrapportage. MER met hoofdletters, zonder puntjes staat voor het milieueffectrapport, het rapport dat hierbij opgesteld wordt.

1.3 Rol van de m.e.r. bij de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

In onderstaand schema is de rol van de m.e.r. en de interactie met de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 schematisch weergegeven. Dit is verder toegelicht in hoofdstuk 3.

In het begin van het proces van het opstellen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 zijn voor de relevante beleidsthema's bouwstenen geïdentificeerd. Van deze ruim 20 bouwstenen zijn als onderdeel van het proces de bestaande toestand, de mogelijke ontwikkelingen en de knelpunten en opgaven beschreven.

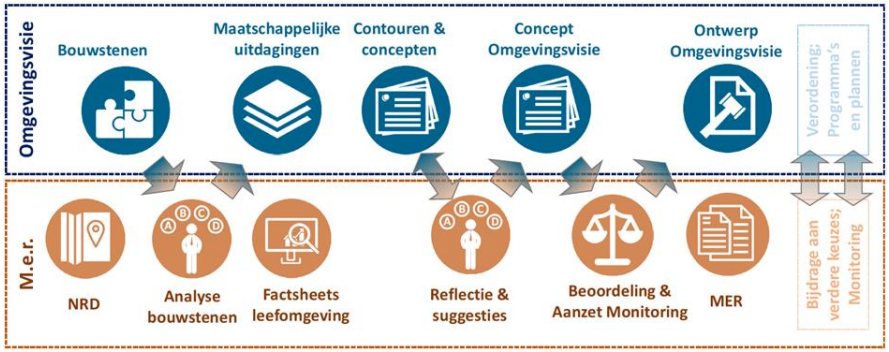

Als onderdeel van de m.e.r. zijn deze bouwstenen geanalyseerd: hoe staat het ervoor, hoe ontwikkelt dit thema zich en welke aandachtspunten komen hieruit voort voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021? Deze analyse is input geweest voor de vier maatschappelijke uitdagingen die samen de kern vormen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Ook deze maatschappelijke uitdagingen zijn in de m.e.r. geanalyseerd en beoordeeld op de kansen en risico's voor de fysieke leefomgeving. De m.e.r. ondersteunt zodoende de (toekomstige) uitwerking van deze maatschappelijke uitdagingen en de daarin opgenomen bouwstenen. De beoordeling van de maatschappelijke uitdagingen op de kansen en risico's voor de fysieke leefomgeving en het halen van de doelen vormt het hoofdonderdeel van het MER. Deze analyse en beoordeling kunnen de provincie helpen bij het maken van nadere keuzes en de verdere uitwerking in de omgevingsverordening en/of programma's.

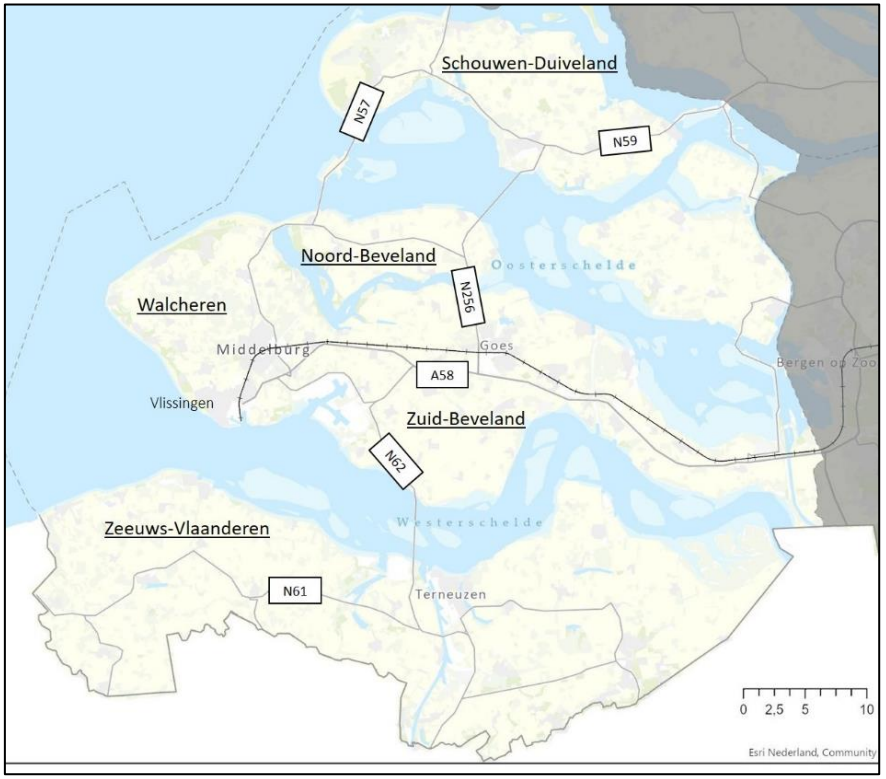

1.4 Leeswijzer

De opbouw van dit MER volgt grotendeels het hiervoor geschetste schema.

- In hoofdstuk 2 is een nadere toelichting op de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 gegeven. De bouwstenen en de maatschappelijke uitdagingen worden hier geïntroduceerd;
- Hoofdstuk 3 bevat de beschrijving van de opzet en invulling van het MER.
- Hoofdstuk 4 beschrijft de bouwstenen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 en geeft inzicht in de aandachtspunten die hieruit komen;
- Hoofdstuk 5 bevat de factsheets, waarin per milieuthema de actuele toestand en de doorkijk naar de autonome ontwikkeling is opgenomen;
- In hoofdstuk 6 tot en met 9 zijn de vier maatschappelijke uitdagingen beoordeeld;
- Hoofdstuk 10 bevat een samenhangende beschouwing van de beoordeling en de gemaakte keuzes, en er wordt een aantal aanbevelingen gedaan.

2 De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

2.1 Zeeuwse Omgevingsvisie 2021: het proces

Het nu voorliggende voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is het resultaat van een lang en intensief proces. Bij dit proces zijn zowel de diverse onderdelen van provincie (ambtelijk en bestuurlijk) als tal van andere partijen betrokken geweest. Met de maatschappelijke en bestuurlijke omgeving, met belangenorganisaties en burgers is van gedachten gewisseld over problemen, opgaven, ambities, maatregelen en rolverdeling. De provincie ziet de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 niet alleen als een product van de provincie zelf, maar als een product van de gehele Zeeuwse gemeenschap. Met dus ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de verdere uitwerking en uitvoering. In dit proces heeft ook de m.e.r. een rol gespeeld.

2.2 Bouwstenen voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is aan meer dan 200 organisaties gevraagd welke onderwerpen thuishoren in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Dat heeft een lijst van 39 hoofdonderwerpen opgeleverd. Voor alle onderwerpen zijn bouwstenen opgesteld. Inmiddels zijn de 39 onderwerpen verdeeld over 27 bouwstenen, die samen de basis vormen voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

De bouwstenen vormen als het ware de bandbreedte van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 van Zeeland. Ze geven een beeld van de verschillende thema's die een plaats hebben in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Een inhoudelijke toelichting op de bouwstenen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is opgenomen in hoofdstuk 4 van dit MER. In de hoofdstukken 6 tot met 9 wordt nader ingegaan op het doelbereik en de effecten van het beleid binnen de bouwstenen.

Uitstekend wonen en leven in Zeeland	Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	Een duurzame en innovatieve economie	Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland
Woningvoorraad	Bodem	Arbeidsmarkt	Klimaatadaptatie
Woonomgeving	Archeologie	Circulaire economie	Zoetwater
Voorzieningen en evenementen	Erfgoed	Recreatie en toerisme	Energietransitie
Onderwijs	Landbouw	Havens en bedrijven	Duurzame energie
Gezondheid	Milieu	Transport en infrastructuur	Waterveiligheid
Mobiliteit	Natuur	Visserij	
Cultuur	Deltawateren		
	Watersysteem		
	Landschap		

2.3 Maatschappelijke uitdagingen

De opgaven van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 zijn geclusterd in vier maatschappelijke uitdagingen. De visie zegt hierover in deel A het volgende:

1. Uitstekend wonen en leven in Zeeland

- Verandering van de bevolkingssamenstelling en de noodzaak voor toegankelijke voorzieningen
- Vernieuwing van de Zeeuwse woningmarkt
- Noodzaak om barrières weg te nemen zodat alle Zeeuwen gemakkelijk deel kunnen nemen aan de samenleving
- Zorgen voor een gezonde woonomgeving

2. Balans in de grote wateren en het landelijk gebied

- Verbeteren van de balans tussen het gebruik en de draagkracht van land en water

- Biodiversiteit staat onder druk
- Ruimte voor nieuwe duurzame ontwikkeling

3. Een duurzame en innovatieve economie
- Hoogwaardig (her)gebruik van producten, grondstoffen en energie
- Sluiten van kringlopen

4. Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland
- Aanpassen aan wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen
- Zo min mogelijk uitstoot van broeikasgassen.

2.4 Vervolg van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Het strategische karakter van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 vraagt om een verdere uitwerking van de beleidsvoornemens tot meer concrete acties en afspraken. Deel A (hoofdstuk 6) van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 geeft daarvan een overzicht, de manier waarop dit wordt aangepakt, welke partijen zijn betrokken en welke instrumenten kunnen worden ingezet. Voor een aantal onderdelen zijn uitwerkingen, programma's en plannen aangekondigd en/of noodzakelijk. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 hecht veel waarde aan het samenwerken met andere partijen: de visie is een gezamenlijke visie, waarvan de uitvoering niet alleen de verantwoordelijkheid is van de provincie. Ook andere overheden, instanties en organisaties hebben hierin een rol en verantwoordelijkheden.

In hoofdstuk 10 van dit MER zijn hierover enkele aanbevelingen opgenomen.

3 Milieueffectrapportage als onderdeel van het proces

3.1 Aanleiding en doel van de m.e.r.

3.1.1 Verplichting tot m.e.r.

De verplichtingen met betrekking het doorlopen van een m.e.r. en het opstellen van een MER zijn opgenomen in de Wet milieubeheer en het bijbehorende Besluit m.e.r. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is – na inwerking treden van de Omgevingswet - een wettelijk verplicht plan. De Wet milieubeheer c.q. de Omgevingswet bepaalt dat bij wettelijk verplichte plannen de formele milieueffectrapportage procedure (plan-m.e.r.) moet worden doorlopen, als het volgende aan de orde is[3]:

1. het plan kaderstellend is voor toekomstige m.e.r.-plichtige of m.e.r.-beoordelingsplichtige activititeiten, of
2. de noodzaak bestaat om een Passende beoordeling op te stellen omdat significante gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden niet op voorhand kunnen worden uitgesloten.

Beide criteria zijn van toepassing op de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Het is ten eerste duidelijk dat de visie een kader is voor toekomstige (ruimtelijke) ontwikkelingen, en het is niet op voorhand uit te sluiten dat een nadere uitwerking van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 op termijn ruimte geeft aan m.e.r.-plichtige of m.e.r.-beoordelingsplichtige activiteiten[4]. Om wat voor soort activiteiten dit precies gaat en welke bepaling van de Wet milieubeheer c.q de Omgevingswet hierop van toepassing zijn, is op dit moment nog niet te zeggen.

De m.e.r.-plicht is in de tweede plaats aan de orde omdat mogelijk nadelige effecten op de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden evenmin uitgesloten kunnen worden.

Gedeputeerde Staten zijn initiatiefnemer voor het opstellen van het milieueffectrapport (MER) voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Provinciale Staten zijn bevoegd gezag voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 en daarmee ook het bevoegd gezag in de m.e.r. In de procedure wordt het MER gekoppeld aan de ontwerp-Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

3.1.2 Doel van de m.e.r.

Het doel van de m.e.r. is om het milieu een volwaardige plaats te geven in de besluitvorming over plannen en projecten. Bij plannen zoals een Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 heeft de m.e.r. als doel dat bij de te maken (beleids)keuzes deze milieubelangen een volwaardige plaats krijgen in de afweging en besluitvorming. Initiatiefnemers beschrijven de gevolgen die het voorgenomen besluit kan hebben op het milieu in een milieueffectrapport. In principe wordt in een MER onderzocht wat doelbereik en effecten zijn van alternatieve oplossingen met bijbehorende milieueffecten en mogelijke maatregelen om nadelige effecten te verminderen of weg te nemen. Bij een strategisch plan, zoals de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, kunnen de alternatieve oplossingen bestaan uit verschillende beleidsopties. De verantwoordelijke overheid – in dit geval de provincie - maakt in haar overwegingen bij het voorgenomen besluit (de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021) gebruik van de informatie in het MER.

[3] Wm artikel 7.2, Omgevingswet, artikel 16.36

[4] In het Besluit m.e.r. (behorend bij de Wet milieubeheer) is een overzicht opgenomen van alle activiteiten waarvoor een m.e.r. of een m.e.r.-beoordeling moet worden uitgevoerd.

3.2 Reikwijdte en detailniveau

3.2.1 De Notitie reikwijdte en detailniveau

De m.e.r.-procedure start formeel met het opstellen en publiceren van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). De NRD is bedoeld om het voornemen om de m.e.r.-procedure te starten bekend te maken en aan te geven hoe invulling wordt gegeven aan de m.e.r. In de NRD is beschreven wat wordt onderzocht (welke (beleids)alternatieven, voor welke beleidsterreinen) en hoe het onderzoek plaats zal vinden (welke milieugevolgen worden onderzocht en hoe wordt dat gedaan).

Op 13 augustus 2019 is de concept Notitie reikwijdte en detailniveau MER Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 door Gedeputeerde Staten vastgesteld. De concept notitie heeft ter inzage gelegen tot 26 september 2019. De zienswijzenperiode heeft niet geleid tot wijzigingen of aanvullingen van de NRD.

3.2.2 Van NRD naar m.e.r.

In de periode na de publicatie van de NRD is voortvarend gewerkt aan onderzoek en het formuleren van het beleid van de ontwerp-Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Hierbij is ook geconstateerd dat het wenselijk is om het milieubelang een goede plek te geven in de beleidsvoorbereiding en daarmee de aanpak zoals opgenomen in de NRD aan te passen. Deze aanpassingen komen voort uit voortschrijdend inzicht en het geleidelijk tot stand komen van de elementen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 en de vraagstukken die daarin aan de orde zijn gekomen.

Een nieuw beoordelingskader
De NRD ging uit van een beoordelingskader gebaseerd was op de vier gebieden uit het Omgevingsplan 2018 en de Kaderagenda voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Voor elk van de vier gebieden van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 (landelijk gebied, stedelijk gebied, kust en deltawateren, havens en industriegebieden) bevat de NRD een onderscheidende set van beoordelingscriteria die samenhangen met de bouwstenen die gelijktijdig met de totstandkoming van de NRD opgesteld zijn. Het beoordelingskader uit de NRD maakte een onderscheid tussen economische, sociale en ecologische voorraden en de stromen die deze voorraden kunnen bedreigen. Doordat de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 niet langer uitgaat van een verdeling in vier gebieden, maar de indeling in vier maatschappelijke uitdagingen hanteert, is een andere opzet van het beoordelingskader gekozen.

Er is voor gekozen om voor dit m.e.r. een - ten opzichte van de NRD - nieuw beoordelingskader te introduceren dat aansluit bij de focus van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, de inhoudelijke focus van de bouwstenen en de thematische indeling van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Concreet betekent dit dat het beoordelingskader op de volgende manieren is aangepast (zie ook paragraaf 3.3):

- Er is één beoordelingskader voor alle maatschappelijke uitdagingen gehanteerd;
- De bouwstenen vormen de basis voor de thematische indeling van het beoordelingskader;
- De thema’s uit het beoordelingskader zijn alle onder te brengen onder ten minste één van de maatschappelijke uitdagingen.

3.3 Aanpak van de m.e.r.

3.3.1 Bijdrage aan het tot stand komen van de inhoud van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Het doel van de m.e.r. is het meewegen van de milieubelangen bij het opstellen van de inhoud van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, de keuzes die dat vraagt en het uiteindelijke besluit over de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Om dat mogelijk te kunnen maken, worden de gemaakte keuzes en het voorgenomen beleid in de m.e.r. beoordeeld op de effecten op de fysieke leefomgeving.

Om dat te kunnen doen moet de inhoud van die keuzes bekend zijn (wat wordt in het MER beoordeeld?) en moet er duidelijkheid zijn over welke de effecten worden onderzocht. De te onderzoeken milieueffecten zijn opgenomen in het beoordelingskader.

3.3.2 Het beoordelingskader

In het MER maken we gebruik van een beoordelingskader, zie tabel 3.1. Dat is een overzicht van de onderwerpen die in het MER worden onderzocht en beoordeeld. Het MER (en dus ook het beoordelingskader) gaat in op alle relevante aspecten van de fysieke leefomgeving. Alle onderdelen die op basis van de regelgeving voor m.e.r. moeten worden onderzocht zijn in het beoordelingskader vertegenwoordigd.

We sluiten met het beoordelingskader aan bij de bouwstenen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Die bevatten namelijk het hele spectrum van de fysieke leefomgeving. In onderstaande tabel zijn deze weergegeven. Sommige bouwstenen zijn samengevoegd onder een thema.
Dit heeft geleid tot een beoordelingskader waarin alle (milieu)thema's zijn opgenomen en de tevens de andere thema's (ook sociale en economische thema's) opgenomen die van belang zijn voor de beoordeling van het voorgenomen beleid. Het beoordelingskader bestaat in totaal uit 15 thema's.

Het beoordelingskader is ook gebruikt bij het beschrijven van de huidige staat van de leefomgeving in Zeeland, ook wel aangeduid als de foto van de leefomgeving. Deze is opgenomen in de bijlage van dit MER in de vorm van een aantal factsheets. Bij de beschrijving en beoordeling is gebruik gemaakt van een groot aantal indicatoren en criteria. Deze zijn niet opgenomen in tabel 3.1, maar wel weergegeven in de factsheets.

Per beoordelingsaspect is in de tabel aangegeven op welke wijze om is gegaan met toetsing van het voorgenomen beleid. Het karakter van de visie is in sterke mate strategisch en van een hoog abstractieniveau. De toetsing op de aspecten uit het beoordelingskader sluit daarbij aan: er is voor gekozen om een globale toetsing op de kans dat en positief of negatief effect optreedt uit te voeren. Dat leidt ertoe dat er vrijwel uitsluitend gebruik is gemaakt van kwalitatieve beoordelingen en dat de toetsingsaspecten (derde kolom van tabel 3.1) van een detailniveau zijn dat aansluit bij de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

3.3.3 Werkstappen van deze m.e.r.

Het proces van de m.e.r. is parallel en in interactie met het proces voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 doorlopen. Het uiteindelijke MER bevat – in de hoofdstukken 6 tot en met 9 in hoofdzaak de beoordeling van de ontwerp-Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Wat hierin niet zichtbaar is, is de rol die de m.e.r. heeft gespeeld bij het tot stand komen van de beleidsteksten van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

In essentie zijn de volgende stappen gezet:

- Stap 1: het formuleren van het beoordelingskader (paragraaf 3.3.2);
- Stappen 2 en 4: in deze stappen vond interactie plaats tussen het proces van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 en de m.e.r.. Dat hield in dat vanuit de m.e.r. reacties zijn gegeven op de bouwstenen (stap 2), de maatschappelijke uitdagingen, de conceptteksten en concept-beleidsvoornemens (stap 4). Deze reacties hebben bijgedragen aan het aanpassen en aanscherpen van het voorgenomen beleid en de inhoud van de bouwstenen (deel B van de visie);
- Stap 3: de beschrijving van de bestaande 'staat van de leefomgeving' in de vorm van factsheets (per aspect van het beoordelingskader);
- Stappen 5 en 6: in de laatste stappen is de beoordeling opgenomen van het voorgenomen beleid dat is opgenomen in het concept-ontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Dit heeft geresulteerd in de inhoud van dit MER.

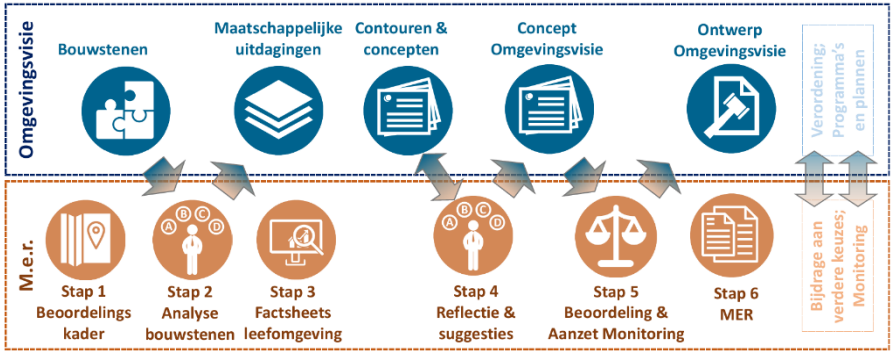

Vanwege het strategische karakter van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 en het gegeven dat veel maatregelen en acties nog niet zijn geconcretiseerd heeft de bepaling van de effecten sterk het karakter van het beschrijven van **kansen en risico's**. Dit is gedaan in de hoofdstukken 5 tot en met 9 van dit MER. Daarbij zijn matrixen gehanteerd met op de ene as de thema's van het beoordelingskader en op de andere as de bouwstenen. Per bouwsteen levert dit een overzicht van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid (van die bouwsteen) voor de thema's die samen het beoordelingskader vormen. Deze analyse van kansen en risico's is uitgevoerd in de stappen 4 en 5 van de m.e.r. Deze analyse is gericht op de inhoud van de bouwstenen die is opgenomen in deel B van het (eind)concept van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

In stap 2 zijn vergelijkbare analyses gedaan van tekstvoorstellen en pre-concept-teksten voor de inhoud van de bouwstenen. Deze tussentijdse analyses van kansen en risico's zijn in het proces van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 gebruikt om de beleidsvoornemens waar nodig en mogelijk aan te passen en aan te scherpen. Deze tussentijdse analyses zijn in dit MER niet (meer) zichtbaar. Er kan echter worden geconstateerd dat deze interactie tussen m.e.r. en Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 ertoe heeft bijgedragen dat in de uiteindelijke concept-ontwerpvisie (die het onderwerp is van de stappen 4 en 5) in een groot aantal bouwstenen meer rekening is gehouden met de risico's voor de leefomgeving: ambities en doelstellingen zijn ruimer en meer integraal, acties zijn waar mogelijk concreter gemaakt.

3.3.4 De referentiesituatie

Na het opstellen van het beoordelingskader is de eerste stap in de m.e.r. het in beeld brengen van de referentiesituatie, ook wel aangeduid als de toekomstige staat van de leefomgeving in Zeeland. De referentiesituatie is de toekomstige situatie zonder het (nieuwe) beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Dit is niet gelijk aan de huidige situatie. In de komende jaren kunnen autonome trends, nieuwe ontwikkelingen of autonoom (huidig) beleid de fysieke leefomgeving beinvloeden. De referentiesituatie is als het ware een toekomstbeeld voor de fysieke leefomgeving. Dit wordt gebruikt als vergelijking voor de toekomstige situatie zoals die zich zal ontwikkelen op basis van het (nieuwe) beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Om een zo goed mogelijk beeld van de referentiesituatie te krijgen, brengen we per thema allereerst de huidige situatie in beeld (de huidige staat van de leefomgeving). Dit doen we op basis van de (beleids)inventarisatie van de provincie en openbare data. Daarna brengen we per thema de relevante trends en ontwikkelingen in beeld. We beoordelen (expert judgement) wat dit betekent voor de toekomstige situatie. Zo ontstaat per thema een beeld van de referentiesituatie. Dit kan leiden tot verschillende uitkomsten:

- **Aandachtspunt voor een maatschappelijke uitdaging:** De beoordeling van de referentiesituatie levert aandachtspunten op die relevant zijn voor (een van) de uitdagingen of één van de bouwstenen daarbinnen. Dit nemen we mee in de analyse van de uitdaging.
- **Aandachtspunt voor de beoordeling**: De beoordeling van de referentiesituatie levert aandachtspunten op die beïnvloed (kunnen) worden door de uitdaging. Dit nemen we mee bij de beoordeling.
- **Randvoorwaarde voor de uitwerking**: Door randvoorwaarden te stellen voor bepaalde aandachtspunten kunnen negatieve effecten voorkomen worden.

Tabel 3.1: Overzicht van het beoordelingskader

Thema	Onderwerp	Toetsingswijze
Archeologie & erfgoed	Archeologische waarden	Kansen en risico's van voorgenomen beleid voor aanwezige archeologische waarden en voor de ontwikkeling van archeologische waarden
	Cultuurhistorische waarden	Kansen en risico's van voorgenomen beleid voor aanwezige cultuurhistorische waarden en de ontwikkeling van cultuurhistorische waarden
Bodem	Bodembeweging	Risico's voor bodemdaling en kansen en risico's voor ontwikkeling van de fysische bodemkwaliteit
Natuur	Natuurgebieden	Kansen op positieve of negatieve effecten voor beschermde natuurgebieden (N2000 of NNN)
	Biodiversiteit	Kansen en risico's van voorgenomen beleid voor biodiversiteit
Landschap	Landschappelijke kwaliteit	Kansen en risico's van voorgenomen beleid voor landschappelijke kwaliteit en/of de herkenbaarheid Zeeuws landschap
Water	Zoet water	Gevolgen van voorgenomen beleid voor de beschikbaarheid van zoet water
	Waterkwaliteit en -kwantiteit	Gevolgen van voorgenomen beleid voor kwaliteit en kwantiteit van oppervlakte- en grondwater
	Deltawateren	Bijdrage aan veilige, economisch aantrekkelijk, ecologisch gezonde delta
Bereikbaarheid	Bereikbaarheid woon- en werkgebieden	Kans op effecten op de regionale bereikbaarheid van Zeeland
		De kans op effecten op de internationale bereikbaarheid van Zeeland
Milieu	Luchtkwaliteit	Uitstoot en achtergrondconcentraties
	Bodem- en waterkwaliteit	Biochemische kwaliteiten, bekende verontreinigingen
	Externe veiligheid	Impact van risicobronnen
Gezondheid	Geluid	Geluidbelasting
	Gezondheidsbevordering	Mate waarin de omgeving een gezonde leefstijl stimuleert
	Straling	Gezondheidsbescherming
Onderwijs & arbeidsmarkt	Opleidingen en ontplooiingsmogelijkheden	Nabijheid scholen en universiteiten
		Kans op werk na afstuderen
	Arbeidsmarkt	Omvang van de werkgelegenheid
		(kwalitatief en kwantitatief) Aanbod aan werklocaties
Leefbaarheid & voorzieningen	Voorzieningenniveau op orde	Voorzieningen in de omgeving

Thema	Onderwerp	Toetsingswijze
		Kwalitatieve bereikbaarheid van de voorzieningen
Wonen	Woningvoorraad in balans	Ontwikkeling vraag en aanbod woningen
Economie	Recreatie en toerisme	Kansen voor een evenwichtige ontwikkeling van toerismesector
	Landbouw en aquacultuur	Kansen en risico's voor de volhoudbaarheid van de landbouw
	Visserijsector	Behoud en vergroting ecologische draagkracht visserij
Circulaire economie	Bijdrage aan circulaire economie	Gebruik primaire grondstoffen
Klimaatadaptatie	Bijdrage aan klimaatadaptiviteit	Hoeveelheid verharding in kernen (bij benadering)
		Klimaatadaptiviteit private eigendommen (groene daken etc.) (bij benadering)
Energietransitie	Bijdrage aan energietransitie	Broeikasgasuitstoot
		Bijdrage aan duurzame energieopwekking

4 De bouwstenen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

De bouwstenen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 zijn ten behoeve van de m.e.r. geanalyseerd, zoals beschreven in paragraaf 3.3.2. Voor elk thema van het beoordelingskader (paragraaf 3.3.1) is een factsheet gemaakt op basis van deze analyses. Deze zijn opgenomen in hoofdstuk 5. Dit hoofdstuk bevat de uitkomsten van deze factsheets en geeft inzicht in hoe dit terugkomt bij de uitdagingen.

4.1 Analyse van de bouwstenen

De provincie Zeeland heeft voor het opstellen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bouwstenen geformuleerd. In de bouwstenen zijn per onderwerp de bestaande kwaliteiten, relevante trends en ontwikkelingen en ambities geformuleerd. Uiteindelijk zijn in totaal zijn 27 bouwstenen opgesteld. Deze bouwstenen bevatten relevante informatie voor de m.e.r. Ze bieden belangrijke inzichten in staat van de fysieke leefomgeving en de autonome ontwikkelingen.

De informatie uit de bouwstenen is vertaald naar de factsheets, die opgesteld zijn op basis van de indeling van het beoordelingskader. Elke bouwsteen heeft een relatie met een thema van het beoordelingskader. Bij welke maatschappelijke uitdaging de bouwsteen behoren is terug te vinden in onderstaande tabel te lezen.

Elke maatschappelijke uitdaging heeft één of meerdere doelen, er moet iets bereikt worden. Zo richt de uitdaging ‘Uitstekend wonen en leven in Zeeland’ zich op de woningvoorraad en het voorzieningenniveau in de provincie. De onderwerpen ‘woningvoorraad in balans’ en ‘voorzieningenniveau op orde’ horen daarom bij het doel van deze uitdaging. Vooruitgang of verbetering van deze onderwerpen brengen het doel van de maatschappelijke uitdaging dichterbij. De beoordeling geeft inzicht in de mate van **doelbereik.**

Maatschappelijke uitdaging	Bouwsteen
Uitstekend wonen en leven in Zeeland	Cultuur
	Gezondheid
	Mobiliteit
	Onderwijs
	Voorzieningen en evenementen
	Woningvoorraad
	Woonomgeving
Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	Archeologie
	Bodem
	Deltawateren
	Erfgoed
	Landbouw
	Landschap
	Milieu
	Natuur
	Watersysteem
Een duurzame en innovatieve economie	Arbeidsmarkt
	Circulaire economie
	Havens en bedrijven
	Recreatie en toerisme
	Transport en infrastructuur
	Visserij
Klimaatbestendig en CO2 neutraal Zeeland	Duurzame energie
	Energietransitie
	Klimaatadaptatie
	Waterveiligheid
	Zoet water

4.2 Relatie tussen bouwstenen en beoordelingskader

Voor de aanpak van deze m.e.r. is een belangrijke keuze die is gemaakt het onderscheid tussen de bouwstenen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 en het beoordelingskader van de m.e.r. Zoals aangegeven bevat het **beoordelingskader** alle thema's die van belang zijn voor de beoordeling van het voorgenomen. Tot deze thema's behoren de gebruikelijke milieuthema's, maar ook de andere thema's die relevant zijn voor de beoordeling van de huidige en toekomstige staat van Zeeland. Het voorgenomen beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is opgenomen in de bouwstenen. De maatschappelijke uitdagingen en het beleid dat de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 hiervoor in de bouwstenen beschrijft, kan effecten hebben op de fysieke leefomgeving of andere thema's van het beoordelingskader.

Om bijvoorbeeld binnen de hiervoor genoemde uitdaging de woningvoorraad in balans te krijgen moeten er mogelijk nieuwe woongebieden ontwikkeld worden. Dit kan een risico zijn voor de landschappelijke kwaliteiten of voor de geluidbelasting in de leefomgeving door de toename van verkeer. De onderwerpen 'Landschappelijke kwaliteit' en 'Milieu en geluid' worden op deze wijze meegenomen in de **beoordeling van kansen en risico's** van deze uitdaging.

Onderstaande matrix laat deze samenhang tussen beoordelingskader en bouwstenen zijn. Deze matrix is in de hoofdstukken 6 t/m 9 gebruikt voor het in beeld brengen van de kansen en risico's

			Deze vijftien **thema's** vormen samen het beoordelingskader van het MER														
			Thema's														
			Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Dit zijn de **bouwstenen** van de Omgevingsvisie.	Uitstekend wonen en leven in Zeeland	Cultuur															
		Gezondheid															
		Mobiliteit															
		Onderwijs															
		Voorzieningen en evenementen															
		Woningvoorraad															
		Woonomgeving															
	Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	Archeologie															
		Bodem															
		Deltawateren															
		Erfgoed															
		Landschap															
		Landbouw															
		Milieu															
		Natuur															
		Watersysteem															
	Naar een volledig circulaire Zeeuwse Economie	Arbeidsmarkt															
		Duurzame en innovatieve economie															
		Havens en bedrijven															
		Recreatie en toerisme															
		Transport en infrastructuur															
		Visserij															
	Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland	Duurzame energie															
		Energietransitie															
		Klimaatadaptatie															
		Waterveiligheid															
		Zoetwater															

5 De huidige staat van de Zeeuwse leefomgeving

5.1 De fysieke leefomgeving opgedeeld in thema's

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 Zeeland is de visie waarmee de provincie het beleid voor de fysieke leefomgeving bepaald. De fysieke leefomgeving is een breed begrip, dat niet concreet afgebakend is in de Omgevingswet. De visie is opgebouwd rond 4 uitdagingen waarbinnen 27 onderwerpen zijn verwerkt. Hieruit zijn 15 thema's gefilterd die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving. Deze thema's spelen een rol binnen de milieueffect beoordeling. Voor elk thema is een uitgebreide analyse gemaakt van huidige staat, het beleid en trends en ontwikkelingen. Deze analyses zijn samengevat in factsheets. De factsheets zijn opgenomen als **bijlage** bij dit MER.

5.2 Doel van de factsheets

De factsheets geven inzicht in de (verwachte) 'staat' van het betreffende thema. Hoe staat het ervoor, waar zitten aandachtspunten of knelpunten, welke trends en ontwikkelingen beïnvloeden het thema de komende jaren? En hoe verhoudt zich dit tot de ambitie die de provincie heeft voor het thema? Uiteindelijk wordt hiermee een beeld van de toekomstige situatie (referentiesituatie) geschetst zonder nieuwe visie. Dit is waardevolle informatie voor de beoordeling die in het MER uitgevoerd wordt. In het MER worden maatschappelijke uitdagingen beoordeeld op de effecten op de thema's van de fysieke leefomgeving. Het is daarvoor van belang om te weten 'hoe het ervoor staat' met de betreffende thema's.

5.3 Methode

Iedere factsheet heeft een gelijke opbouw in blokken:

- **Huidige situatie**: de beschrijving van de huidige situatie geeft aan waar het om gaat en hoe het er nu voor staat. De informatie hiervoor komt vanuit de bouwstenen voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, aangevuld met openbaar beschikbare data. Waar mogelijk is gebruik gemaakt van recente onderzoeken.
- **Trends en ontwikkelingen**: trends en ontwikkelingen beïnvloeden de toekomstige staat van het thema. Bij trends moet gedacht worden aan klimaatverandering of demografische ontwikkelingen. Het gaat om trends die het thema beïnvloeden of door het thema beïnvloed worden. Ontwikkelingen betreffen de uitvoer van het huidige beleid, zoals de realisatie van het Natuurnetwerk Zeeland (NNZ) of de aanleg van nieuwe infrastructuur. Het gaat om ontwikkelingen die (als ontwerp) gepubliceerd zijn.
- **Ambitie(s):** voor elk thema zijn in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 ambities geformuleerd. De ambitie geeft weer hoe het thema 'ervoor moet staan' in 2050. Wat moet aangepakt zijn, hoe moet de kwaliteit van bepaalde aspecten zijn? Een ambitie kan heel concreet zijn, zoals het realiseren van 300 ha nieuwe natuur of meer abstract zoals de ambitie om in 2050 externe veiligheid onder controle te hebben.

5.4 Rol binnen de uitdagingen

Het MER beoordeelt de maatschappelijke uitdagingen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 zijn vier uitdagingen benoemd. Hoe elk thema terugkomt in deze uitdagingen en welke rol het thema daarin vervult, verschilt per uitdaging en thema. In de factsheet is daarom een overzichtstabel opgenomen waarin per uitdaging de rol van het thema kort toegelicht is. Het thema kan grofweg op drie manieren terugkomen in de uitdaging:

- **Doel:** Het thema heeft een directe relatie met het doel van de uitdaging
- **Kans:** De (uitwerking van de) uitdaging biedt kansen om de staat van het thema te verbeteren/knelpunten op te lossen
- **Risico:** De (uitwerking van de) uitdaging kan leiden tot verslechtering van de staat van het thema/creëert nieuwe knelpunten

5.5 Beeld van de referentiesituatie

Het beeld van de referentiesituatie (dus zonder nieuwe visie) bestaat uit een grafiek die bestaat uit een lijn die de ambitie weergeeft en een visualisatie van de verwachte ontwikkeling van het thema. In de figuur is dit als voorbeeld weergegeven. Het moge duidelijk zijn dat de gepresenteerde (trend)lijn en bepaling van de score niet exact te bepalen is. Hiervoor zijn de gekozen indicatoren en beoordelingsschaal te grofmazig. Het verloop van de lijn is gebaseerd op een kwalitatieve analyse. Het verschil tussen de lijnen is niet gekwantificeerd. Het verschil zegt wel iets over de omvang van de verwachte aandachtspunten. Als de lijn van het thema ver onder de ambitie ligt zal er veel gedaan moeten worden om de ambitie te halen. Door onzekerheden wordt de pluim breder in de toekomst.

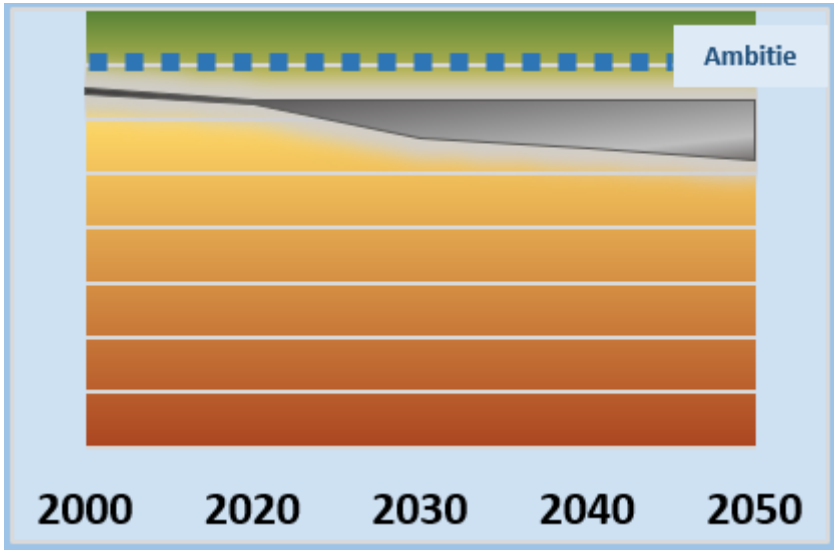

6 Uitstekend wonen en leven in Zeeland

6.1 De maatschappelijke uitdaging

6.1.1 Wat houdt de uitdaging in?

De uitdaging is om in 2050 de woningvoorraad passend te maken op de vraag. Hierbij horen ambities rondom veiligheid en gezondheid. De woonomgeving moet uitnodigen tot gezond gedrag en moet veilig aanvoelen. De woonomgeving moet bijdragen aan biodiversiteit en ingericht zijn op langere droogte als op overtollig regenwater. Voorzieningen moeten klimaatneutraal en voor iedereen bereikbaar zijn. Mobiliteit moet snel, slim, veilig, schoon en betaalbaar voor zowel gebruiker als overheid zijn. De digitale bereikbaarheid dient snel en goed te zijn. Het onderwijs dient goed bereikbaar, betaalbaar en van hoogstaande kwaliteit te zijn. Zeeland dient te beschikken over een aantal onderscheidende kleinschalige top- en kwaliteitsvoorzieningen.

Deze ambities zijn uitdagend en de provincie Zeeland is voor een aantal van deze thema's nog niet op het gewenste niveau of dreigt verder van het wenselijk niveau af te raken. Een en ander staat onder invloed van wat meer alomvattende trends. De veranderende bevolkingssamenstelling leidt tot grote uitdagingen op verschillende terreinen, ook op het gebied van (de inrichting van) de fysieke leefomgeving.

Voor de uitdaging zijn drie thema's voornamelijk van belang:

Demografische ontwikkeling
De Zeeuwse bevolking verandert. De prognose is dat tot 2040 de Zeeuwse bevolking dankzij de komst van nieuwe Zeeuwen nog licht doorgroeit tot 400.000 inwoners en dat het aandeel inwoners boven de 80 jaar groeit naar 10%. Dit leidt tot grote uitdagingen op vrijwel alle terreinen. Omgaan met de veranderende bevolkingssamenstelling is voor Zeeland de grootste uitdaging.

Veranderende woningvoorraad
De Zeeuwse woningmarkt is een belangrijk onderdeel van deze uitdaging. Het huidige Zeeuwse woningaanbod is kwantitatief voldoende om het aantal huishoudens te huisvesten, maar sluit kwalitatief niet aan op de veranderende vraag. Het aanbod is niet afgestemd op de huidige en evenmin op de toekomstige bevolkings- en huishoudenssamenstelling van Zeeland.

Voorzieningen
De veranderende bevolkingssamenstelling heeft ook gevolgen voor de leefbaarheid en inclusiviteit. Voorzieningen spelen hierbij een belangrijke rol. Het gaat erom dat er voldoende aanbod en een goede bereikbaarheid van voorzieningen is. Voorzieningen worden steeds meer gecentraliseerd. Dit heeft grote gevolgen voor scholieren, studenten, ouderen en minder validen.

6.1.2 Hoofddoelen bij deze uitdaging

De provincie heeft bij deze uitdaging de volgende ambities gesteld:

- In 2030 is de Zeeuwse culturele infrastructuur structureel op orde. Op provinciale schaal is er een compleet aanbod, waarbij goede spreiding voorkomt dat het aanbod te veel versnipperd;
- Onze leefomgeving is veilig, lokt gezond gedrag uit en heeft weinig gezondheidsrisico's. De gezonde keus is de gemakkelijkste keus en gezondheidsrisico's voor de mens zijn verlaagd.
- De ambitie is dat mobiliteit snel, slim, veilig, schoon en betaalbaar is. Digitale bereikbaarheid is snel en voldoende dekkend.
- Het doel voor 2030 én 2050 is het realiseren van een duurzame onderwijsonderzoeksinfrastructuur.
- Bereikbaarheid en beschikbaarheid van (basis)voorzieningen en evenementen voor elke Zeeuw en toerist is gegarandeerd.
- Het hoofddoel is een toekomstbestendige en CO2-neutrale woningvoorraad die in kwaliteit en kwantiteit aansluit op de vraag.
- Het hoofddoel is dat onze woonomgeving veilig en klimaatadaptief is, gezond gedrag uitlokt en meer bijdraagt aan biodiversiteit.

Thema	Subdoelstellingen
Cultuur	1. Zeeuwse culturele infrastructuur structureel versterken. 2. Zeeuwse culturele aanbod toegankelijk en beleefbaar voor alle groepen, met aandacht voor jongeren. 3. Zeeuwse cultuur beter verbinden met omliggende regio's.
Gezondheid	1. Uitbreiden van een omgeving met een gezond voedingsaanbod en het verminderen van een omgeving ongezond voedingsaanbod 2. Een omgeving die uitnodigt tot bewegen. 3. Een omgeving die uitnodigt tot ontmoeten. 4. Een omgeving die uitnodigt tot ontspannen. 5. Een omgeving die gezondheidsrisico's verlaagd.
Mobiliteit	1. Snelle mobiliteit 2. Organiseren van een flexibel vraagafhankelijk mobiliteitsaanbod, gericht op de behoeften van de reiziger. 3. Verbeteren verkeersveiligheid. 4. Schone mobiliteit 5. Optimale digitale bereikbaarheid in de hele provincie.
Onderwijs	1. Creëren van hoogstaand onderwijs- en onderzoeksaanbod door verder te bouwen aan de Zeeuwse Campus. 2. Een intensieve samenwerking bereiken tussen triple helix.
Voorzieningen en evenementen	1. Iedereen heeft toegang tot alle voorzieningen 2. Zeeland beschikt over een aantal bijzondere top- en kwaliteitsvoorzieningen 3. Evenementen zijn het duurzame uithangbord van Zeeland
Woningvoorraad	1. Toekomstbestendig maken van de bestaande woningvoorraad. 2. Nieuwbouw passend bij de huidige en toekomstige behoefte en minimaal 50% circulair 3. Inspelen op de behoefte aan specifieke segmenten op woningmarkt.
Woonomgeving	1. Investeren in toekomstbestendige woongebieden. 2. Stimuleren veiligheid, gezondheid, duurzaamheid, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit door ruimtelijk ordening en inrichting.

6.2 Beschouwing van de doelen – kansen en risico's

Onderstaande subparagrafen bevatten per provinciale hoofddoelstelling een beschouwing van het voorgenomen beleid en het daarbij horende doelbereik. De Provincie heeft voor ieder sectoraal thema een doelstelling benoemd en heeft daaraan acties en instrumenten gekoppeld. Het geheel aan doelstellingen, acties en instrumenten is onderdeel van de beoordeling van doelbereik. De volgende onderzoeksvragen zijn bij de beoordeling van de doelstellingen en doelbereik gebruikt:

- Hoe ontwikkelt dit thema zich? (wat is de autonome ontwikkeling?)
- Wat is de aard van de doelstellingen in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021?
- Wat is de aard van de voorgenomen acties en het voorgenomen instrumentarium?
- Is dit geheel aan acties en instrumenten geschikt om de genoemde doelstellingen te bereiken?
- Wat zijn de kansen en risico's voor de andere aspecten van het beoordelingskader?

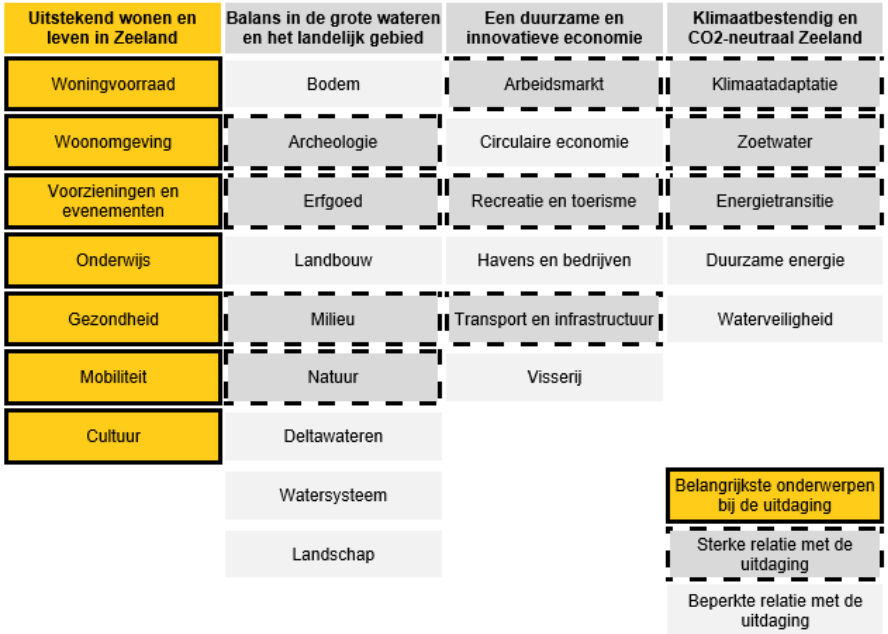

6.2.1 Cultuur

Doelen en acties
Het doel omtrent cultuur is om in 2030 de Zeeuwse culturele infrastructuur structureel op orde te hebben. De provincie wil aansturen op een compleet aanbod, waarbij goede spreiding voorkomt dat het aanbod te veel versnippert.

Samenwerking
Een van de subdoelstellingen betreft het professionaliseren en verbeteren van de samenwerking met netwerken. Daartoe wordt een Culturele Board opgericht en wordt gepoogd de samenwerking met gemeenten te intensiveren. Hiernaast wordt verbinding gezocht met internationale netwerken.

Toegankelijkheid
Het Zeeuwse culturele aanbod dient fysiek en digitaal goed bereikbaar en toegankelijk te zijn, met bijzondere aandacht voor jongeren. Daartoe wil de provincie de duurzame bereikbaarheid van voorzieningen verbeteren en stimuleren dat collecties, tentoonstellingen en evenementen digitaal ontsloten worden. De ambitie om specifiek voor jongeren het aanbod beter bereikbaar te maken wordt niet aan een concrete actie gekoppeld

Kansen en risico's
De strategie bevat concrete keuzes om de cultuurambities te verbeteren. De wat minder concrete acties (verbeteren samenwerking) zijn wel belangrijk: samenwerken (vooral ook buiten de provinciegrenzen) vergroot het draagvlak voor het cultuuraanbod. Of die kansen echt gepakt zullen worden is afhankelijk van de uiteindelijke uitwerking: de opzet in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 biedt daar een goed kader voor.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaatadaptatie	Energietransitie
Cultuur	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	

Cultuur	Bereikbaarheid	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Economie
Kansen	• Voorgenomen beleid biedt kansen om samenwerking tussen culturele instellingen en vervoerders te verbeteren	• Zeeuwse cultuur is verweven met de Zeeuwse landschappelijke kernkwaliteiten. Een sterker cultuuraanbod draagt bij aan de leefbaarheid en heeft een positief effect op het culturele voorzieningenniveau	• Culturele aantrekkelijkheid draagt bij aan een goed voorzieningenniveau, juist in woongebieden die gevoelig zijn voor vergrijzing en krimp. Dit vergroot de vraag naar woningen in gebieden waar het aanbod de vraag overstijgt.	• Een groter cultureel aanbod is economisch robuuster.
Risico's				

6.2.2 Gezondheid

Doelen en acties
Het voorgenomen beleid zet voornamelijk in op de leefomgeving. Deze moet meer uitnodigen tot ontmoeten en ontspannen en moet uitlokken tot gezond gedrag. Het beleid lijkt gericht op de kwetsbare groepen, gezien de aandacht voor bijvoorbeeld het dementievriendelijk inrichten van de omgeving en het faciliteren van ontmoetingen in de openbare ruimte door voorzieningen.

De rol van de provincie beperkt zich tot het ondersteunen van andere organisaties, maar er zijn wel duidelijk prioriteiten aangegeven. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 geeft aan dat de uitvoering van de doelstellingen voornamelijk een taak van de gemeenten (en GGD) is. De rol van de provincie is ondersteunend. Niet geheel duidelijk wordt waaruit de ondersteuning bestaat, maar de doelstellingen zijn wel een goed kader om de ondersteuning in te richten.

Gezondheid is niet alleen een doel op zichzelf, maar ook een randvoorwaarde voor nieuwe economische ontwikkelingen. Door de doelstellingen randvoorwaardelijk (draag zorg voor een omgeving die gezond gedrag uitlokt) te maken voor nieuwe ontwikkelingen kan een bijdrage aan de gezondheid geleverd worden. Dit blijkt niet heel expliciet uit de visie, maar kan logischerwijs afgeleid worden uit de doelstellingen.

Kansen en risico's
De leefomgeving heeft invloed op gezond gedrag en ervaren gezondheid. Zowel positief als negatief. Zeeland heeft potenties om een gezond en prettig leven te garanderen: rust, ruimte, natuur, water en vruchtbare aarde. Deze factoren hebben een gunstig effect op de gezondheid.

Tegelijkertijd staat de gezondheid onder druk. De vergrijzing vergroot de druk op gezondheid en klimaatverandering heeft effecten op gezondheid door hitte, droogte en overstromingen. Gemiddeld neemt de gezondheid naar verwachting toe, maar er is er ook een toename van ouderdomsziekten, Zeeuwen leven relatief lang in ongezondheid en er treedt een toename op van het risico op angst en depressie bij volwassenen.

Het voorgenomen gezondheidsbeleid zet sterk in op een omgeving die uitnodigt tot gezond gedrag. De effecten op gezondheid door hitte, droogte en overstromingen komen niet terug in de bouwsteen gezondheid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 tekst. In de bouwsteen Klimaatadaptatie zijn de effecten hiervan geborgd.

Risico van de benadering is de vrijblijvendheid ervan. Autonoom staat gezondheid voor sommige bevolkingsgroepen onder druk. De intenties zijn positief, maar de provincie zet geen middelen in om verbetering af te dwingen. De mogelijkheid bestaat dat er geen scheefgroei in de gemeenten ontstaat: de kansen doen zich voornamelijk voor in gemeenten waar de opgave slagvaardig opgepakt wordt. De risico's ontstaan in gemeenten die een meer afwachtende houding aannemen.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaatadaptatie	Energietransitie
Gezondheid															

Gezondheid	**Gezondheid**	**Leefbaarheid en voorzieningen**	**Wonen**
Kansen	• De leefomgeving is erg belangrijk voor de gezondheid. Inzetten op een gezonde leefomgeving door gemeenten daarbij te ondersteunen biedt kansen voor de mate van gezondheid	• Een gezondere bevolking leidt ertoe dat mensen langer zelfstandig kunnen blijven wonen in hun woonplaats. Dit vergroot het draagvlak voor voorzieningen.	• Een gezondere bevolking kan langer in de eigen woningen blijven wonen, wat zeker in gebieden waar het aanbod de vraag overstijgt een gunstig effect heeft.
Risico's	• Gezondheidsrisico's bestaan door hitte, droogte en overstromingsrisico's. Het voorgenomen beleid bevat geen voorstel om hiermee om te gaan. Ook het klimaatadaptatiebeleid bevat weinig kaders voor verbetering.		

6.2.3 Mobiliteit

Doelen en acties
De provincie heeft vijf doelstellingen binnen het onderwerp mobiliteit benoemd. Deze zijn alle in meer of mindere mate gericht op een snelle en veilige (internationale) ontsluiting van Zeeland. Verkeer en verkeersveiligheid is een provinciaal belang, en heeft daarom binnen vigerend beleid reeds een sterke positie. De doelstellingen gaan uit van een transitie van de relatief traditionele mobiliteitsaspecten naar “slimmere” vormen van mobiliteit waar de reiziger meer centraal komt te staan en waar minder milieudruk (door bijvoorbeeld CO_2-uitstoot ontstaat).

De aanpak gaat aan de ene kant uit van investeringen in de bestaande infrastructuur, onder meer om de internationale bereikbaarheid te verbeteren en aan de andere kant van een transitie naar een meer duurzame en slimme mobiliteit. De voorgestelde aanpak is dan ook tweeledig. Aan de ene kant worden maatregelen voorgesteld die de internationale bereikbaarheid moeten verbeteren. De Provincie geeft hierbij aan kaders te stellen bij aanbestedingen van grensoverschrijdend openbaar vervoer en te blijven lobbyen voor realisatie en behoud van snelle verbindingen. Aan de andere kant (het ontwikkelen van slimmere, vraaggerichte mobiliteitsvormen) kiest de Provincie voor een financierende en subsidiërende rol. Deze rolopvatting heeft een positief effect op mobiliteitsaspecten.

Kansen en risico’s
De provincie heeft vijf doelstellingen binnen het onderwerp mobiliteit benoemd. Deze zijn alle in meer of mindere mate gericht op een snelle en veilige (internationale) ontsluiting van Zeeland. Verkeer en verkeersveiligheid is een provinciaal belang, en heeft daarom binnen vigerend beleid reeds een sterke positie. De doelstellingen gaan uit van een transitie van de relatief traditionele mobiliteitsaspecten naar “Mobility as a service”. Ten opzichte van de huidige situatie zal de inzet op hierop (onder meer door het aanleggen van snelfietsroutes en overige fietsinfrastructuur) kansen bieden voor gezondheid en bereikbaarheid, maar zullen ook de negatieve milieueffecten van meer traditionele vervoerswijzen meer beperkt worden bij het goed tot wasdom komen van een regionaal (snel-)fietsnetwerk.

Belangrijk onderdeel van de ambitie is de internationale bereikbaarheid. De provincie is hier ten dele voor verantwoordelijk. De beschreven ambitie in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 (blijvend lobbyen bij rijk voor internationaal treinverkeer en kaders stellen bij aanbesteding van het openbaar vervoer) biedt kansen voor de internationale bereikbaarheid.

Met het verbeteren van de bereikbaarheid kunnen positieve effecten op het vestigingsklimaat verwacht worden, omdat Zeeland in dat geval een gunstigere regio is om economische activiteiten (verder) te ontplooien.

Risico’s van het mobiliteitsbeleid bestaan voornamelijk voor natuur. Nieuwe infrastructurele fietsverbindingen kunnen negatieve effecten hebben op natuurgebieden. Een en ander is afhankelijk van locatiekeuze en zonering.
Een meer algemeen risico is de onzekerheid die bij veel keuzes horen. De inzet op schone mobiliteit is een hele positieve intentie, maar uit de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 blijkt niet concreet wat de provincie in aanvulling op de autonome ontwikkeling wil gaan doen om mobiliteit schoner te maken. Het vervangen van de auto door de fiets heeft evident enorme positieve effecten op meerdere aspecten. De keuze zonder verdere verklaring over de gepleegde inzet is echter geen échte keuze ten opzichte van de referentiesituatie.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaatadaptatie	Energietransitie
Mobiliteit															

Mobiliteit	**Natuur**	**Bereikbaarheid**	**Milieu**	**Gezondheid**	**Onderwijs & Arbeidsmarkt**	**Leefbaarheid en voorzieningen**	**Economie**
Kansen		• Er bestaan kansen ten aanzien van de bereikbaarheid.	• De inzet op SMART Mobility heeft positieve effecten op luchtkwaliteit en geluidoverlast. De exacte uitwerking is nog onduidelijk. De grondhouding biedt kansen	• Gelijk aan de beoordeling milieu. Schonere mobiliteit leidt tot minder negatieve gezondheidseffecten door mobiliteit.	• Het verbeteren van grensoverschrijdende verbindingen werkt positief voor het draagvlak van onderwijsinstellingen. Ook voor basisscholen geldt een positief effect.	• De inzet op (inter)nationale bereikbaarheid zorg voor een kleinere grensbarrière en een betere bereikbaarheid van knelpunten in de huidige situatie. Dit biedt kansen voor het draagvlak van voorzieningen in afgelegen gebieden	• een goede bereikbaarheid is een voorwaarde voor een weerbare economie
Risico's	• Het meebetalen aan fietsinfrastructuur en laadpunten kan leiden tot ruimtebeslag op natuurgebieden en de recreatiedruk vergroten		• De uiteindelijke uitwerking van het effect is sterk afhankelijk van de uiteindelijke uitwerking. De visie is een goed kader, maar bevat geen concrete keuzes over hoe de auto bijvoorbeeld ingeruild wordt voor de fiets.	• Gelijk aan de beoordeling milieu.			

6.2.4 Onderwijs

Doelen en acties
In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 geeft de provincie als doel aan het behouden en door ontwikkelen van de kennis- en onderwijsstructuur en de aansluiting op de arbeidsmarkt in Zeeland. Daartoe wordt een gezamenlijke aanpak van onderwijs, overheden en bedrijfsleven (Triple Helix Samenwerking) benadrukt en wordt aandacht besteed aan samenwerking door te bouwen aan de Zeeuwse campus.

Kansen en risico's
Een goede kennis- en onderwijsinfrastructuur is van groot belang voor verschillende onderdelen van het beoordelingskader. Dit gegeven, in combinatie met de autonome trend dat er steeds minder jonge Zeeuwen na hun studie (buiten de provincie) terugkeren naar Zeeland (in die mate dat er in 2022 voor elke vijf vacatures maar één sollicitant is) maakt dat het onderwijsniveau in Zeeland sterk onder druk staat. De Provincie is hier niet alleen voor aan zet, maar zal vanuit haar eigen rol wel bij moeten dragen om de trend te keren. De belangrijkste invloed kan de Provincie uitoefenen door de bereikbaarheid van onderwijs te waarborgen en te verbeteren: openbaar vervoer is van belang voor het onderwijs. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat daarvoor ideeën om een weliswaar beperkter maar hoogwaardiger ov-netwerk te creëren.

Het niet in staat blijken de autonome trend van uitstroom te doorbreken levert risico's op voor de aspecten onderwijs & arbeidsmarkt en economie. Indirect hebben deze trends negatieve effecten op de leefbaarheid van Zeeuwse regio's die niet in staat blijken jongeren in de regio te behouden. Deze effecten komen het meest nadrukkelijk bij leefbaarheidsaspecten naar voren. Het ontwikkelen van de onderwijsinfrastructuur is niet (alleen) een provinciale taak. Binnen de bandbreedte van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 kan de situatie daardoor zowel verslechteren als verbeteren. Ter illustratie kan subdoel 1 genoemd worden. Een hoogstaand onderwijs- en onderzoeksaanbod wordt gerealiseerd door een nauwe verbintenis en betrokkenheid tussen de Zeeuwse kennis- en onderzoeksinstituten te organiseren. De Provincie staat aan de lat voor het proces. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 geeft beperkt aan op welke wijze het proces ingestoken wordt, wat "het proces" precies betekent en welke middelen daarvoor ingezet gaan worden.

In onderstaande tabel zijn voor iedere effect zowel kansen als risico's aangegeven. Dat komt doordat de redeneerlijn beide kanten uit kan gaan. Het onderwijs kan hele positieve effecten op de onderdelen uit het beoordelingskader hebben. Echter, door de onzekerheid van de uitwerking (en de beperkte taakopvatting van de provincie) bestaat het risico dat de autonome ontwikkeling verder bevestigd wordt.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaatadaptatie	Energietransitie
Onderwijs	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·		·	·	·	·

Onderwijs	**Onderwijs & arbeidsmarkt**	**Leefbaarheid en voorzieningen**	**Wonen**
Kansen	• Openbaar vervoer is belangrijk voor het onderwijs. Goed bereikbare basisscholen maken de provincie aantrekkelijker voor jonge gezinnen en voldoende werkgelegenheid in de nabijheid of goede verbindingen met grote werklocaties maken de provincie aantrekkelijk als woonlocatie voor de beroepsbevolking én is positief voor de werkgelegenheid. Goed bereikbaar middelbaar en hoger onderwijs helpt studenten om de keuze te maken voor Zeeland.	• Goed bereikbare scholen maken de provincie aantrekkelijk voor jonge gezinnen en vergroten daarmee het draagvlak voor voorzieningen, zeker in gebieden waar dat draagvlak niet evident aanwezig is.	• Een duurzame onderwijs- en onderzoeksinfrastructuur levert een belangrijke bijdrage aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor jongeren en voor bedrijven uit Zeeland en van elders en levert daarbij een bijdrage aan een innovatieve Zeeuwse economie en belangrijke maatschappelijke vraagstukken.
Risico's	• Autonoom staat het onderwijs onder druk. Er is meer nodig dan een gunstige ov-bereikbaarheid van het onderwijs. Het probleem is fundamenteler	• Teruglopende (kwaliteit van) onderwijsvoorzieningen leiden tot een verdere ontgroening van voornamelijk krimpende regio's. Dit heeft risico's voor leefbaarheid van deze woongebieden	• Het Zeeuwse vestigingsklimaat is gebaat bij onderwijs dat voorziet in de vraag naar werknemers. In de huidige situatie is die aansluiting slecht en deze dreigt verder te verslechteren.

6.2.5 Voorzieningen en evenementen

Doelen en acties
De taakopvatting van de Provincie is tweeledig: enerzijds wordt ingezet op het fysiek bereikbaar houden van Zeeuwse voorzieningen door ov te verzorgen en de provinciale infrastructuur te beheren. Anderzijds wordt ingezet op enkele bijzondere en onderscheidende topvoorzieningen om Zeeland aantrekkelijk te houden of maken.

De aanwezigheid van voorzieningen is van groot belang voor een aantal aspecten van het beoordelingskader (leefbaarheid, wonen, lokale economie). De provincie geeft in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 aan “samen met gemeenten kaders vast te stellen om gewenste ontwikkelingen te bevorderen”. Hieruit blijkt niet waar de provincie op wil gaan sturen. Meer concreet wijst de provincie op behoud van de beschikbaarheid van basisvoorzieningen. Om deze te behouden wordt een aanpak voorgesteld waarbij de provincie de ruimtelijke kaders vaststelt, openbaar vervoer verzorgt en een aantal openbare voorzieningen subsidieert. De gemeente blijft aan zet om op een kleiner schaalniveau te sturen op het voorzieningenniveau. Dit betekent dat er geen grote beleidswijziging ten opzichte van de huidige situatie voorgesteld wordt.

Kansen en risico’s
Het voorzieningenniveau wordt voornamelijk bepaald door marktwerking en lokale ondernemers. Dit gegeven, in combinatie met het teruglopende draagvlak voor voorzieningen, maakt dat het voorzieningenniveau absoluut gezien af zal nemen. Het aantal voorzieningen zal, zeker in de buitengebieden en kleine kernen, afnemen. Dat gaat niet per definitie gepaard met grote leefbaarheidsgevolgen. Daarvoor is de bereikbaarheid van voorzieningen meer van belang dan de fysieke aanwezigheid van voorzieningen. De leefbaarheid loopt niet terug als Zeeuwen binnen afzienbare tijd toegang hebben tot hun basisvoorzieningen.

Het voorgenomen mobiliteitsbeleid is daardoor van sterk van belang. De focus van dat beleid ligt op een betere bereikbaarheid via ov en snelfietsroutes van grotere kernen met een vanzelfsprekend hoger voorzieningenniveau. De kwaliteit van het voorzieningenniveau zal daardoor per saldo niet of slechts beperkt afnemen.

Voor commerciële voorzieningen in kustgemeenten geldt dat deze door de toeristische potenties van deze gemeenten overeind zullen blijven. De commerciële voorzieningen in overige gebieden waar het voorzieningenniveau onder druk staat zullen mogelijkerwijs in aantal afnemen. Hiervoor geldt dan dezelfde redeneerlijn als voor maatschappelijke voorzieningen: de bereikbaarheid van deze voorzieningen (bijvoorbeeld in andere kernen) is belangrijker dan de nabijheid. Dit proces heeft zich de afgelopen jaren al gevormd.

Voorzieningen en evenementen	**Onderwijs en arbeidsmarkt**	**Leefbaarheid en voorzieningen**	**Wonen**	**Economie**
Kansen	• Lokale voorzieningen zijn van belang voor de werkgelegenheid van de lokale bevolking. Het voorgenomen beleid in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevestigt dit belang. De inzet op bereikbaarheid van andere voorzieningen maakt ook dat deze voorzieningen een grotere rol kunnen gaan spelen voor de werkgelegenheid	• Het voorzieningenniveau is niet één-op-één aan leefbaarheid gekoppeld, wat betekent dat de leefbaarheid niet onder druk zal komen te staan door het afnemen van het aantal voorzieningen. De kwaliteit van het voorzieningenniveau zal grofweg gelijk blijven aan het huidige niveau.		• De voorzieningen vormen een pijler van de Zeeuwse economie. De kwalitatieve instandhouding van deze voorzieningen heeft een gunstig effect.
Risico's	•		• De kwaliteit van de leefomgeving (de "hardware") heeft te leiden onder het teruglopen van het voorzieningenniveau en daarmee samenhangende leegstand.	

6.2.6 Woningvoorraad

Doelen en acties
De twee belangrijkste ontwikkelingen zijn de groei van het aantal inwoners en de veranderende huishoudenssamenstelling. Beide zorgen voor een toenemende vraag naar huishoudens, met name in de goedkopere prijsklasse. De groei van het aantal kinderen zorgt daarnaast voor een toenemende behoefte aan gezinswoningen. De toenemende vraag richt zich met name op de steden en de goed bereikbare grote kernen in Zeeland. Van groot belang voor Zeeland zijn de lokale verschillen. Waar in stedelijke gebieden bovenstaande van toepassing is, geldt voor de perifere regio's dat de bevolking in omvang terugloopt, waardoor eerder een woningoverschot dreigt te ontstaan.

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat een goed kader om later afspraken vast te leggen binnen bijvoorbeeld de Zeeuwse Woonagenda. Uitgangspunt voor de Woonagenda zijn:

- Toekomstbestendig maken van de woningvoorraad;
- Nieuwbouw passend bij de toekomstige behoefte met een focus op woningtypen en locatie;
- Inspelen op behoefte aan specifieke segmenten.

De Provincie heeft een grote rol ten aanzien van wonen en lijkt deze ook te nemen. De doelstelling is kwalitatief (toekomstbestendige woningvoorraad) en kwantitatief (aanbod sluit aan op de vraag) van aard. De verduurzamingsopgave is groot: om doeltreffend aan de energietransitie-opgave tegemoet te komen is een hoger sloop- en nieuwbouwtempo nodig. Ook de veranderende bevolkingssamenstelling vraagt daar om. Door de geringe uitbreidingsbehoefte van de Zeeuwse woningvoorraad moet de focus van het woonbeleid meer en meer op de bestaande voorraad komen te liggen. De toekomstige woningvoorraad is namelijk voor het overgrote deel al gebouwd.

Bij nieuwbouw gaat het veel meer om kwaliteit en minder dan vroeger om kwantiteit. Het gaat om het toevoegen van de juist woningen aan de voorraad op de juiste plekken, complementair aan de bestaande voorraad. Zo draagt nieuwbouw maximaal bij aan een toekomstige woningvoorraad die in kwaliteit en kwantiteit 100% aansluit bij de vraag.

Naast de behoefte aan 'reguliere woningen' wordt een behoefte gesignaleerd aan specifieke type woningen zoals flexwonen, huisvesting van arbeidsmigranten en passende woonvormen voor oudere huishoudens, al dan niet met zorgindicatie. Voor ouderen gaat het bijvoorbeeld om geclusterde woonvormen voor gelijkgestemden en woonvormen op het grensvlak van zelfstandig en intramuraal wonen. De behoefte aan specifieke segmenten op de woningmarkt kan worden gestimuleerd via hergebruik van bestaand vastgoed.

Kansen en risico's
Bovenstaande houdingen hebben grote positieve effecten op onderdelen van het beoordelingskader. De grotere focus op de bestaande woningvoorraad scoort ten opzichte van de referentiesituatie positief: een kleiner beroep hoeft gedaan te worden op nieuwe woningbouwlocaties en de natuur of landschappelijke druk die daarmee samenhangt. Hierbij ziet de provincie bij uitvoering van gebiedsontwikkelingen in het kader van de transformatie van de woningvoorraad kansen voor het vergroenen van de leefomgeving. Er worden geen concrete ontwikkelingen of doelstellingen geformuleerd, waardoor de uitwerking hiervan onzeker is.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Woningvoorraad															

Woningvoorraad	Archeologie & Erfgoed	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Energietransitie
Kansen	• De focus op de bestaande woningvoorraad biedt kansen voor een harmonieuze ontwikkeling van het gebouwde erfgoed. Het gebouwde erfgoed kan een rol vervullen in het ontwikkelen van nieuwe woningen	• Het actief sturen op het slooptempo voorkomt effecten als verloedering op plekken waar het aanbod de vraag overstijgt. Dit is van cruciaal belang voor de leefbaarheid. De inzet op de bestaande voorraad gebouwen heeft een positief effect op het voorkomen van leegstand	• De aanpak waarbinnen veel aandacht is voor de juiste kwaliteit en kwantiteit van woningen i.c.m. het in te zetten instrumentarium (adaptief programmeren, nadruk op bestaande woningvoorraad en daarop bindend sturen) heeft een positief effect op de vraag-aanbodverhouding	• Autonoom ontstaan er risico's voor het vestigingsklimaat door het verder scheef trekken van de vraag-aanbodverhouding. Deze knelpunten aanpakken werkt positief door voor het vestigingsklimaat.	• Door als uitgangspunt te nemen dat minstens 50% van de nieuwe woningen circulair moet zijn wordt een wezenlijke bijdrage geleverd aan de circulaire economie.	• De verduurzamingsopgave is enorm (45% van de woningen heeft energielabel D of slechter). De provinciale focus op de bestaande woningvoorraad biedt kansen om verduurzaming mee te koppelen aan de kwantitatieve opgave.
Risico's		• Er worden jaarlijks weinig particuliere woningen onttrokken aan de woningmarkt door sloop. Het tempo ligt te laag en de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen kader om het tempo wezenlijk te versnellen.	• Er worden jaarlijks weinig particuliere woningen onttrokken aan de woningmarkt door sloop, functieverandering of samenvoeging. Het tempo ligt te laag en de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen kader om het tempo wezenlijk te versnellen.			

6.2.7 Woonomgeving

Doelen en acties
Om te komen tot een woonomgeving die veilig is, gezond gedrag uitlokt en een bijdrage levert aan biodiversiteit en klimaatadaptiviteit, stelt de provincie een tweetal doelstellingen voor:

- Investeren in toekomstbestendige locaties op de goede plek;
- Stimuleren veiligheid, gezondheid, duurzaamheid, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit door ruimtelijke ordening en inrichting.
-

Kansen en risico's
Voor de eerste doelstelling heeft de provincie een kaderstellende rol, bijvoorbeeld door gebiedsplannen. Dit is een effectief instrument om te borgen dat herstructureringsopgaven en transformatieopgaven recht doen aan de voor een bepaalde locatie specifieke behoefte.
Voor de tweede doelstelling geldt dat de gemeenten in principe aan zet zijn om deze zaken te borgen in nieuwe ruimtelijke projecten. De voorgestelde rol van de provincie (sturen op kwaliteit van plannen en waar nodig kaders voor ontwikkelingen te stellen) is geschikt om voor nieuwe ontwikkelingen te komen tot een woonomgeving die (zo goed als mogelijk) ingericht wordt op een veilige wijze die gezond gedrag uitlokt.

De grote meerwaarde van deze ambities komt tot uiting door de focus op bestaande (stedelijke) woongebieden. Hier ligt namelijk de grootste opgave. De herbestemmings- en herstructrueringsopgave is groot. Dit biedt juist grote kansen voor het bereiken van de doelstellingen voor de woonomgeving. De doelstellingen voor de woonomgeving zijn namelijk goed te koppelen aan de herbestemmings- en herstructureringsopgaven. Als versterkend voordeel geldt dat de woonambitie óók sterk gericht is op herbestemmen en herstructureren. Dit maakt dat de ambities elkaar in grote mate versterken.

De doelstellingen, het stimuleren van veiligheid, gezondheid, duurzaamheid, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit, is evident positief voor de genoemde onderdelen van het beoordelingskader. Belangrijke kanttekening is wel dat de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 geen afdwingbaar kader vormt voor deze aspecten. De inzet is positief, de uiteindelijke uitwerking onzeker.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Woonomgeving		·	·		·	·	·	·	·	·	·		·	·	·

Woonomgeving	**Natuur**	**Gezondheid**	**Leefbaarheid en voorzieningen**	**Wonen**	**Kilmaatadaptatie**
Kansen	• Het meekoppelen van de natuuropgave aan herstructureringsopgaven heeft een positief effect	• Gelijk aan redeneerlijn voor natuur	• Gelijk aan redeneerlijn voor natuur	• Gelijk aan redeneerlijn voor natuur	• Gelijk aan redeneerlijn voor natuur
Risico's	• De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen stringent kader dat deze verbeteringen afdwingt. De definitieve positieve uitwerking is onzeker.	• De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen stringent kader dat deze verbeteringen afdwingt. De definitieve positieve uitwerking is onzeker.	De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen stringent kader dat deze verbeteringen afdwingt. De definitieve positieve uitwerking is onzeker.	• De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen stringent kader dat deze verbeteringen afdwingt. De definitieve positieve uitwerking is onzeker.	• De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen stringent kader dat deze verbeteringen afdwingt. De definitieve positieve uitwerking is onzeker.

6.3 Beschouwingen bij deze maatschappelijke uitdaging

6.3.1 Overzicht

De milieueffectbeoordelingen zijn opgenomen in onderstaande tabel. Op bouwsteenniveau laat de tabel weinig grote risico's zien. Wel bestaan voor het bereiken van een goede onderwijsinfrastructuur en het op peil houden van het voorzieningenniveau grote risico's. De Provincie is echter niet per definitie de geijkte stakeholder om een hele grote rol op te eisen voor deze aspecten. Primaat in de huidige situatie ligt vooral bij maatschappelijke partijen, bedrijfsleven en lagere overheden. Juist de neergaande trend zou een aanleiding kunnen zijn om een grotere regionale rol te vervullen voor deze aspecten.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Cultuur															
Gezondheid															
Mobiliteit															
Onderwijs															
Voorzieningen en evenementen															
Woningvoorraad															
Woonomgeving															

6.4 Wat is er nodig om de ambitie te halen

In het voorgenomen beleid is de rol van de provincie die van één van de vele betrokken partijen, met vooral een procesrol, in verschillende vormen, samen met andere partijen. De trend in de woningvoorraad is dat de onbalans tussen behoefte en beschikbaarheid aanbod zal toenemen, en ook dat de verschillen binnen de provincie zullen toenemen.

De intenties van de provincie zijn veelal positief, en inhoudelijk valt daar weinig op aan te merken. Het is de vraag in hoeverre de provincie als onderdeel van het krachtenveld in staat is om deze positieve invloed ook echt af te dwingen. In de woningmarkt zijn vele en diverse partijen betrokken, van individuele woningeigenaren tot corporaties, beleggers, projectontwikkelaars, gemeenten en kleine en grotere investeerders. In de markt zijn voor al deze partijen sterke prikkels aanwezig (eigendom, verandering van waarde, rendement op investeringen, financieringsmogelijkheden, et cetera) die bepalen welke keuzes worden gemaakt. Dat loopt van individuele keuzes van woningeigenaren in een krimpgebied tot beslissingen van ontwikkelaars waar en in welke vorm wordt geïnvesteerd. Het beeld is dat die prikkels, als het gaat om nieuwe ontwikkelingen, veelal meer zullen leiden tot ontwikkelingen die niet bijdragen aan de noodzakelijke verandering van de woningvoorraad: waar en waarmee kan geld worden verdiend en waarde worden gecreëerd? En er kan worden geconstateerd dat het veelal financiële prikkels en belangen zijn. De vraag is of de ambities van deze maatschappelijke uitdaging kunnen worden gerealiseerd **zonder op de een of andere manier invloed uit te oefenen op deze financiële prikkels en belangen.** Hier zijn grote belangen mee gemoeid: immers de wijze waarop in de provincie omgegaan wordt met de woningvoorraad is allesbepalend. Het heeft effecten op alle aspecten van de fysieke leefomgeving, maar ook voor de (sociaal)economische onderdelen van het beoordelingskader is de woningvoorraad cruciaal.

Wellicht kan de meer procesgerichte rol van de provincie en de andere overheden (sturing, afspraken, afstemming en het stellen van kaders en regels (ook als stok achter de deur)) ertoe bijdragen dat in belangrijke mate wordt voorkomen dat (te veel) woningen in de verkeerde segmenten worden bijgebouwd. Het voorgenomen beleid kan er aldus toe bijdragen dat de onbalans in de woningmarkt niet verder toeneemt. De vraag is echter of deze meer procesmatige opstelling voldoende is om de ambities ten aanzien van de woningvoorraad te realiseren. Ingrepen zijn immers juist nodig daar waar geen geld kan worden verdiend.

6.4.1 Aanbevelingen

Het verdient vanuit milieuoptiek aanbeveling om integraal een vinger aan de pols te houden. De rol van de provincie is vooral stimulerend en faciliterend en er worden weinig positieve veranderingen afgedwongen door stringente kaders. Dat is een algemeen risico voor doelbereik. Het hoeft niet noodzakelijk tot negatieve effecten te leiden, maar het is wel van cruciaal belang dat de provincie integraal blijft toetsen of het de goede kant uitgaat. Dat is inherent verbonden aan de gekozen sturingsfilosofie.

Het is niet per sé noodzakelijk om de ambities nog concreter uit te werken. Wel is het wenselijk om sommige doelstellingen een sterkere positie in het planvormingsproces te geven. De ambities voor de woonomgeving zijn daar een goed voorbeeld van. In de basis zijn deze ambities zeer positief. De uitwerking ervan is onzeker. Tegelijkertijd lenen de bij de ambitie genoemde aspecten zich uitstekend om een zwaardere rol te geven in bijvoorbeeld de verordening. Zo worden biodiversiteit, veiligheid en milieu genoemd om actief mee te nemen bij planvorming. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 laat veel ruimte om in het vervolg dit soort handelingen niet te hoeven verrichten. Binnen de kaders van de visie is het namelijk ook mogelijk om helemaal niets aanvullends af te dwingen. Vanuit milieuoptiek zouden dat gemiste kansen zijn.

7 Balans in grote wateren en het landelijk gebied

7.1 De maatschappelijke uitdaging

7.1.1 Wat houdt de uitdaging in?

De tweede maatschappelijke uitdaging heeft met name betrekking op het gebied buiten de woon- en werklocaties: het landelijk gebied en de grote wateren.

Zeeland kent een verscheidenheid aan landschappen. Grote oppervlaktewateren beslaan een groot deel van de oppervlakte. Het landelijk gebied en de grote wateren vormen het decor voor uiteenlopende inrichtingen en activiteiten. Balans in dit ruimtegebruik is voor groot belang voor de kwaliteiten van de fysieke leefomgeving.

Landelijk gebied
Het landelijk gebied van Zeeland wordt voornamelijk gekenmerkt door landbouw. Daarnaast vormen natuur- en recreatieparken een wezenlijk onderdeel van het landelijk gebied. Het landelijk gebied kan ook gezien worden als de contramal van het stedelijk gebied. De woon- en werkgebieden liggen grotendeels omsloten door landelijk gebied. Dit gebied vormt dan ook de verbinding tussen de stedelijke gebieden. De infrastructuurvoorzieningen zijn een belangrijk onderdeel van het landelijk gebied.

Deltawateren
De grote wateren worden gekenmerkt door de natuurkwaliteiten, maar bieden ook ruimte aan economische en recreatieve activiteiten, zoals visserij, scheepvaart en watersport. De grote wateren vormen ook een belangrijke functie in de regulatie van de aan- en afvoer van water, niet alleen voor Zeeland maar voor grote delen van Nederland en België. De verbinding met de zee biedt goede kansen voor scheepvaart en recreatie maar neemt ook risico's zoals verzilting en overstromingsrisico's met zich mee.

De kern van deze uitdaging zit in de **optimale benutting van land en water.** Landgebruik en benutting van oppervlaktewater, grondwater en drinkwater dat bijdraagt aan de economische kracht van Zeeland én rekening houdt met mens en natuur.

Ondergrond

- Een gezonde en veilige ondergrond
- Voldoende hoge grondwaterstand en -kwaliteit
- Voldoende bescherming van bekende archeologische en aardkundige waarden

Grote wateren

- Behouden van waterveiligheidsniveau en bescherming tegen overstromingen
- Behouden en verbeteren van de beschikbaarheid van zoetwater

Binnendijkse watersysteem

- Voorkomen en waar nodig beperken van wateroverlast en schaarste
- Bescherming en verbetering van de kwaliteit van het regionale watersysteem

7.1.2 Hoofddoelen bij deze uitdaging

De ambitie voor deze uitdaging zit eigenlijk al verwoord in de titel van deze uitdaging: de balans tussen water en land. De provincie heeft hiervoor per bouwsteen een hoofddoelstelling geformuleerd:

- De inzet voor 2030 is het onderwerp archeologie breder te benaderen dan alleen het behouden van archeologische waarden zoals dat wettelijk is verankerd.
- Een robuuste en schone bodem met een goede (fysische, chemische en biologische) bodemkwaliteit, die duurzaam wordt beheerd en zich kan lenen aan verscheidene grondgebruikers zonder uitgeput te worden.
- Realiseren van een veilige, economisch aantrekkelijke en ecologisch gezonde delta.
- Het doel voor 2030 is erfgoed te behouden, benutten, ontsluiten, beleefbaar en toegankelijk te maken.
- Het hoofddoel is een volhoudbaar landbouwsysteem dat functioneert in evenwicht met de omgeving, waarbij kringlopen op een zo laag mogelijk niveau gesloten zijn en er productie op basis van marktvraag plaatsvindt.
- Behoud en versterking van een aantrekkelijk en gewaardeerd Zeeuws landschap dat optimaal veerkracht en ruimte biedt voor natuurlijke processen ten gunste van economie (wonen, werken en recreëren), natuur, bodem en water.
- Het Zeeuwse milieubeleid heeft als algemeen doel het beschermen en het versterken van de milieukwaliteit van de fysieke leefomgeving; een schoon en veilig Zeeland.
- Behoud en versterking van Zeeuwse biodiversiteit. Specifiek wordt daarbij ingezet op het bereiken van een 70% doelbereik van stikstofgevoelige binnendijkse Natura2000 gebieden.
- Gezond water: Grond- en oppervlaktewater zijn van goede kwaliteit en aanvulling en onttrekking zijn blijvend in balans.

Thema	Subdoelstellingen
Archeologie	1. Archeologisch erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en (digitaal) toegankelijk 2. Archeologisch erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen 3. Archeologisch erfgoed wordt betrokken bij de (toeristische) promotie van Zeeland
Bodem	-
Deltawateren	1. Verbetering van, de basis, het ecologisch systeem van de deltawateren 2. Ontwikkelen herijkte voorkeursstrategie / toekomstperspectief Zuidwestelijke Delta 3. Onderscheidend ontwikkelperspectief per deltawater op basis waarvan ruimtegebruik van de wateren en de randen wordt ingevuld 4. Uitvoeren Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta
Erfgoed	1. Erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en toegankelijk. 2. Erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen. 3. Erfgoed wordt optimaal benut voor economische en sociale activiteiten
Landbouw	1. Ondersteunen ondernemers in de transitie naar volhoudbare landbouw: stimuleren en kaderstellen 2. Het bevorderen van bodemkwaliteit 3. Het realiseren van de (zoet) wateropgave en klimaatopgave uit het klimaatakkoord voor landbouw en landgebruik 4. Bevorderen biodiversiteit in het landelijk gebied
Landschap	1. Behoud, borging en beleefbaarheid van bestaande landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten 2. Sturing geven aan gewenste ontwikkelingen van het Zeeuwse landschap in de toekomst. Optimale veerkracht van het landschap waarbinnen ruimte ontstaat voor natuurlijke processen ten gunste van economie (wonen, werken en recreëren), natuur, bodem en water 3. Herstel van het natuurlijk water- en bodemsysteem vanuit een klimaat adaptieve benadering 4. Sturing op een natuurinclusieve benadering waarbij de harde scheiding tussen donkergroene functies en rode functies vervagen en waarbij biodiversiteit een vaste opgave wordt binnen ontwikkelingen en behoud van landschappelijke en cultuurhistorische waarden.
Milieu	1. Verminderen bodemverontreiniging 2. Verbeteren waterkwaliteit door reguleren indirecte lozingen 3. Permanent verbeteren van de luchtkwaliteit door het streven naar de WHO norm met als uitgangspunt een verwaarloosbaar risico 4. Een aanvaardbaar hinderniveau voor geur vasthouden 5. Beperken van de uitbreiding van geluidsproductie 6. Het zoveel mogelijk beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen 7. Beperken van het ontstaan van afval en gebruik van nieuwe grondstoffen (50% circulair) 8. Reguleren van luchtvaartterreinen
Natuur	1. Herstel Biodiversiteit 2. Natuurbescherming 3. Natuurbeheer 4. Natuurherstel 5. Natuurontwikkeling 6. Natuurverbreding 7. Natuurbeleving
Watersysteem	-

7.2 Beschouwing van doelen, kansen en risico's

7.2.1 Inhoud van onderstaande paragrafen

Onderstaande subparagrafen bevatten per provinciale doelstelling een beschouwing van het voorgenomen beleid en het daarbij horende doelbereik. De Provincie heeft voor iedere sectoraal thema een doelstelling benoemd en heeft daaraan acties en instrumenten gekoppeld. Het geheel aan doelstellingen, acties en instrumenten is onderdeel van de beoordeling van doelbereik. De volgende onderzoeksvragen zijn bij de beoordeling van de doelstellingen en doelbereik gebruikt:

- Hoe ontwikkelt dit thema zich? (wat is de autonome ontwikkeling?)
- Wat is de aard van de doelstellingen in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021?
- Wat is de aard van de voorgenomen acties en het voorgenomen instrumentarium?
- Is dit geheel aan acties en instrumenten geschikt om de genoemde doelstellingen te bereiken?
- Wat zijn de kansen en risico's voor de andere aspecten van het beoordelingskader?

In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 zijn diverse subdoelen benoemd die onder andere betrekking hebben op het vestigingsklimaat, de ecosystemen en de woonkwaliteit. Deze subdoelen worden meegenomen in de beoordeling van kansen en risico's.

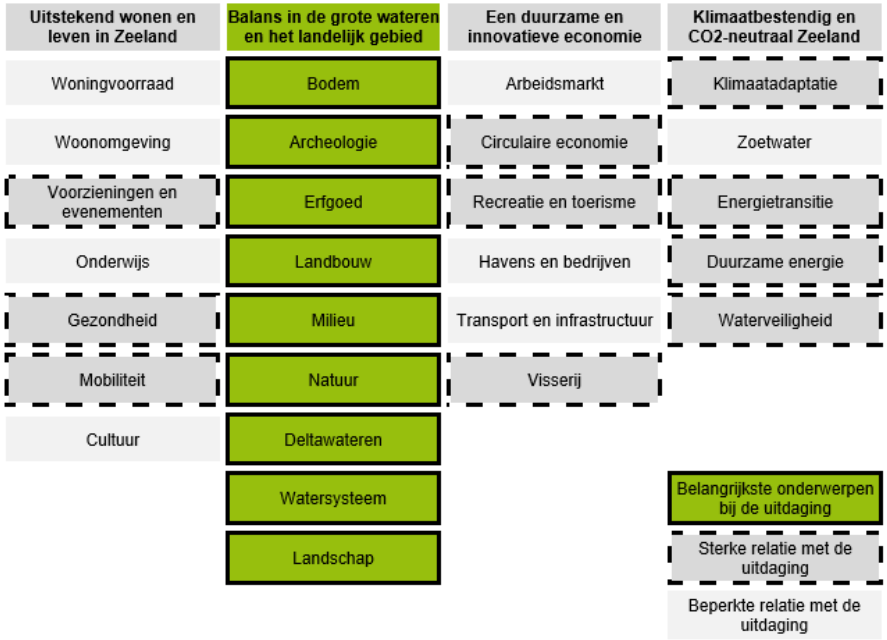

7.2.2 Bodem

Doelen en acties
De doelstelling van deze bouwsteen is tamelijk breed en richt zich niet zozeer op het aanpakken van de verontreiniging van bodem en grondwater, maar op een duurzaam gebruik en beheer van de bodem in de gehele provincie, dat wil zeggen ook in gebieden met een agrarische functie. Dit is, vanuit het milieubelang, een positieve ambitie. Er is hier een duidelijke relatie met andere bouwstenen, zoals landbouw en landschap, waar vergelijkbare doelstellingen en bijbehorende acties zijn benoemd.

Voor de bodem zijn uiteraard de reguliere taken van de provincie op het gebied van bodemverontreiniging aan de orde. Voor dat onderdeel bevat de visie geen specifiek (extra) beleid. De positieve en duurzame doelstelling van deze bouwsteen wordt in de visie in beperkte mate vertaald in concrete acties die uitgaan boven het vigerende beleid en regelgeving.

Kansen en risico's
De acties in deze bouwsteen zijn nog weinig concreet en bevatten weinig extra inspanningen ten opzichte van het reguliere beleid. Voor de aanpak van de bodemkwaliteit in het buitengebied wordt de relatie gelegd met de bouwsteen landbouw, maar er is ook een link met de acties in de bouwsteen landschap. In de huidige formuleringen zijn er geen concrete acties om de bestaande problematiek van de bodem (zoals het verval van de bodemstructuur) aan te pakken. Veel wordt -weliswaar met ondersteuning door overheden en organisaties – overgelaten aan de agrarische ondernemers. Dat is een risico voor het bereiken van de doelstellingen.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Bodem	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

Bodem	**Bodem**	**Natuur**	**Water**	**Milieu**	**Gezondheid**	**Circulaire economie**
Kansen	• het voorgenomen beleid is een kans voor verbetering van de bodemkwaliteit • acties vragen nog wel om een nadere concretisering	• natuur (biodiversiteit) is gebaat bij een goede bodemkwaliteit	• het voorgenomen beleid is een kans voor het verbeteren van de kwaliteit van het watersysteem en kan bijdragen aan het verminderen van waterovorlast en verdroging	• aanpak van de bodemkwaliteit is ook een kans voor de verbetering van de milieukwaliteit	• er is een zwakke, maar positieve relatie tussen de bodemkwaliteit en de gezondheid;	• aandacht voor een meer duurzaam gebruik past goed bij de doelen van circulaire economie
Risico's	• bij onvoldoende doorwerking van de voorgenomen acties kan de bodemkwaliteit verder achteruitgaan					

7.2.3 Archeologie

Doelen en acties
In de huidige situatie worden archeologische waarden beschermd op grond van bescherming van rijkswege en gemeentelijk beleid. De Provincie voert geen kaderstellend beleid ten aanzien van de bescherming van archeologisch erfgoed. Wel stimuleert de provincie gemeenten om het gemeentelijk archeologiebeleid uit te werken in archeologische verwachtingskaarten en archeologische beleidskaarten.

In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is de doelstelling om archeologie breder te benaderen. Het gaat niet alleen om beschermen en behoud, maar ook om het bereikbaarheid en beleefbaar maken archeologisch erfgoed – ook voor toerisme -en het gebruik maken van archeologische waarden als uitgangspunt voor ruimtelijke ontwikkelingen. Uit de acties in de visie blijkt dat ook het versterken van wetenschap en kennis belangrijk worden gevonden.

Onderdeel van de doelstellingen is het behouden van archeologische waarden op basis van het wettelijk kader. Dit doel is onderdeel van vigerend beleid (en wordt daarmee bereikt). Het tweede doel, het beter benutten van archeologische waarden, is niet of beperkt verankerd in vigerend beleid, maar wel een nadrukkelijk onderdeel van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Bij de acties zijn verschillende partijen betrokken. De provincie vervult bij een aantal acties een actieve rol en stelt ook geld beschikbaar.

Kansen en risico's
Een overzicht van de kansen en risico's is opgenomen in onderstaande matrix. Het voorgenomen beleid heeft voornamelijk kansen. De gekozen breder benadering biedt kansen om middels het archeologisch erfgoed kansen voor ander thema's te benutten. Zo kan het meenemen van archeologische waarden in planvormingsprocessen tot een vergroting van het draagvlak leiden.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Archeologie															

Archeologie	Archeologie & Erfgoed	Landschap	Leefbaarheid en voorzieningen	Economie
Kansen	• voorgenomen beleid waarborgt goede omgang met archeologische waarden • aandacht voor archeologie (vroeg) in planprocessen kan bijdragen aan behoud in situ • vergroten van kennis en samenwerking kan bijdragen aan betere bescherming en documentatie	• als afgeleid van het meenemen van archeologische waarden in planprocessen kan (op kleine schaal) een kans zijn voor de kwaliteit van het landschap	• kennis van, en beleefbaar zijn van de 'historie van de plek' kan een positieve invloed hebben op de leefbaarheid • actief betrekken van bewoners en gebruikers kan bijdragen aan de leefbaarheid	• zichtbaar en beleefbaar maken van archeologisch erfgoed kan bijdragen aan aantrekkelijkheid voor toerisme en recreatie
Risico's				• bescherming van erfgoed kan een beperking opleggen aan ruimtelijk/economische ontwikkelingen

7.2.4 Erfgoed

Doelen en acties
De visie bevat een brede doelstelling: het gaat niet alleen om behoud van erfgoed, maar ook om het op een goede en passende manier gebruik maken van het erfgoed. Ook het benutten, bereikbaar en beleefbaar maken van erfgoed zijn onderdeel van de doelstelling.

Bij deze bouwsteen is in de visie een aantal acties benoemd. Deze hebben betrekking op bescherming (door het opnemen in de omgevingsverordening), op het meewegen van erfgoedbelangen bij ruimtelijke ontwikkelingen en op het faciliteren en het verlenen van subsidies. De provincie heeft hierin een duidelijke (eigen) rol en werkt samen met andere overheden en organisatie.

Kansen en risico's
De doelstelling met betrekking tot erfgoed en de acties die daaraan zijn gekoppeld bieden kansen voor structureel behoud van erfgoed en het gebruik maken van de potenties van erfgoed voor maatschappelijke en economische doelen. Het voorgenomen beleid en de acties bieden kansen voor een aantal andere thema's.

Bij deze bouwsteen overheersen de kansen. Een risico voor het (gebouwde) erfgoed is dat er onvoldoende financiële middelen zijn voor onderhoud en herstel, en het ontbreken van een passende nieuwe functie. Daardoor kan verval en verloedering van (gebouwd) erfgoed optreden. Hoewel de acties in het beleid er mede op zijn gericht dat te voorkomen kan dit toch een risico blijven. Dit kan leiden tot dilemma's tussen behoud en het toestaan van een minder passende nieuwe functie. Een goed afwegingskader over 'wat te doen' kan zinvol zijn als dergelijke dilemma's zich voordoen. De visie bevat daarvoor geen (expliciete) acties. Wellicht kan hier – evenals bij de bouwsteen landschap – ook een systeem van monitoring voor worden ontwikkeld of gebruikt.

Een aandachtspunt is verder de afbakening van wat onder erfgoed wordt verstaan. Een (te) enge benadering door alleen erfgoed met een status van monument hieronder te vatten kan leiden tot aantasting van erfgoedwaarden die niet een dergelijke status hebben.

In de samenvattende beoordeling zijn per saldo voor het thema archeologie en erfgoed de kansen zwaarder gewogen dan de risico's. Om die reden is ook de beoordeling niet zeer positief. Dat laat onverlet dat bij de verdere uitwerking van de visie ook aandacht nodig is voor de risico's.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Erfgoed															

Erfgoed	Archeologie & Erfgoed	Landschap	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Economie
Kansen	• bescherming (via omgevingsverordening) is gunstig voor behoud van (gebouwd) erfgoed • aandacht voor herbestemming/andere functies is gunstig voor behoud	• behoud, herstel, beleefbaar en bereikbaar maken van erfgoed biest ook kansen voor de beleving van het landschap • aanpak van erfgoed en landschap samen biedt kansen voor landschappelijke kwaliteit en beleving	• hergebruik / herbestemming van erfgoed biedt kansen voor werkgelegenheid, zowel bij de omvorming (en onderhoud) als door de nieuwe functie	• erfgoed kan bijdragen aan (het beleven van) de identiteit en historie van de plek • benutten van erfgoed voor sociale activiteiten is een kans voor voorzieningen	• herbestemming van gebouwd erfgoed kan (kleine) bijdrage leveren aan de opgave voor wonen	• goed, aantrekkelijk en bereikbaar (gebouwd) erfgoed biedt kansen voor toerisme en recreatie
Risico's	• onzorgvuldige aanpak herbestemming / andere functie kan risico zijn voor de kwaliteit van het erfgoed • gebrek aan geld voor onderhoud en beheer, • ontbreken van kostendrager en/of passende nieuwe functie		•	•	•	•

7.2.5 Landbouw

Doelen en acties
De landbouw is vanouds in Zeeland veruit de grootste gebruiker van de ruimte. Het aantal landbouwbedrijven neemt geleidelijk af, terwijl de gemiddelde bedrijfsgrootte toeneemt. De agrarische sector in Zeeland betreft vooral akkerbouw, met lokaal fruitteelt en glastuinbouw. Daarnaast is er ook bedrijvigheid in de provincie gericht op het verwerken van de agrarische producten. (Intensieve) veehouderij is van ondergeschikt belang en aan beperkingen onderhevig.
De landbouwsector loopt steeds vaker tegen grenzen aan. Tekorten aan zoet water, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid, bodemstructuur en bodemweerbaarheid, waterkwaliteit, afname van de biodiversiteit, emissie van fijn stof, stikstof, fosfaat etc. In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is voor de bouwsteen Landbouw een brede doelstelling opgenomen. In deze doelstelling en de subdoelen zijn niet alleen de belangen van de landbouw, in de vorm van een volhoudbare landbouw, maar ook de belangen van de milieu en natuur meegenomen. Evenwicht is hierin het sleutelbegrip. De nadere uitwerking van de visie vindt plaats in een uitvoeringsprogramma voor het landelijk gebied.

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 gaat uit van een transitie naar een meer volhoudbare landbouw die positieve effecten kan hebben op natuur- en landschapswaarden. De wijze waarop de transitie (in aanvulling op autonome ontwikkelingen) vorm gaat krijgen, is nog in ontwikkeling. Wel zijn omgevingsfactoren beschreven, krijgen belang en wegen mee bij het formuleren van het beleid. Bij de verdere invulling van het beleid en ook bij de feitelijke uitwerking in de praktijk is er een belangrijke rol voor de sector zelf en (uiteraard) de individuele agrarische ondernemers. De acties zijn (nog) weinig concreet en hebben in hoofdzaak het karakter van stimuleren en faciliteren.

Kansen en risico's
Het hoofddoel dat rekening houdt met de omgeving is zeer positief. Dat geldt ook voor de subdoelstellingen waarin niet alleen de landbouw, maar ook andere belangen een plek hebben gekregen. Dit betekent dat, ondanks dat een integrale afweging in het sectorale beleidsprogramma landelijk gebied lastig is, de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 wel kaders meegeeft voor een goede borging van negatieve milieueffecten in het uitvoeringsprogramma landelijk gebied. De formulering van de subdoelen is een waarborg dat het vervolgproces in meer of mindere mate altijd moet bijdragen aan het verbeteren van bodemkwaliteit, waterkwaliteit en biodiversiteit.

De uitwerking in een vervolgprogramma gaat per definitie samen met onzekerheden over doelbereik en de omvang van milieueffecten. Dat detailniveau is ook niet benodigd in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, zeker gezien het in samenwerking uitwerken van een programma landelijk gebied een complexe opgave is die tijd zal kosten.

Het verminderen van negatieve milieueffecten komt onder meer in de passage "we zullen maatschappij-dienende inspanningen van ondernemers meetbaar en beloonbaar gaan maken" goed naar voren, evenals in de benoemde acties voor bijvoorbeeld het verbeteren van de bodemkwaliteit. De vraag blijft hoe die verbeteringen bewerkstelligd gaan worden. Op basis van de kaders uit de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 kan verwacht worden dat het programma landelijk gebied hier een bijdrage aan zal leveren. De uiteindelijke uitwerking daarvan is echter nog niet bekend.

In de onderstaande matrix zijn kansen en risico's aangegeven, gebaseerd op de puntsgewijze aanduiding in de tabellen. Bij een aantal thema's zijn zowel kansen als risico's benoemd. In de uiteindelijke matrix van kansen en risico's zijn deze hoofdzakelijk als kansen (met een groene kleur) weergegeven. Alleen voor de thema's Natuur en Circulaire economie zijn risico's weergegeven. Dat is in hoofdzaak gedaan omdat het belang groot is (de slechte staat van de biodiversiteit en de lange weg die nog moet worden afgelegd naar een circulaire economie) en als signaal dat bij de verdere uitwerking van de plannen de risico's die hier spelen. Deze hebben te maken met de rolverdeling en met name de rol van de sectoren de afzonderlijke ondernemingen daarbinnen) zelf.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Landbouw															

Landbouw	**Archeologie & Erfgoed**	**Bodem**	**Natuur**	**Landschap**	**Water**	**Milieu**
Kansen	• gebouwd erfgoed in het buitengebied kan profiteren van landbouwtransformatie	• acties om de bodemkwaliteit te verbeteren is een kans op tegengaan van verdere verslechtering en verminderen van de bestaande problemen	• het voorgenomen beleid biedt kansen om de biodiversiteit (ook buiten natuurgebieden te vergroten • een meer circulaire landbouw is een kans om de druk van de lansbouw op natuurgebieden te verkleinen	• een meer evenwichtige landbouw kan bijdragen aan behoud van landschappelijke waarden	• een meer circulaire landbouw is een kans voor het verbeteren van de kwaliteit van het watersysteem	• transformatie van de landbouw kan leiden tot een afname van de emissie van luchtverontreinigende stoffen
Risico's		• het risico is dat (als regulering niet of onvoldoende mogelijk is) op perceelsniveau de bodemkwaliteit verslechtert	• doordat maatregelen niet kunnen worden afgedwongen is er een risico dat negatieve effecten van de landbouw op de biodiversiteit lokaal aanwezig blijft	• als regulering onvoldoende krachtig is, kan schaalvergroting en verdere rationalisatie ten koste gaan van de kwaliteit van het landschap		

Landbouw	Gezondheid	Leefbaarheid en voorzieningen	Economie	Circulaire economie	Klimaatadaptatie	Energietransitie
Kansen	• De relatie tussen gezondheid en landbouw is voor Zeeland minder van belang door het geringe aandeel intensieve veehouderij	• de transformatie van de landbouw is een kans voor het behoud van voorzieningen; • ook de kwaliteit van de leefomgeving kan door de transitie verbeteren	• De Zeeuwse landbouwsector zal structureel bij blijven dragen aan het economisch profiel van de provincie Zeeland	• een meer circulaire landbouw kan bijdragen aan het verminderen van de input van elders (in de akkerbouw vooral (kunst)mest)	• Transformatie van de landbouw kan op gebiedsniveau worden gekoppeld aan klimaatadaptatie • Inzet op verbeteren bodemstructuur is gunstig voor het robuuster maken de waterhuishouding voor klimaatadaptatie	• transformatie van de landbouw levert een bijdrage aan de energietransitie • in ruimtelijk opzicht kan de omvorming van de landbouw ruimte geven voor energietransitie
Risico's	•	•	• (te) sterke restricties kunnen een beperking zijn voor bedrijven en bedrijvigheid	• er is een risico dat een deel van de landbouwsector niet meegaat in de transformatie	•	•

7.2.6 Milieu

Doelen en acties

De doelstelling voor de bouwsteen milieu is tamelijk algemeen en -ook gezien de subdoelstellingen – niet erg ambitieus. Tegelijkertijd kan worden geconstateerd dat in andere bouwstenen doelen en acties zijn opgenomen die bijdragen aan het verbeteren van de milieusituatie. Dit geldt bijvoorbeeld voor de bouwstenen landschap, landbouw en natuur. Het gaat daarbij vooral om onderlaag (bodem en water). Meer specifiek voor deze bouwsteen, met geen of weinig overlap met andere bouwstenen, is de aandacht voor de luchtkwaliteit, geur, externe veiligheid en geluid. Voor deze onderdelen bestaan de acties in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 in hoofdzaak uit het uitvoeren van de reguliere provinciale taken, met op een aantal onderdelen aanvullende, deels ook gebiedsgerichte acties en maatregelen. Dit heeft te maken met de wijze waarop milieuaspecten zijn georganiseerd in de provinciale organisatie. Niet als opgave of programma, maar vanuit het wettelijk kader redenerend. De integraliteit en extra inzet wordt hierdoor geremd. De aandacht in deze bouwsteen voor grondstoffengebruik is gerelateerd aan uitdaging 3 en de bouwsteen landbouw.

Kansen en risico's

In de tabel is zijn de kansen en risico's van het beleid en de acties van deze bouwsteen opgenomen. Het gaat hierbij om de kansen en risico's van hetgeen de visie meer bevat dan de reguliere taken en bevoegdheden van de provincie. Omdat een groot deel van de acties bestaan uit bestaand beleid en activiteiten zijn de kansen (ten opzichte van de referentie) niet als groot aangemerkt.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Milieu	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

Milieu	Bodem	Water	Milieu	Gezondheid	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Circulaire economie
Kansen	• weinig extra ten opzichte van bestaand beleid en regelgeving (milieuhygiënische bodemkwaliteit)	• geen grotere kans dan op basis van regulier beleid	• weinig verschil met regulier beleid • gebiedsgerichte aanpak biedt lokaal kansen • acties voor geluid (actieplan, stiltegebieden) is kans voor terugdringen geluidbelasting	• streven naar WHO-normen luchtkwaliteit biedt kansen, echter weinig extra in Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 t.o.v. lopend beleid	• kans dat de belasting in de leefomgeving (geluid, geur) verder wordt teruggedrongen	• beperken geluidsproductie biedt mogelijk meer duidelijkheid en kansen voor wonen	• in de huidige situatie geen beleid voor circulaire economie. In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is daar beleidsmatig wel aandacht voor, maar nog weinig concreet gemaakt.
Risico's							

7.2.7 Natuur

Doelen en acties
De doelstelling in deze bouwsteen is behoud en versterking van de biodiversiteit en terugdringen van de stikstofbelasting op binnendijkse Natura 2000-gebieden[5]. Onder het hoofddoel is een aantal subdoelen benoemd. Deze zijn niet verder gespecificeerd.

De acties in deze bouwsteen richten zich grosso modo vooral op maatregelen gericht op versterken, behouden en beheren van natuurwaarden, en zijn minder gericht op het aanpakken van factoren die een negatief effect hebben op de biodiversiteit. Er kan worden geconstateerd dat acties voor het verbeteren van de biodiversiteit (ook) onderdeel zijn van andere bouwstenen (maar daar niet veel concreter uitgewerkt).

Een deel van de acties binnen deze bouwsteen is nog weinig concreet. De acties bestaan deels uit het uitvoeren van bestaand beleid en taken, en afspraken die zijn gemaakt met rijk en andere provincies. Voor het terugdringen van de stikstofbelasting van binnendijkse Natura 2000 gebieden wordt verwezen naar het uitvoeringsprogramma natuur 2021-2030.

Kansen en risico's
De problematiek van de natuurgebieden en de biodiversiteit is fors. Er zijn ingrijpende maatregelen nodig voor het tegengaan van verdere achteruitgang en het inzetten van herstel. Er is hierbij wel een duidelijk verschil tussen de natuurgebieden (waar het redelijk goed gaat) en het landelijk (en stedelijk) gebied daarbuiten. De acties in de visie gaan in de goede richting (en er zijn dus kansen) maar een vraag kan zijn of dit voldoende is. In de matrix zijn de groene kansen weergegeven, maar dat is ten opzichte van de referentiesituatie. Ook bij een verbetering kan per saldo de kwaliteit van natuurwaarden nog steeds (te) slecht zijn. Geconstateerd kan worden dat (ook) in andere bouwstenen (landschap, landbouw) acties zijn opgenomen die bijdragen aan de doelstellingen voor natuur.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Natuur															

[5] De exacte duiding van dit doel ('70% doelbereik van stikstofgevoelige binnendijkse Natura 2000 gebieden') is echter onduidelijk. Wordt bedoeld dat voor 70% van de stikstofgevoelige habitattypen de KDW niet wordt overschreden? Het richten van de ambitie op een emissiereductie (zoals ook de Commissie Remkes adviseert), eventueel per sector, kan wellicht beter worden vormgegeven en gemonitord. De stikstofemissie kan dan ook als indicator worden gebruikt

Natuur	**Natuur**	**Landschap**	**Water**	**Gezondheid**	**Leefbaarheid en voorzieningen**
Kansen	• de acties in deze bouwsteen bieden in beperkte mate meer kansen dan het lopende beleid	• versterken van natuurwaarden kan bijdragen aan de kwaliteit van het landschap	• actie van deze bouwstenen zijn een kans voor het verbeteren van de waterkwaliteit	• natuur in de leefomgeving kan een stimulans voor beweging, hetgeen gunstig kan zijn voor de gezondheid en het welbevinden	• meer natuur en biodiversiteit in de leefomgeving kan bijdragen aan een verbetering van de leefbaarheid
Risico's	• Risico is dat invulling van de acties onvoldoende is om bestaande knelpunten (zoals de stikstofbelasting) aan te pakken				

7.2.8 Deltawateren

Doelen en acties
De doelstelling voor deze bouwsteen is integraal, met zowel aandacht voor de veiligheid, de natuurwaarde als de economische waarde. De acties voor deze bouwsteen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bestaan voor een groot deel uit het uitvoeren van bestaand beleid en het nakomen en verder invullen van afspraken die zijn gemaakt met het rijk, private partijen en belangenorganisaties. Relevant is dat veel bevoegdheden bij andere overheden (met name het Rijk) liggen. Een deel van de acties gaat over nog op stellen/uit te werken ontwikkelings- en handelingsperspectieven.

Kansen en risico's
Doordat in deze bouwsteen opgenomen acties voor een groot deel bestaan uit het uitvoeren van bestaand beleid en afspraken zijn kansen aanwezig, maar in vergelijking met de referentiesituatie niet erg groot. De aangekondigde perspectieven kunnen positieve effecten hebben voor diverse onderdelen van het beoordelingskader.

Bij het vullen van onderstaand overzicht van kansen en risico's is het meeste gewicht toegekend aan de kansen, ervan uitgaande dat voldoende uitwerking wordt gegeven aan de opgenomen acties. Een kanttekening is verder dat veel maatregelen in de visie niet meer zijn dan het uitvoeren van bestaand beleid.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Deltawateren	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·

Delta-wateren	Natuur	Landschap	Water	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Economie
Kansen	• kans op positief effect op natuurwaarden	• de landschappelijke context kan baat hebben bij de acties voor de Deltawateren	• hoewel deze bouwsteen zich richt op de grote wateren biedt de aanpak daarvan ook kansen voor het binnenwater	• aanpak van de Deltawateren kan een gunstig neveneffect hebben voor het milieu	• aanpak van waterkwaliteitsproblemen is positief voor de gezondheid; betere mogelijkheden voor recreatief gebruik en beweging	• aantrekkelijke Deltawateren zijn goed voor werkgelegenheid in recreatie en toerisme	• aantrekkelijke Deltawateren zijn goed voor de lokale en regionale economie
Risico's	• Als de acties van deze bouwsteen onvoldoende vervolg krijgen kunnen natuurwaarden schade ondervinden					• grote nadruk op ecologisch belang kan leiden tot beperkingen voor toerisme, recreatie, visserij	• grote nadruk op ecologisch belang kan leiden tot beperkingen voor economische activiteiten

7.2.9 Watersysteem

Doelen en acties
Deze bouwsteen richt zich op het grond- en oppervlaktewater uitgezonderd de Deltawateren. De doelstelling richt zich op een goede kwaliteit en (kwantiteit) de balans tussen aanvulling en gebruik.

De acties die bij deze bouwsteen zijn opgenomen bestaan grotendeels uit het uitvoeren van bestaande taken en het voldoen aan gemaakte afspraken. De KRW-doelen staan hierbij centraal.

Kansen en risico's
De provincie zet (samen met andere overheden) in op het behalen van doelstellingen voor ecologische en chemische waterkwaliteit (KRW). Het behalen van deze doelstelling is weliswaar onzeker, maar kan wel een bijdrage leveren aan het natuurlijk watersysteem.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Watersysteem															

Water-systeem	**Natuur**	**Water**	**Klimaatadaptatie**
Kansen	• goede waterkwaliteit en -kwantiteit is ook voorwaarde voor natuurwaarden	• het voorgenomen beleid is een kans voor het halen van de KRW-doelen • het voorgenomen kan de robuustheid van het systeem vergroten	• maatregelen zijn mede gericht op het meer klimaatbestendig maken van het watersysteem
Risico's		• bij onvoldoende aandacht blijft een er een probleem in relatie tot de KRW-doelen • klimaatverandering kan vragen om meer acties, zowel ten aanzien van tekorten als overschotten	

7.2.10 Landschap

Doelen en acties
Het Zeeuwse landschap wordt bovengemiddeld hoog gewaardeerd. Openheid en – 's nachts - duisternis bieden rust, stilte en ruimte. De kwaliteiten van het landschap en de cultuurhistorische elementen weerspiegelen en tonen de ontstaansgeschiedenis van Zeeland. Het landschap is de weerslag van de eeuwenlange interactie tussen mens en omgeving. Het beleid in de visie is er op gericht het aantrekkelijke en gewaardeerde landschap duurzaam te behouden, maar ook ruimte te geven aan ontwikkelingen. De (historische) kwaliteiten van het landschap staan immers onder druk: nieuwe ontwikkelingen als gevolg van energietransitie, klimaatverandering en de landbouwtransitie kunnen het landschap veranderen. In de bouwsteen landschap zijn doelen en acties opgenomen die breder gaan dan alleen het behoud en herstel van het landschap als visuele en beleefbare manifestatie van het historisch proces van landschapsvorming. Het beleid richt zich ook op het herstel van de fysieke ondergrond (het water- en bodemsysteem) en op het ruimte geven en ruimtelijk verweven van natuurwaarden en biodiversiteit met andere vormen van ruimtegebruik. Dat leidt tot raakvlakken en overlap met andere bouwstenen (zoals landbouw en natuur), maar kan ook worden beschouwd als een uiting van een meer integrale benadering van de problematiek en ontwikkelingen.

De voorgenomen acties bij deze bouwsteen zijn divers en richten zich niet alleen op landschap, maar ook op het onderliggende bodem- en watersysteem en op de ruimtelijke verweving met natuur. De acties bestaan niet alleen uit stimuleren en samenwerken, maar ook uit het stellen van kaders en regels, het nemen van het initiatief voor uitvoeringsplannen en het beschikbaar stellen van geld en het organiseren van een 'vinger aan de pols' in de vorm van een monitoringsysteem.

Kansen en risico's
Het voorgenomen beleid en de maatregelen die bij deze bouwsteen zijn opgenomen lijken -uiteraard met de onzekerheden die aanwezig zijn – vooral kansen te bieden voor veel onderdelen van het beoordelingskader.
Als het gaat om de risico's kan een tweedeling worden gemaakt. Daarmee wordt bedoeld dat de inzet op behoud en bescherming voor het landschap (in brede zin , dus niet allen het visuele aspect) beperkend kan werken voor ruimtelijke en economische ontwikkelingen. Dat is aangemerkt als een (klein) risico voor de economie (niet alles is overal mogelijk). Dit leidt vervolgens tot de andere vorm van risico, namelijk het risico dat (vooral aangejaagd door de wens om ruimtelijke en economische ontwikkelingen mogelijk te maken) de bescherming van het landschap niet sterk genoeg blijkt te zijn waardoor, ondanks de doelstellingen, aantastingen van het landschap en verrommeling kunnen optreden. Hierbij is relevant dat verantwoordelijkheden en keuzes niet alleen bij de provincie liggen.

Als risico is tevens de energietransitie genoemd. Dit risico komt voort uit de omvang van de opgave voor de energietransitie en de grote landschappelijke effecten die windturbines en zonnevelden kunnen hebben. Het is de vraag of die omvangrijke opgave uiteindelijk kan samengaan met behoud en versterking van het landschap. Het is evident dat bij het vormgeven van de energietransitie de omgevingseffecten (en dus ook de effecten op het landschap) om veel aandacht vragen.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Landschap															

Landschap	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Milieu
Kansen	• de opgenomen acties bij het landschapsbeleid zijn ook een kans voor instandhouding van (gebouwd) erfgoed	• het landschapsbeleid bevat ook acties voor de bodem- en watersysteem; dat is een kans voor behoud en herstel	• het meenemen van natuurbelang in het landschapsbeleid biedt kansen voor natuurgebieden en biodiversiteit	• het voorgenomen beleid (inclusief) biedt goede kansen voor behoud, herstel en ontwikkeling van het landschap	• het landschapsbeleid bevat ook acties voor de bodem- en watersysteem; dat is een kans voor behoud en herstel	• een neveneffect van het landschapsbeleid kan zijn dat de milieubelasting (emissies) afnemen
Risico's				• risico dat het door lagere overheden onvoldoende werk wordt gemaakt van landschapsbescherming		

Landschap	Gezondheid	Leefbaarheid en voorzieningen	Wonen	Economie	Klimaatadaptatie	Energietransitie
Kansen	• aantrekkelijk landschap kan uitnodigen tot beweging; met gunstig effect op gezondheid	• de bredere benadering van landschap kan bijdragen aan het behoud van voorzieningen, mogelijkheden voor wandelen en fietsen e.d. en dus gunstig zijn voor de leefbaarheid	• herbestemming vrijkomende agrarische bebouwing kan (kleine) bijdrage leveren aan woonopgave	• een aantrekkelijk, beleefbaar en bereikbaar landschap biedt kansen voor recreatie en toerisme	• koppelen van de opgave voor klimaatadapatie aan landschapsopgave kan bijdragen tot behoud en verbeteren van het landschap	
Risico's				• de aandacht en bescherming van landschap kunnen belemmerend zijn voor bepaalde economische activiteiten	• de grote opgave voor klimaatadaptatie kan uiteindelijk toch negatieve effecten op het landschap hebben	• de grote opgave voor duurzame opwek kan uiteindelijk toch zwaarder zijn dan de bescherming van het landschap

7.3 Beschouwingen en bij deze maatschappelijke uitdaging

7.3.1 Overzicht

De bouwstenen in deze maatschappelijke uitdagingen richten zich grotendeels op de meer planet-onderdelen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Op basis van alle bouwstenen samen kan worden geconstateerd dat de ambities bij de meeste bouwstenen uitstijgen boven het eigenlijke onderwerp van de bouwsteen en dat meer integraal wordt gekeken naar de problemen en de aanpak daarvan. Dit is - bezien van het belang van natuur, milieu en leefomgeving – te beschouwen als een sterk positieve grondhouding. De formulering van doelen en subdoelen lijkt bij de geleidelijke totstandkoming van de inhoud van deze versie van de visie en de bouwstenen steeds meer gericht te worden op een integrale en meer evenwichtige benadering. Ook de acties zijn (in ieder geval deels) concreter en gerichter geworden. Naar het zich laat aanzien heeft de interactie tussen m.e.r. en Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 hierin een rol gespeeld. Dit, voor de leefomgeving, positieve beeld komt ook naar voren uit het overzicht van kansen en risico's die bij deze maatschappelijke uitdaging zijn benoemd. Tegelijkertijd kan ook worden geconstateerd dat in deze versie van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 niet alle acties in alle bouwstenen even concreet en duidelijk zijn geformuleerd. Op zichzelf is dat geen probleem (en mogelijk zelfs onvermijdelijk) voor een Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 op een strategisch niveau.

Daarnaast kan worden geconstateerd dat – en ook dat is misschien onvermijdelijk bij een integrale Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 – dat bouwstenen elkaar overlappen en acties bevatten die zich richten op hetzelfde compartiment van de leefomgeving. Bijvoorbeeld: de bouwsteen landschap gaat duidelijk verder dan alleen het landschap als zichtbare en beleefbare manifestatie van de ontstaansgeschiedenis (de eeuwenlange interactie tussen mens, gebruik en fysieke ondergrond), maar richt zich ook het water- en bodemsysteem en de natuurwaarden van het landschap.

7.3.2 Wat is er nodig om de ambities te halen

De ambities, hoofd- en subdoelstellingen bij deze maatschappelijke uitdaging gaan al uit van een samenhangende, integrale benadering. De 'onderliggende' belangen van de natuurlijke en landschappelijke omgeving zijn medebepalend voor de inhoud van de visie en de opgenomen acties. Om de ambities (structureel, duurzaam) te kunnen behalen is het noodzakelijk om zowel de acties voor behoud en herstel op een goede manier vorm te geven, maar ook om voldoende en consequente waarborgen te hebben voor de bescherming van 'groene' waarden. In de samenvattende tabel van de kansen en risico's zijn de risico's (die bij de verschillende bouwstenen zijn gesignaleerd) niet zichtbaar gemaakt, als gevolg van de afweging dat de kansen groter zijn dan de risico's. Dit laat onverlet dat, ook bij goede intenties, een achtervang nodig is om ruimtelijke ontwikkelingen die afbreuk doen aan de ambities, doelen en subdoelen ook daadwerkelijk te kunnen weren, dan wel op een verantwoorde en passende manier in te passen.

7.3.3 Aanbevelingen

In de ontwerp-Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is (ook in deze maatschappelijke uitdaging) een groot aantal bouwstenen opgenomen. Zoals hierboven geconstateerd heeft een aantal bouwstenen een integraler karakter gekregen, waardoor er in de doelen, subdoelen en acties van de bouwstenen overlap aanwezig lijkt te zijn. Een aanbeveling is daarom om na te gaan of de bouwstenen in de huidige vorm moeten worden gehandhaafd of dat het nuttig kan zijn om te kijken of het aantal bouwstenen kan worden verkleind. Wellicht kan met een kleiner aantal, meer integrale bouwstenen beter richting worden gegeven aan de doelen en acties. Dit maakt het wellicht ook beter mogelijk om belangen (die conflicterend kunnen zijn, maar juist ook parallel kunnen lopen) en de veroorzakers en 'slachtoffers' van problemen samen en integraal te benaderen.

		Thema's														
		Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	**Archeologie**															
	Bodem															
	Deltawateren															
	Erfgoed															
	Landschap															
	Landbouw															
	Milieu															
	Natuur															
	Watersysteem															

8 Een duurzame en innovatieve economie

8.1 De maatschappelijke uitdaging

8.1.1 Wat houdt de uitdaging in?

De provincie Zeeland wil een aantrekkelijk vestigingsklimaat (blijven) bieden. De provincie wil ruimte bieden aan voldoende werkgelegenheid, die zich onderscheidt op het gebied van duurzaamheid, circulariteit en innovatie. Daarnaast moet de werkgelegenheid en het onderwijs aansluiten op technologische ontwikkelingen, zoals informatietechnologie en robotisering.

8.1.2 Hoofddoelen bij deze uitdaging

De ambities voor deze uitdaging zijn terug te brengen tot twee hoofdambities:
Een weerbare economie: voldoende economische mogelijkheden binnen de provincie op goed bereikbare plekken en met een passende vraag naar en aanbod van beroepsbevolking; economie in balans met de omgeving

- Een circulaire economie: een economie die uitsluitend gebruik maakt van hernieuwbare materialen en bronnen, zonder emissie van broeikasgassen.

De hoofddoelen bij deze uitdaging zijn:

- De doelstelling voor 2030 is dat de Zeeuwse arbeidsmarkt conjunctuurproof is en kan voorzien in de vraag van de Zeeuwse werkgevers: voldoende gekwalificeerde arbeidskrachten voor de Zeeuwse arbeidsmarkt.
- Binnen de Zeeuwse economie is in 2030 het gebruik van primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) met 50% gedaald.
- Zeeland staat in 2030 op de kaart als regio met een uitstekend voorzieningenniveau, waar het goed werken, ondernemen, wonen, recreëren en studeren is. De economie is voor 50% circulair en er wordt 49% minder CO2 uitgestoten dan in 2005.
- Verbeteren van de Zeeuwse vrijetijdssector met balans tussen economische spin-off, landschap, gasten én inwoners.
- Binnen Zeeland is de hoofdinfrastructuur in 2030 op orde.
- Het doel voor 2030 is dat er flinke stappen gezet zijn op weg naar een rendabel, duurzaam opererend visserijcluster. Waarbij wordt toegewerkt naar een moderne, goed uitgeruste, economisch gezonde en duurzaam opererende visserijsector die in zijn bedrijfsvoering rekening houdt met de natuurwaarden.

8.2 Beschouwing van de doelen – kansen en risico's

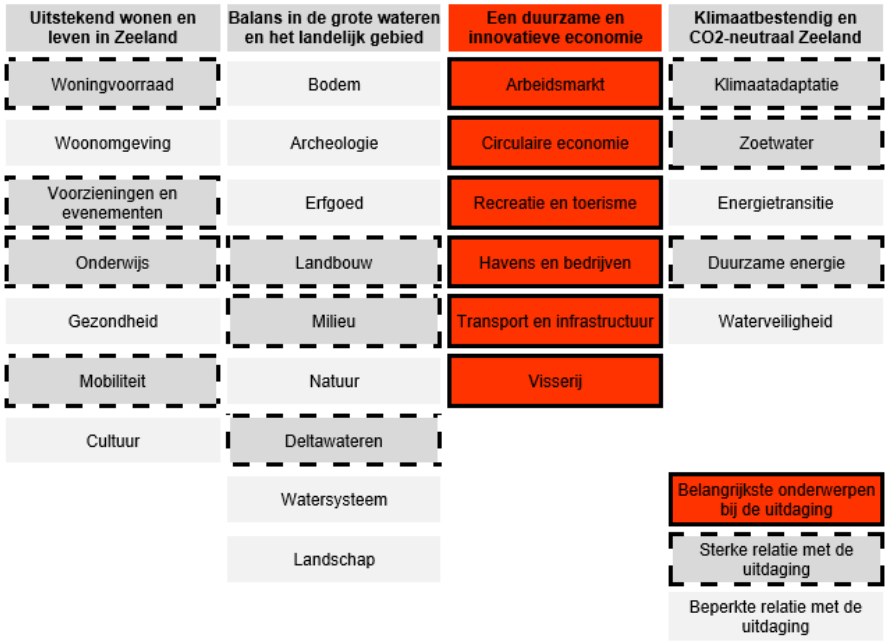

Onderstaande subparagrafen bevatten per provinciale hoofddoelstelling een beschouwing van het voorgenomen beleid en het daarbij horende doelbereik. De Provincie heeft voor ieder sectoraal thema een doelstelling benoemd en heeft daaraan acties en instrumenten gekoppeld. Het geheel aan doelstellingen, acties en instrumenten is onderdeel van de beoordeling van doelbereik. De volgende onderzoeksvragen zijn bij de beoordeling van de doelstellingen en doelbereik gebruikt:

- Hoe ontwikkelt dit thema zich? (wat is de autonome ontwikkeling?)
- Wat is de aard van de doelstellingen in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021?
- Wat is de aard van de voorgenomen acties en het voorgenomen instrumentarium? Is dit geheel aan acties en instrumenten geschikt om de genoemde doelstellingen te bereiken?
- Wat zijn de kansen en risico's voor de andere aspecten van het beoordelingskader?

Thema	Subdoelstellingen
Arbeidsmarkt	Geen subdoelstellingen
Circulariteit	Geen subdoelstellingen
Havens en bedrijven	1. De doelstellingen uit de Smart Delta Resources Roadmap naar klimaat neutrale industrie en Ambitie duurzame havens 2030 zijn gehaald 2. Het Zeeuwse MKB is internationaal georiënteerd en zet de impact van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen om in kansen 3. Bedrijventerreinen voorzien in een behoefte
Recreatie en toerisme	1. Beleving van gastvrij Zeeland voor de gast optimaliseren om waardering en herhaalbezoek te stimuleren. 2. Gezonde en vitale toeristische bedrijfstak met investeringsvermogen. 3. Stimuleren van een positieve bijdrage van de vrijetijdseconomie aan de leefbaarheid/vestigingsklimaat en leefomgeving. 4. Realiseren van de essentiële onderleggers voor de gewenste kwaliteitsverbetering.
Transport en infrastructuur	1. De capaciteit van de weginfrastructuur is voldoende om de verwachte toename van het verkeer op te vangen. 2. De industriegebieden en steden zijn multimodaal ontsloten via weg, water, spoor en buisleidingen. 3. De capaciteit van het elektriciteitsnet is vergoot om de energietransitie te faciliteren.
Visserij	Geen subdoelstellingen

8.2.1 Arbeidsmarkt

Doelen en acties

In de huidige situatie is sprake van een tekort aan arbeidskrachten in Zeeland. Dit speelt in alle sectoren en op alle niveaus (m.u.v. taalkundige en creatieve beroepen). Dit remt de economische groei. Achterliggende oorzaken zijn:

- De beroepsbevolking neemt af door de vergrijzing;
- Zeeland lijkt (nog) niet aantrekkelijk voor hoger opgeleiden (imago);
- Zeeland scoort significant minder in het aandeel hoger opgeleide bevolking;
- De pendel Zeeland uit is groter dan de pendel Zeeland in;
- Een deel van de jongeren trekt weg i.v.m. opleiding elders en komt niet meer terug;
- Er is een gebrek aan tijdelijke huisvesting voor arbeidskrachten van buiten Zeeland.

De huidige aanpak bestaat uit een “marketingsgedeelte” waarbij de focus ligt op wonen en werken in Zeeland en op de rol van natuur en (sport)evenementen voor het vestigingsklimaat. Hiernaast is een en ander geregeld binnen een gezamenlijke aanpak in het Aanvalsteam Arbeidsmarkt. Het beleid rondom het thema arbeidsmarkt is in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 nog niet volledig uitgewerkt in subdoelstellingen en acties. De meeste acties gaan uit van een procesrol van de provincie waarbij de provincie partijen verbindt en (mede) financiële middelen beschikbaar stelt, bijvoorbeeld voor het lanceren van het Expat Center Zeeland. Hiernaast stelt de provincie financiële middelen beschikbaar voor specifieke topevenementen en een groene omgeving (als belangrijke vestigingsfactor).

Kansen en risico’s

Het beleid rondom het thema arbeidsmarkt is nog niet volledig uitgewerkt in subdoelstellingen en acties. De acties zijn niet op het niveau waar ze moeten zijn. In principe is een procesrol voor de provincie legitiem. Echter, welke rol de provincie precies gaat vervullen om Zeeland nadrukkelijker in beeld te brengen voor wonen, werken en studeren wordt niet geheel duidelijk. In potentie gelden dus positieve effecten, door de beleidsmatige ambities. De uitwerking is nog wel zodanig onzeker dat feitelijk gezien weinig bindends gezegd kan worden over of deze kansen ook werkelijk benut zullen gaan worden.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Arbeidsmarkt															

Arbeidsmarkt	**Natuur**	**Onderwijs & arbeidsmarkt**	**Leefbaarheid en voorzieningen**	**Economie**
Kansen	• In potentie is zijn financiële middelen voor natuurontwikkeling positief, mits aanvullend op bestaand beleid.	• In potentie positief. Het doelbereik voor indicatoren als het vestigingsklimaat is wel sterk onzeker.	• In potentie positief, omdat een stabiele arbeidsmarkt ook kleinere kernen intact houdt als vestigingslocatie.	• In potentie positief. Beleid verdient nog wel nadere uitwerking.
Risico's				

8.2.2 Circulaire economie

Doelen en acties
De doelen zijn helder: naar een meer circulaire economie waarbij minder afval en minder “restgrondstoffen” gerealiseerd worden. Deze transitie omvat drie onderdelen:

1. Grondstoffen efficiënt en hoogwaardig benutten;
2. Vervangen van niet-duurzame door duurzame geproduceerde hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen.
3. Gebieden inrichten vanuit een circulaire optiek.

Op nationaal en mondiaal schaalniveau zijn verschillende denkrichtingen ontwikkeld t.a.v. circulariteit. De Zeeuwse inzet is nog volop in ontwikkeling. Het gaat voor Zeeland om het sluiten van kringlopen op regionale schaal in combinatie met behoud van waarde van materialen en het stimuleren van circulariteit in de keten. De aanpak is gericht op drie speerpunten: het ontwikkelen van circulaire verdienmodellen, omschakeling naar hernieuwbare (biobased) grondstoffen en meer hergebruik van grondstoffen. De acties die hieraan verbonden worden zijn:

- Realiseren circulaire verdienmodellen;
- Omschakelen naar hernieuwbare (biobased) grondstoffen;
- Verbeteren hergebruik van grondstoffen.

Wat de Provincie concreet gaat doen, of wat partijen concreet gaan doen is nog niet helemaal uitgekristalliseerd. Uitgegaan wordt van een actieve lobby in combinatie met circulair slopen, renoveren en bouwen. Ook bij grond-, weg- en waterbouw worden eisen gesteld ten aanzien van hernieuwbare grondstoffen.

Kansen en risico’s
In potentie is de circulaire aanpak positief. Zeker de inzet die de overheden zelf kunnen doen werkt door in de beoordeling. De inzet op circulariteit bij eigen projecten levert een bijdrage aan het terugdringen van bijvoorbeeld stikstofuitstoot bij gebruik van hernieuwbare energiebronnen bij eigen projecten. De effecten van de inzet zijn verder beperkt vanwege de nog beperkte uitwerking. In potentie bestaan er voordelen voor circulaire economie. De andere effecten zijn nog onduidelijk.

Er is sprake van een duidelijke trend en toenemend bewustzijn van de noodzaak om de economie om te vormen naar een circulaire economie. De verwachting is daarom dat de autonome ontwikkeling ertoe zal leiden dat er een beweging is in de richting van de te behalen doelen. Bij het onderwerp van de circulaire economie is een groot aantal actoren betrokken. De sectoren (chemische) industrie, landbouw en bouw zijn verantwoordelijk voor een groot deel van het gebruik van niet-duurzame grondstoffen. De rol van de provincie is tamelijk beperkt en vooral indirect.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Circulaire economie															

8.2.3 Havens en bedrijven

Doelen en acties
Het doel is om Zeeland in 2030 op de kaart te hebben staan als regio met uitstekend voorzieningenniveau. De economie moet dan voor 50% circulair zijn en er wordt 49% minder CO_2 uitgestoten dan in 2005. Om die ambitie te bereiken zijn drie subdoelen opgesteld:

- Een klimaat neutrale industrie;
- Het Zeeuwse MKB is slimmer, productiever, schoner en duurzamer;
- Vraag en aanbod van bedrijventerreinen zijn op elkaar afgestemd.

Autonoom worden veel van deze doelstellingen opgepakt. In de Visie op de verduurzaming van het Zeeuwse industrieel logistieke complex zijn concrete doelen opgenomen voor de economische motor van Zeeland voor wat betreft lucht- en waterkwaliteit, verbindingen, ruimte voor de natuur, circulair, biobased, klimaatverandering en energie.
De MKB-bedrijvigheid in Zeeland is groot. Vooral in internationalisering is nog terrein te winnen voor het MKB. Verder zijn er nog technologiseringsopgaven om de concurrentiepositie van het MKB te vergroten.
De bedrijventerreinen zijn in Zeeland kwantitatief op orde. Kwalitatief is er nog te winnen: verduurzaming staat over het algemeen nog in de kinderschoenen.

Kansen en risico's
Wat opvalt is dat de ambitie niet strikt een ambitie is om de economische gezondheid van de bedrijvigheid zoveel mogelijk te optimaliseren, maar dat de ambitie zich zeer nadrukkelijk focust op economische ontwikkeling **binnen de grenzen van het ecologisch plafond.** Die benadering heeft in potentie grote voordelen voor het milieu en specifiek voor circulariteit en de energietransitie.
De economische "winst" wordt vooral bereikt door de inzet op het MKB, waar het versterken van innovatie en grensoverschrijdende samenwerking nadrukkelijk onderdeel van de doelstellingen is. Ook voor het MKB (en de bedrijventerreinen) geldt een milieuvoordeel door de inzet op circulariteit en duurzaamheid. De uitwerking van deze thema's is nog onzeker.

Van cruciaal belang is de mate waarin de provincie deze kansen ook werkelijk kan benutten. Het primaat voor deze acties ligt bij gemeenten en het bedrijfsleven. Vooral laatstgenoemde zal niet per sé geprikkeld worden wezenlijke veranderingen door te voeren als dat niet in het economische belang van deze bedrijf is. Het blijft nog een beetje de vraag hoe de Provincie deze positieve veranderingen af gaat dwingen.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Havens en bedrijven															

Havens en bedrijven	Milieu	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Economie	Circulaire economie	Energietransitie
Kansen	• In principe positief: bij meer gebruik van hernieuwbare grondstoffen wordt de milieudruk verlaagd.	• De inzet op het MKB vergroot de potenties voor het door ontwikkelen van de economische structuur van Zeeland. Risico hieraan is nog wel de concrete uitwerking van de doelen	• De inzet op het MKB vergroot de potenties voor het door ontwikkelen van de economische structuur van Zeeland. Risico hieraan is nog wel de concrete uitwerking van de doelen	• 50% circulair in zowel de havens als MKB is positief -> uitwerking is nog onzeker.	• In potentie positief: gebruik van hernieuwbare energiebronnen levert een bijdrage aan de energietransitie.
Risico's					

8.2.4 Recreatie en toerisme

Doelen en acties

Het doel voor recreatie en toerisme is om de vrijetijdssector te verbeteren, wat wil zeggen dat de balans tussen economische spin-off, landschap, gasten en inwoners verbeterd dient te worden. De subdoelen zijn alle dan ook op één of meerdere van deze aspecten gericht. De subdoelstellingen zijn als volgt:

- Beleving van gastvrij Zeeland voor de gast optimaliseren om waardering en herhaalbezoek te stimuleren.
- Gezonde en vitale toeristische bedrijfstak met investeringsvermogen.
- Stimuleren van een positieve bijdrage van de vrijetijdseconomie aan de leefbaarheid/vestigingsklimaat en leefomgeving.
- Realiseren van de essentiële onderleggers voor de gewenste kwaliteitsverbetering.

Vooral subdoel 3 is vanuit milieuoptiek van belang. De andere subdoelen zijn alle in meer of mindere mate gericht op het versterken van de economische spin-off van toerisme (wat op zichzelf ook positieve, maar ook negatieve) milieueffecten kan hebben.

Kansen en risico's

Positief aan het actief door ontwikkelen van de toerismesector is dat een sterke toerismesector een positieve spin-off kan hebben op de economische stabiliteit van kernen die het zwaar hebben. Zo kan het draagvlak voor voorzieningen, erfgoed en werkgelegenheid verbeteren. Overmatig toerisme heeft ook risico's: natuur en landschapseffecten door ruimtebeslag, een teruglopende sociale cohesie op plekken waar drukte sterk toeneemt. Zeer positief is subdoelstelling 3, waarbij rekenschap geven aan effecten op de leefomgeving centraal staat. De provincie stelt in te zetten op kwaliteit en flexibiliteit die ervoor zorgen dat er ruimte wordt gevonden voor de toename van het aantal gasten zonder dat het ten koste gaat van de omgeving. Deze grondhouding is een prima uitgangspunt om in een vervolgstadium regels te stellen aan nieuw toeristische ontwikkelingen. De uiteindelijke uitwerking is nog onzeker en daar kleven risico's aan. De provincie zal integraal een vinger aan de pols moeten houden om in de gaten te houden of de ontwikkelingen in de gewenste richting gaan. Hierbij is er vooral een relatie met natuur en landschap, die onder druk kan komen te staan als gevolg van toeristisch-recreatieve ontwikkelingen en gebruik. In het overzicht is ervan uitgegaan dat dit risico voldoende wordt tegengegaan door beschermende maatregelen (zie ook de bouwsteen landschap en natuur).

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Recreatie en toerisme															

Recreatie en toerisme	**Archeologie en erfgoed**	**Natuur**	**Landschap**	**Onderwijs & arbeidsmarkt**	**Economie**
Kansen	• In principe positief doordat deze als randvoorwaarden bij recreatieve ontwikkeling meegenomen worden • behoud van waarden archeologie en erfgoed is ook van belang voor toeristische sector	• Idem aan redeneerlijn erfgoed en landschap (natuur als aantrekkelijke factor	• toerisme en recreatie kan bijdrage aan in stand houden landschapswaarden (landschap als aantrekkelijke factor)	• In principe positief, vanwege de vergrote focus ten opzichte van uitnutten toeristische kansen	• Inzet op benutten van kansen heeft positieve economische spin-off
Risico's		• te grote recreatiedruk kan een risico zijn voor natuurwaarden	• (te) grote toeristisch-recreatieve ontwikkelingen kunnen lokaal een risico zijn voor landschappelijke waarden		•

8.2.5 Transport en infrastructuur

Doelen en acties
Het doel is een mobiliteitssysteem (voor zowel personen als goederen over de weg), waarbij de steden goed bereikbaar zijn vanaf de hoofdwegen. Het onderliggende wegennet is hiermee verknoopt en biedt voor verschillende modaliteiten ruimte. De subdoelen daarbij zijn:

- Subdoel 1: De capaciteit van de weginfrastructuur is voldoende om de verwachte toename van het verkeer op te vangen.
- Subdoel 2: De industriegebieden en steden zijn multimodaal ontsloten via weg, water, spoor en buisleidingen.
- Subdoel 3: De capaciteit van het elektriciteitsnet is vergroot om de energietransitie te faciliteren.

Voor een gedeelte zijn de acties erop gericht de bestaande waterwegen, spoorwegen, het elektriciteitsnet en het buisleidingenstelsel te beheren en onderhouden. Dit is allemaal vigerend beleid, in zoverre dat de provincie de in de visie geschetste rollen in de huidige situatie ook al vervult.

Kansen en risico's
Bij uitbreiding van infrastructuur is er kans op negatieve effecten op natuur- en landschapswaarden door oppervlakteverlies, kwalitatieve aantastingen en verstoringseffecten (geluid, licht, optische verstoring, stikstofemissie). Bij het onderhoud van vaarwegen kan baggeren leiden tot vertroebeling, bedekking van bodemfauna en verstoringseffecten (geluid, licht, optische verstoring, stikstofemissie). Dankzij de aanleg van buisleidingen neemt het risico op verontreiniging door calamiteiten met vervoer van giftige stoffen over wegen, spoorwegen en waterwegen waarschijnlijk af. Ook bij buisleidingen bestaan echter risico's op calamiteiten.

Het verbeteren van de capaciteit van het Zeeuws wegennetwerk heeft positieve voordelen voor economische aspecten. Als daar doelstellingen voor duurzame modaliteiten aan gekoppeld kunnen worden heeft dat gunstige effecten op de realisatie van klimaatdoelstellingen en milieudoelen. Het verbeteren van de fietsbereikbaarheid heeft op zijn beurt positieve effecten op het recreatief/toeristisch aanbod van Zeeland.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Transport en infrastructuur															

Transport	**Natuur**	**Landschap**	**Economie**
Kansen			• Grote kans op positieve effecten door inzet op uitbreiding capaciteit van alle modaliteiten. Levert een bijdrage aan het vestigingsklimaat van bedrijven. Ook recreatieve bedrijvigheid vaart wel bij investeringen in fietsnetwerk.
Risico's	• Kans op negatieve effecten door uitbreiding infrastructurele verbindingen	• Kans op aantastingen door uitbreiding infrastructurele verbindingen	•

8.2.6 Visserij

Doelen en acties

Het doel voor 2030 is dat er flinke stappen gezet zijn op weg naar een rendabel, duurzaam opererend visserijcluster. Waarbij wordt toegewerkt naar een moderne, goed uitgeruste, economisch gezonde en duurzaam opererende visserijsector die in zijn bedrijfsvoering rekening houdt met de natuurwaarden. Er zijn geen subdoelen geformuleerd, maar de in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 benoemde acties zijn alle gericht op het verminderen van voornamelijk de natuurdruk van de visserijsector. De ambitie is dus sterk natuurgericht. De verantwoordelijkheden voor het realiseren van de ambities liggen vooral bij de visserijsector. De provincie is verbinder en zet indien nodig financiële middelen in. Vergunningen worden veelal door het ministerie van LNV verstrekt. De provincie is dus meestal niet het bevoegd gezag.

Kansen en risico's

De aanpak van de provincie biedt kansen, maar gezien de gekozen rol van de provincie (verbinden en stimuleren) is het behalen van deze effecten onzeker. Brandstofbesparing, het maken van langlopende afspraken over uitbreiding van kweek, het opruimen van afval op de Noordzee en kustwateren hebben alle evident positieve effecten op natuurwaarden. De uitwerking hiervan is nog allerminst zeker.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Visserij	·		·	·	·		·					·	·	·	·

8.3 Beschouwingen bij deze maatschappelijke uitdaging

8.3.1 Overzicht

De uitdaging “een duurzame en innovatieve economie” scoort vanuit milieuperspectief zeer gunstig. Dat heeft alles te maken met de grondhouding in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, waarbij economische ontwikkelingen zeer nadrukkelijk in verband gebracht worden met milieucriteria. Het best komt dat tot uiting in de bouwsteen recreatie en toerisme, waar een subdoel gewijd is aan het beperken van negatieve milieueffecten. Een algemeen aandachtspunt is de onzekerheid die hier nog bij hoort. De principes en beleidsmatige keuzes zijn gunstig, de wijze waarop de provincie deze positieve effecten af gaat dwingen is nog niet uitgekristalliseerd. Dat is niet erg, maar is niet geheel zonder risico’s, zeker als het gaat om keuzes die voor een ondernemer niet noodzakelijk de meest economisch gunstige is.

8.3.2 Wat is er nodig om de ambitie te halen?

De strategische keuzes zijn duidelijk vanuit milieuoptiek ingegeven. Dat is zeer positief. Wat nodig is om de ambitie te halen zijn goede vervolgstappen. De visie biedt daar een prima kader voor, maar concrete acties en handelingsperspectieven worden nog niet geboden. De komende periode zal de provincie daar aandacht aan moeten besteden.

8.3.3 Aanbevelingen

Vanwege de aard van de houding van de provincie zal het noodzakelijk zijn om tussentijds te monitoren op de wijze waarop de onderdelen van het beoordelingskader zich ontwikkelen.

		Thema's														
		Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Een duurzame en innovatieve economie	**Arbeidsmarkt**															
	Circulaire economie															
	Havens en bedrijven															
	Recreatie en toerisme															
	Transport en infrastructuur															
	Visserij															

9 Klimaatbestendig en CO_2-neutraal Zeeland

9.1 De maatschappelijke uitdaging

9.1.1 Wat houdt de uitdaging in?

Het klimaat van Nederland verandert. De gemiddelde temperaturen stijgen, periodes van droogte nemen toe en regenbuien worden steeds heviger. De verwachting is dat dit in de toekomst alleen maar toeneemt. De provincie Zeeland zal passende maatregelen moeten treffen om met deze veranderingen om te gaan en negatieve effecten hiervan zoveel mogelijk te voorkomen. Zeeland moet klimaatbestendig worden.

Tegelijkertijd moet verdere klimaatverandering tegengegaan worden. Dat houdt in dat de uitstoot van CO_2 omlaag moet. Energie besparen en opwekken van voldoende duurzame energie is dan ook een van de uitdagingen voor de komende jaren. Dit vraagt om aanpassingen aan de gebouwde omgeving, de bouwactiviteiten en vervoerswijzen

9.1.2 Hoofddoelen bij deze uitdaging

Voor de ambitie met betrekking tot klimaatadaptatie sluit de provincie Zeeland aan bij de nationale Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie. Hierin staat dat in 2050 de ruimte zodanig moet zijn ingericht dat we voorbereid zijn op extreme regenval, langdurige droogte, grotere kans op hittegolven en toename van het overstromingsrisico.

De ambitie voor energietransitie is dat de provincie Zeeland in 2050 geen CO_2 meer uitstoot. Industrie, mobiliteit, verwarming en elektriciteitsproductie zijn dan fossielvrij en/of CO_2 vrij.
De Provincie Zeeland heeft de volgende hoofddoelstellingen benoemd:

- Maximale ontwikkeling productie hernieuwbare energie
- CO_2-reductie van 49% in 2030
- Zeeland is in 2030 voldoende waterrobuust en klimaatbestendig ingericht
- Realiseren van een veilige, economisch aantrekkelijke en ecologisch gezonde delta.
- In balans brengen en houden van vraag en aanbod naar zoet water

In tegenstelling tot de andere bouwstenen bevatten de bouwstenen van de maatschappelijke uitdaging Klimaatbestendig en CO_2-neutraal Zeeland geen subdoelstellingen.

9.2 Beschouwing van doelen, kansen en risico's

9.2.1 Inhoud van onderstaande paragrafen

Onderstaande subparagrafen bevatten per provinciale doelstelling een beschouwing van het voorgenomen beleid en het daarbij horende doelbereik. De Provincie heeft voor iedere sectoraal thema een doelstelling benoemd en heeft daaraan acties en instrumenten gekoppeld. Het geheel aan doelstellingen, acties en instrumenten is onderdeel van de beoordeling van doelbereik. De volgende onderzoeksvragen zijn bij de beoordeling van de doelstellingen en doelbereik gebruikt:

- Hoe ontwikkelt dit thema zich? (wat is de autonome ontwikkeling?)
- Wat is de aard van de doelstellingen in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021?
- Wat is de aard van de voorgenomen acties en het voorgenomen instrumentarium?
- Is dit geheel aan acties en instrumenten geschikt om de genoemde doelstellingen te bereiken?
- Wat zijn de kansen en risico's voor de andere aspecten van het beoordelingskader?

-

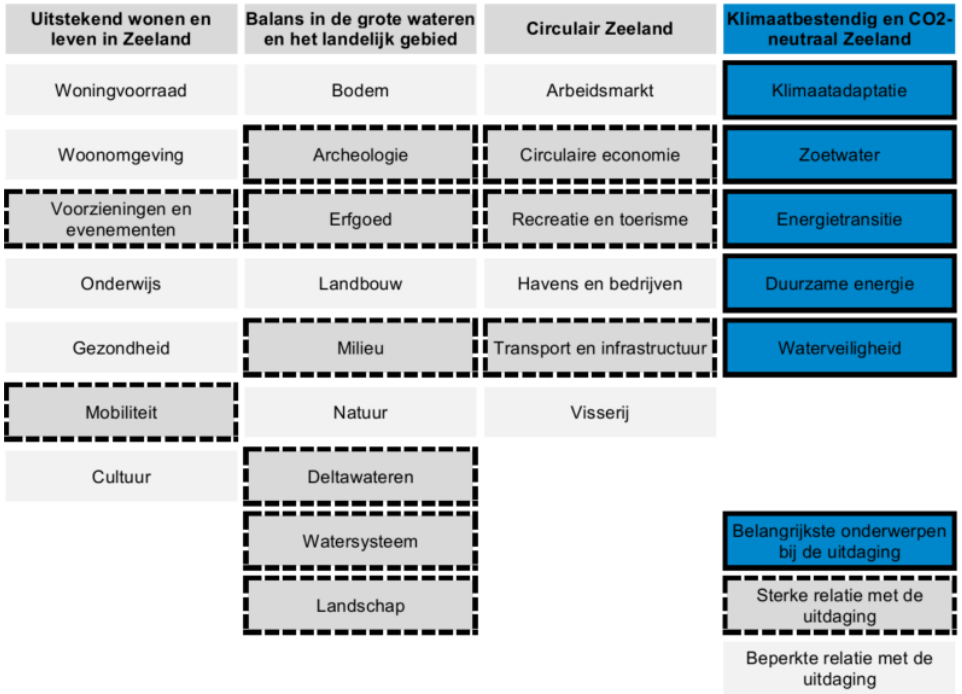

9.2.2 Duurzame energie

Doelen en acties
Wind en zon gaan een hoofdrol spelen in het verduurzamen van de elektriciteitsvoorziening. Daar zijn windparken op zee én zonne- en windparken op land voor nodig. Zeeland zet ook in op energie uit water, zoals het benutten van de kracht van het getij. Op dit moment produceert Zeeland al 50% van de stroom met de wind en de zon. Belangrijk instrument in de opwekking van duurzame energie is de RES. De Provincie draagt daar naar vermogen aan bij om in 2030 van alle opgewekte energie minstens 11PJ aan hernieuwbare energie op te wekken. Strikt genomen draagt het kader uit de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 weinig bij aan de energietransitie, maar de provincie heeft in haar Omgevingsbeleid wel ruimte in de RES gereserveerd.

Kansen en risico's
Risico's doen zich voor rondom het behoud van Zeeuwse landschappelijke kernkwaliteiten. Voor energieopwekking door wind wordt hiertoe een concentratiegedachte gehanteerd (waarbij onderstaande kaart uitgangspunt is). Voor opwekking uit zonne-energie wordt de zonneladder gehanteerd. Deze uitgangspunten verminderen de negatieve effecten op het landschap weliswaar, maar aantastingen zullen blijven bestaan. Een andere gunstige grondhouding is het concentratiebeleid, dat uitgaat van clustering van grootschalige energieopwekking in geconcentreerde clusters. Dit mitigeert de negatieve effecten op landschap en natuur, maar neemt ze niet volledig weg.

De milieueffecten van de energietransitie zijn op leefbaarheidsthema's (gezondheid, geluid, luchtkwaliteit) beperkt. Deze zullen, daar waar dat vanwege schaalniveau van belang is, geborgd worden door bestaande wet- en regelgeving. De negatieve effecten betreffen voornamelijk ruimtelijke kwaliteitsaspecten (ecologisch en historisch kapitaal). De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen nadrukkelijk kader om hiermee om te gaan.

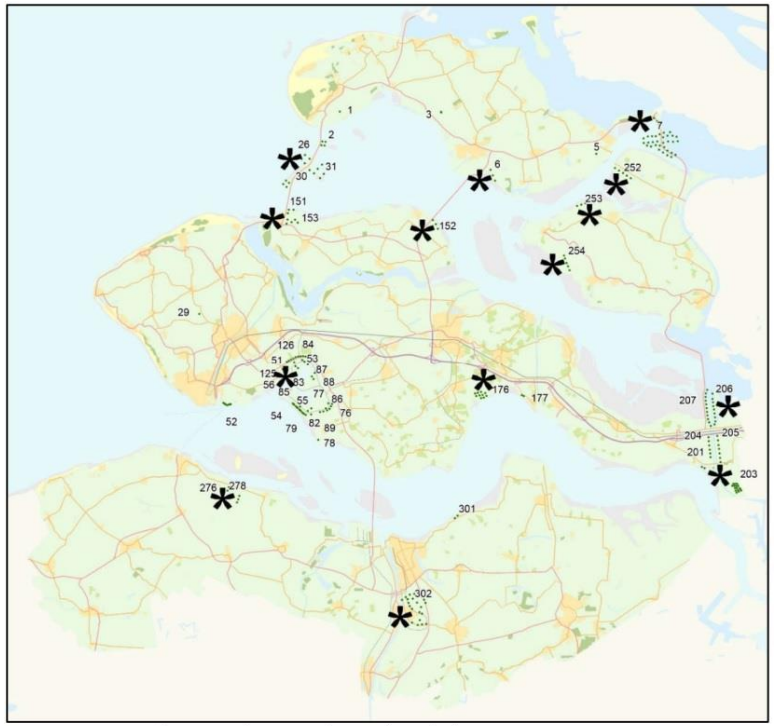

Kaart 11: Concentratielocaties windenergie en bestaande windturbines.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Duurzame energie															

Duurzame energie	Archeologie & Erfgoed	Natuur	Landschap	Milieu	Economie	Circulaire economie	Energietransitie
Kansen					• Duurzame energieopwekking kan een kans zijn voor een alternatief verdienmodel voor agrariers.		• De provinciale houding ten opzichte van duurzame energieopwekking biedt grote kansen voor het terugdringen van CO_2-uitstoot van andere opwekkingsmethoden
Risico's	• Risico op verlies historisch landschappelijke waarden bij windmolen- en zonneparken • Risico op verlies archeologische waarden bij toepassing geothermie en Warmte Koude Opslag	• Risico op aantasting bestaande leefgebieden flora en fauna (leef- en foerageergebied door ruimtebeslag. • Windturbines zijn een risico voor leefgebied vogels en vleermuizen	• Grootschalige wind- of zonne-energie is een risico voor "horizonvervuiling" of verrommeling van het landschap	• Geluid van windturbines is minder luid dan van andere bronnen, maar wordt sneller als hinderlijk ervaren (door karakter van het geluid: zoeven en zwiepen). Wellicht leidt het laagfrequente deel van het geluid tot extra hinder. Windmolens kennen bovendien externe veiligheidsrisico's en ook nieuwe duurzame energiebronnen (zoals waterstof) kennen externe veiligheidsrisico's		• Windturbines en zonnepanelen zijn nog niet altijd circulair gebouwd, wat wil zeggen dat de opwekkingsmethoden "restafval" opleveren	

9.2.3 Energietransitie

Doelen en acties
Om ervoor te zorgen dat Zeeland in 2050 geen CO_2 en andere broeikasgassen meer uitstoot, is als tussendoel voor de energietransitie een reductie van 49% voor 2030 gesteld.

De Zeeuwse industrie is een belangrijke energieverbruiker (zo'n 75% van het Zeeuwse energieverbruik). Er wordt ingezet op elektrificatie van de industrie, maar dat vraagt om grote aanpassingen van bedrijfsprocessen en het elektriciteitsnetwerk.
De agrarische sector levert, met de inzet van boerendaken voor zonnepanelen en landbouwgronden voor windmolens en (incidenteel) zonneparken, een belangrijke bijdrage aan de opwekking van hernieuwbare energie in Nederland. Dit is een economische kans voor de agrarische sector, hoewel de ruimtelijke impact van energieprojecten tevens een bedreiging kan vormen.

Voor de verwarming van woningen en gebouwen moet een duurzaam alternatief worden ontwikkeld. Om het CO_2-reductie doel te behalen moeten op termijn alle woningen en gebouwen goed geïsoleerd en aardgasvrij zijn. Dat betekent een enorme verduurzamingsslag met positieve effecten voor het milieu.

Een duurzame infrastructuur en het zorgen voor voldoende laadpalen en snellaadvoorzieningen, zijn belangrijk om de omslag naar duurzame mobiliteit te maken. De vergroening van de goederenstroom is bijvoorbeeld mogelijk door het instellen van zero emissie zones in steden en dorpen. Na 2030 moeten alle bussen met zero emissie rondrijden, vanaf 2025 moeten alle nieuwe bussen zero-emissie zijn. De ontwikkeling naar slimmer autogebruik (smart mobility), door bijvoorbeeld het aandeel deelvoertuigen te vergroten en bezit te verkleinen, is belangrijk.

Kansen en risico's
Alle transities naar meer duurzame vormen van energiegebruik hebben positieve economische en duurzaamheidseffecten. Hier staat tegenover dat de ruimtelijke impact van energieprojecten een risico kunnen zijn. Ook kunnen lokaal effecten optreden (bijvoorbeeld geluidoverlast warmtepompen). Over het algemeen stelt regelgeving in de autonome situatie al eisen aan de milieubelasting van bijvoorbeeld windturbines.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Energietransitie															

Energietransitie	Landschap	Milieu	Energietransitie
Kansen		• Reductie van CO_2 heeft een evident milieu-voordeel: minder geluidbelastende mobiliteit, minder uitstoot broeikasgassen, betere luchtkwaliteit.	• CO_2-reductie bij huidige gebieden draagt bij aan energietransitie
Risico's	• Een gedeelte van de ambitie bestaat uit duurzame energieopwekking. Dit kent in principe dezelfde risico's als onder 10.2.4. Meest nadrukkelijk zijn landschappelijke waarden in het geding.		

9.2.4 Klimaatadaptatie

Doelen en acties
Het klimaat verandert. Hierdoor neemt de kans op wateroverlast, hitte, droogte, en overstromingen toe. Dat levert risico's op voor de economie, gezondheid en (water)veiligheid. Belangrijke opgaven zijn het opvangen van extreme neerslag, voldoende zoetwater beschikbaar houden en zorgen voor verkoeling bij hitte. De Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) vormt het spoorboekje voor de aanpak van de effecten van klimaatverandering. De Zeeuwse overheden hebben daarbij de grootste verantwoordelijkheid. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat geen kader voor de totstandkoming van de KaSZ. De Provincie heeft de mogelijkheid kaders te stellen in de Verordening. In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 wordt hier geen voorzet voor gedaan.

De klimaatadaptatie-strategie bestaat uit drie onderdelen:
- Wateroverlast;
- Droogte;
- Hitte.

Wateroverlast
Wateroverlast in het stedelijk gebied is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het waterschap en gemeenten. In het kader van de Samenwerking Afvalwaterketen Zeeland (SAZ+) worden hier concrete stappen in gezet. Gemeenten treffen maatregelen om de openbare ruimte klimaat-robuust in te richten. De Provincie regelt geen aanvullend beleid in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Grote delen (naar schatting 40%) van het agrarische gebied hebben te kampen met bodemverdichting vrij dicht onder het oppervlak. Deze bodemverdichting zorgt ervoor dat neerslag slechter kan infiltreren in de bodem. Daardoor wordt de opbouw van de gewenste zoetwaterlens belemmerd en neemt de kans op gewasschade door verdroging in de zomer toe.

Droogte
Vooral de dunne zoete grondwaterlenzen worden bedreigd door klimaatverandering. Er zijn voorlopig geen aanwijzingen dat de grotere zoetwatervoorkomens, zoals het grondwater in beschermde gebieden met de functie drinkwatervoorziening, binnen afzienbare tijd worden aangetast door verzilting. Droogte zorgt wel voor effecten op natuur, de beschikbaarheid van water voor de industrie en voor kwetsbaarheden in stedelijk gebied. Voorbeelden hiervan zijn zetting en brandgevaar.

Hitte
Hittestress is een relatief nieuw thema in Zeeland. Dit extra opwarmings- en vertraagde afkoelingseffect in het bebouwd gebied heeft negatieve effecten op gezondheid, leefbaarheid en economie. Door het vele oppervlaktewater in Zeeland zien we nu al dat in warme periodes Zeeland de hoogste nachttemperatuur van Nederland heeft.

Kansen en risico's
Voor alle drie de onderdelen geldt dat de Klimaatadaptatie Strategie Zeeland door alle Zeeuwse overheden opgesteld wordt en nadien geborgd in beleid, regelgeving en uitvoering. De uitkomsten uit dit proces worden in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 verwerkt. Voor alle drie de onderdelen geldt dat de Klimaatadaptatie Strategie Zeeland door alle Zeeuwse overheden opgesteld wordt en nadien geborgd in beleid, regelgeving en uitvoering. Tot dan is onvoldoende duidelijk over de effecten die het voorgenomen beleid gaat hebben. Vanuit een worstcase benadering (geen beleid) worden de effecten op basis van de bedreigingen beoordeeld.

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 draagt niet bij aan het verder klimaatadaptief maken van Zeeland. De mate van doelbereik is gelijk aan de referentiesituatie. Aangenomen kan worden dat in de KaSZ aanvullende acties en maatregelen getroffen zullen worden voor de verbetering van de klimaatbestendigheid van Zeeland. Dat verkleint de bandbreedte van mogelijk optredende effecten enigszins. Binnen de bandbreedte van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is echter zowel een positieve als negatieve ontwikkeling mogelijk.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Klimaatadaptatie															

Klimaat-adaptatie	**Bodem**	**Natuur**	**Water**	**Klimaatadaptatie**	**Energietransitie**
Kansen				• Kans op positief effect door beleidsmatige keuze een strategie op te stellen. Uitwerking nog onduidelijk	• Kans op positief effect door beleidsmatige keuze een strategie op te stellen. Uitwerking is nog onduidelijk.
Risico's	• De aanpak van droogte en wateroverlast zou positieve effecten kunnen hebben. Binnen de bandbreedte van de visie is verbetering niet noodzakelijk aan de orde	• In N2000 is verdroging één van de knelpunten. De problematiek is ernstig. Doelbereik hangt af van KaSZ.	• De Wateroverlast neemt toe. Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 keert de autonome trend voorlopig niet, waardoor verslechtering dreigt.		

9.2.5 Waterveiligheid

Doelen en acties
Het nationale Deltaprogramma signaleert dat de zeespiegel vanaf halverwege deze eeuw sneller kan stijgen dan is aangenomen in de deltascenario's. Bij een progressieve zeespiegelstijging na 2050 zijn principieel andere keuzes nodig om toe te groeien naar een klimaatrobuuste en samenhangende strategie voor de gehele Zuidwestelijke delta.

In de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta zijn de nationale lijnen voor waterveiligheid verder uitgewerkt, in samenhang met doelstellingen voor natuur en economie. Om de veiligheid bij een stijgende zeespiegel te garanderen voldoet de huidige aanpak. Na 2050 voldoet deze niet meer. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat nog geen aanzet voor een alternatieve strategie na 2050. Met voortzetting van vigerend beleid (wat eveneens uitgangspunt voor dit thema in de visie) blijft tot 2050 het doel dan ook behouden. Het voorgenomen beleid is gelijk aan de referentiesituatie.

Kansen en risico's
De basis voor waterveiligheid is het concept van de meerlaagse veiligheid, dat onderscheid maakt in maatregelen die de kans op een overstroming verkleinen (1e laag), de gevolgen van een overstroming verminderen (2e laag) of de rampenbeheersing verbeteren (3e laag).

In de eerste laag – sterke waterkeringen – liggen de meekoppelkansen ('werk-met-werk') bij versterkingsprojecten van primaire keringen. De opgave van waterveiligheid wordt waar mogelijk verbonden met andere ruimtelijke ambities ten aanzien van bijvoorbeeld bouwen, natuur, recreatie en cultuurhistorie. In de regel zullen genoemde belangen het echter bij een conflict verliezen van het belang waterveiligheid. De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 stelt hierdoor dat versterkingsprojecten vragen om een integrale benadering waarbij partijen naast waterveiligheid ook een bijdrage moeten leveren aan ruimtelijke kwaliteit. Deze benadering biedt kansen om middels bijvoorbeeld de verordening ruimtelijke kwaliteitsaspecten beter een plek te geven in het planvormingsproces.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Waterveiligheid															

Waterveiligheid	**Archeologie, erfgoed en landschap**	**Natuur**	**Water**	**Economie**	**Klimaatadaptatie**
Kansen	• De visie gaat uit van het benutten van ruimtelijke kwaliteitskansen bij versterkingsprojecten.	• De visie gaat uit van het benutten van kansen voor natuur bij versterkingsprojecten. Dit biedt perspectief voor een harmonieuze ontwikkeling.	• Kans op positief effect: het ter hand nemen van primaire keringen vergroot de waterveiligheid (ook na 2050).	• Waterveiligheid is een cruciale voorwaarde voor een gunstig vestigingsklimaat.	• Vergroten van waterveiligheid maakt de Zeeuwse delta robuuster en beter in staat om met de gevolgen van de klimaatverandering om te gaan.
Risico's	• Let op de borging van deze voorwaarden bij verdere ontwikkeling van het beleid.				

9.2.6 Zoet water

Doelen en acties
De beschikbaarheid van voldoende zoetwater is van levensbelang. Het tussendoel voor 2030 is gelijk aan dat voor 2050, namelijk het bestendigen van de bestaande zoetwatersituatie. De belangrijkste opgave is om goed om te kunnen gaan met de effecten van klimaatverandering. Zoetwaterbeschikbaarheid kan alleen in samenhang worden gezien met een wateroverschot bij extreme neerslag. Het is van belang om beide met elkaar in verbinding te brengen. In dit kader wordt het Zeeuws Deltaplan Zoetwater opgesteld. Doelstelling van het Zeeuws Deltaplan Zoetwater is om een provinciedekkend beeld te hebben van de mogelijkheden voor het bestendigen van de huidige situatie, het optimaliseren van de zoetwaterbeschikbaarheid en het formuleren van een programma om dat te bereiken.

Kansen en risico's
De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 zet in op het optimaliseren van de zoetwatersituatie gericht op vergroting van de beschikbaarheid van zoet water. Voorbeelden hiervan zijn het optimaliseren van de berging van zoet water in de bodem en het onderzoeken van duurzame alternatieven, zoals het ontzilten van water en mogelijkheden voor scheiding van zoete en zoute of brakke waterlopen. De Provincie stelt samen met het waterschap beleid op ter bescherming van belangrijke zoetwatervoorraden. Over het algemeen geldt dat de effecten nog niet duidelijk worden.

	Thema's														
	Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Zoetwater	·		·	·	·							·		·	·

9.3 Beschouwingen bij deze maatschappelijke uitdaging

9.3.1 Overzicht

De milieueffectbeoordelingen zijn opgenomen in onderstaande tabel. De maatschappelijke uitdagingen kennen nog behoorlijke risico's. Dit heeft alles met de "rijpheid van het beleid" te maken. Veel van de genoemde beleidsvelden staan nog in de kinderschoenen, waardoor het vrijwel onmogelijk is om in de visie aan te geven op welke wijze de provincie om wil of kan gaan met de problematiek. De urgentie is wel groot: thema's als de energietransitie en klimaatverandering vragen een grote beleidsmatige inzet om de gestelde doelen te behalen.

9.3.2 Wat is er nodig om de ambitie te halen?

De opgaven voor klimaat en energie zijn groot: de ambities van de provincie zijn daardoor terecht hoog. Dat vraag ook om concrete beleidsinzet. Middels de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 wordt voor een aantal thema's een eerste aanzet gedaan en wordt gerekend op vervolginzet van verschillende partijen waaronder de provincie zelf. Vanuit milieuoptiek is dat niet noodzakelijk problematisch. Wel gaat deze aanpak samen met milieurisico's. De meerwaarde van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is dat alle sectorale thema's integraal afgewogen worden. Bij sectorale uitwerkingen in vervolgprogramma's dreigt die integrale afweging lastiger te worden. De Provincie heeft daar voor sommige thema's het maximale mee gedaan, bijvoorbeeld door bij waterveiligheid het ruimtelijk kwaliteitsbelang als voorwaarde voor ontwikkeling op te nemen. Op die manier vormt de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 vanuit het milieubelang een kader voor sectorale uitwerkingen in vervolgprogramma's. Voor andere thema's, waaronder energietransitie en klimaatadaptatie wordt dat belang in de visie minder goed onderkend, waardoor het milieubelang mogelijkerwijs niet vroegtijdig en volwaardig op de agenda staat. Dat is wel cruciaal voor doorontwikkeling van deze thema's in vervolgprogramma's.

9.3.3 Aanbevelingen

Geef het milieubelang in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 een grotere rol. Voor waterveiligheid is dat keurig gedaan: de Provincie geeft aan bij dijkversterkingen belang te hechten aan ruimtelijke kwaliteitswaarden. Voor andere thema's is dat minder goed gebeurd.

De aard van het beleid en de voorgenomen houding van de provincie vraagt vrij nadrukkelijk om een goede, integrale, monitoring. Dat is voor alle thema's, ook de thema's waar het milieubelang een sterke rol heeft in de visie, van belang. Enerzijds omdat weinig gebruik gemaakt wordt van stringente wet- en regelgeving om verbetering af te dwingen: als de ontwikkeling niet volledig volgens wens verloopt dient de Provincie door haar monitoring tijdig bij te kunnen sturen. **Voor thema's waar het milieubelang er beleidsmatig "bekaaid vanaf komt" is monitoring waar mogelijk nog belangrijker: de Provincie dient in de gaten te houden of bij vervolguitwerkingen het milieubelang een volwaardige rol opeist. Gezien de beperkte aandacht voor het milieubelang bij deze thema's van de visie is het waarschijnlijker dat bijsturing voor deze thema's noodzakelijk is.**

Verder verdient het aanbeveling om de opzet van de maatschappelijke uitdaging in lijn te brengen met de opzet van de andere maatschappelijke uitdagingen. De andere uitdagingen gaan uit van een opzet met hoofddoelstellingen, subdoelstellingen en acties/rollen. De maatschappelijke uitdaging Klimaatbestendig en CO_2-neutraal bevat alleen hoofddoeltellingen en acties/rollen. De gebruikte formuleringen onder "acties" zijn echter vaak "subdoelstellingen". Het doorvoeren van deze eenduidige opzet zou een bijdrage kunnen leveren aan het nader concretiseren van de doelstellingen. "Acties" zijn concreter dan "subdoelstellingen". In deze maatschappelijke uitdaging is dat nog beperkt het geval.

		Thema's														
		Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland	**Duurzame energie**															
	Energietransitie															
	Klimaatadaptatie															
	Waterveiligheid															
	Zoetwater															

10 Overzicht, terugblik, conclusies en aanbevelingen

10.1 Over dit hoofdstuk

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van de resultaten van de beoordeling van kansen en risico's uit de hoofdstukken 6 tot en met 9. Deze overzichten zijn opgenomen in paragraaf 10.2. Deze bevatten een totaaltabel met de kansen en de risico's in paragraaf 10.2.1. In paragraaf 10.2.2 is op basis van de kansen en risico's per thema van het beoordelingskader een prognose opgenomen van de ontwikkeling. Dat is gedaan in de vorm van trendlijnen die zijn gemaakt voor zowel de referentiesituatie (dus zonder het beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021) en voor situatie met het beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Zoals al beschreven in hoofdstuk 1 van dit MER is het proces van de m.e.r. gekoppeld geweest aan het proces van het ontwikkelen van het beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Dat heeft er onder andere toe geleid dat aanbevelingen die vanuit de m.e.r. zijn gedaan hebben bijgedragen aan inhoudelijke aanvullingen, aanpassingen en aanscherpingen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Deze aanbevelingen vanuit de m.e.r. zijn in dit MER, dat vooral kijkt naar het conceptontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, niet (meer) aanwezig. Om hiervan toch een beeld te geven bevat paragraaf 10.3 een terugblik op het proces. Om dezelfde reden is in de conclusie en aanbevelingen in paragraaf 10.4 een tweedeling aangebracht in aanbevelingen die (grotendeels) zijn overgenomen in de laatste versie van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 (paragraaf 10.4.1) en aanbevelingen voor het vervolgtraject (paragraaf 10.4.2). In deze paragraaf zijn ook aanbevelingen opgenomen die in het kader van de m.e.r. zijn gedaan, maar die niet zijn overgenomen in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

10.2 Overzicht

10.2.1 Kansen en risico's

De resultaten van de hoofdstukken 6 t/m 9 (de analyse per bouwsteen van de kansen en risico's van het beleid en van de acties) zijn samengevat in onderstaand overzicht.

De cellen in deze matrix (de 15 thema's gecombineerd met de 27 bouwstenen) vormen samen het overzicht van de kansen en risico's van alle bouwstenen. Het gaat hierbij om de kansen en risico's van het nieuwe beleid ten opzichte van het vigerende beleid.

Het overzicht in de matrix met kansen en risico's laat zien dat voor veel thema's en bouwstenen er vooral kansen worden gesignaleerd. De bouwstenen van maatschappelijke uitdaging 2 zijn in het proces van het tot stand komen van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 voor een groot deel meer integraal ingevuld en concreter gemaakt, waardoor deze vooral resulteren in kansen voor veel van de beschouwde milieuthema's.

Risico's zijn vooral gesignaleerd bij maatschappelijke uitdaging 4. Deze risico's hebben vooral betrekking op de thema's die onderdeel zijn van de 'groene' thema's zoals natuur en landschap. Ze zijn gekoppeld aan de grote opgaves die er zijn voor de energietransitie en de klimaatadaptatie. De ruimtevraag daarvoor kan dermate grote vormen aannemen dat negatieve effecten, ondanks inspanningen om ze te beperken, niet kunnen worden voorkomen. Het gaat dan om milieu (bijvoorbeeld hinder door geluid van windturbines), landschap en natuur. In algemene zin kan – in aanvulling wat daarover bij de afzonderlijke maatschappelijke uitdagingen al is gezegd – worden opgemerkt dat ook bij goede intenties, ambities en doelen er rekening mee moet worden gehouden dat er (economische) drijfveren kunnen zijn die kunnen leiden tot ruimtelijke ontwikkelingen die afbreuk doen aan de voorgenomen doelen en ambities. Naast alle acties gericht op herstel, ombuigen en in goede banen leiden van ontwikkelingen is het daarom

ook noodzakelijk dat er voldoende (juridische) waarborgen zijn om ongewenste ontwikkelingen tegen te kunnen gaan.
In onderstaand overzicht van kansen en risico's zijn bij de bouwstenen van uitdaging 2 nagenoeg geen risico's aangeduid. Dit komt door de combinatie van beschermingsmaatregelen (in de omgevingsverordening) en maatregelen (deels ook gesubsidieerd) voor herstel, ontwikkeling en verbeteren van de bereikbaarheid en beleefbaarheid. Ook ten aanzien van de bouwsteen Landbouw is het beeld van de risico's en kansen tamelijk positief. Een belangrijk risico hierbij is in hoeverre de omvorming van de landbouw, waarbij de sector zelf en de individuele agrariërs een centrale rol hebben, daadwerkelijk zal plaatsvinden.

Dit zijn de **beleidsthema's** van de Omgevingsvisie.

Deze vijftien **aspecten** vormen samen het beoordelingskader van het MER

Thema's

		Archeologie & Erfgoed	Bodem	Natuur	Landschap	Water	Bereikbaarheid	Milieu	Gezondheid	Onderwijs & Arbeidsmarkt	Leefbaarheid & voorzieningen	Wonen	Economie	Circulaire economie	Klimaat-adaptatie	Energietransitie
Uitstekend wonen en leven in Zeeland	Cultuur															
	Gezondheid															
	Mobiliteit															
	Onderwijs															
	Voorzieningen en evenementen															
	Woningvoorraad															
	Woonomgeving															
Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	Archeologie															
	Bodem															
	Deltawateren															
	Erfgoed															
	Landschap															
	Landbouw															
	Milieu															
	Natuur															
	Watersysteem															
Een duurzame en innovatieve economie	Arbeidsmarkt															
	Circulaire economie															
	Havens en bedrijven															
	Recreatie en toerisme															
	Transport en infrastructuur															
	Visserij															
Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland	Duurzame energie															
	Energietransitie															
	Klimaatadaptatie															
	Waterveiligheid															
	Zoetwater															

10.2.2 Vergelijking met de referentiesituatie

Algemene toelichting op de figuren
In deze paragraaf zijn figuren opgenomen die een beeld geven van de ontwikkeling van de staat van het betreffende thema. Deze figuren laten voor de periode 2000 -2020 de ontwikkeling zien zoals die is waargenomen. Deze lijnen zijn gebaseerd op de informatie die in de factsheets is samengevat. Voor de periode na 2020 is het een prognose van de ontwikkeling op basis van het vigerende beleid en andere (ook externe) factoren die invloed kunnen hebben (bijvoorbeeld demografische ontwikkelingen, klimaatveranderingen en het beleid van rijk en Europa). Om de onzekerheden weer te geven hebben de lijnen naar de toekomst een bandbreedte. De verwachting is dat de ontwikkeling zich binnen deze bandbreedte zal afspelen. De verticale positie van de lijnen in de figuren geeft aan in hoeverre de toestand van het betreffende thema voldoet aan doelen of ambities. Dit wordt ook aangeduid door de smileys op de verticale as. Deze figuren zijn op basis van een expert opinion gemaakt voor de referentiesituatie (links) en voor de situatie met het beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 (rechts). Bij het samenstellen van deze lijnen is rekening gehouden met het overzicht van de kansen en risico's die in paragraaf 10.2.1 zijn weergegeven. Per beoordelingsaspect (dus per kolom in de matrix) is een trendlijn gemaakt, op basis van een expert opinion over de (gewogen) optelsom van de kansen en risico's van het beleid van de bouwstenen voor het betreffende thema.

Alles overziende kan worden geconstateerd dat het voorgenomen beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 ertoe bijdraagt dat de situatie gelijk blijft of dat de lijn naar boven wordt omgebogen.

Archeologie en erfgoed

De bestaande bescherming van archeologische waarden en erfgoed, en de aandacht die er is voor deze waarden dragen er toe bij dat naar verwachting in de referentiesituatie de 'staat' van het erfgoed en archeologische waarden niet achteruitgaat en wellicht zelfs verbeterd. In het voorgenomen beleid zijn doelen opgenomen en maatregelen benoemd die kansen bieden voor bescherming van archeologische waarden en erfgoed, voor het meer integreren van deze waarden bij ruimtelijke ontwikkelingen, voor het meer beleefbaar maken van deze waarden en voor kennisontwikkeling. Deze maatregelen zullen er naar verwachting toe bijdragen dat de kwaliteit en beleefbaarheid zal verbeteren.

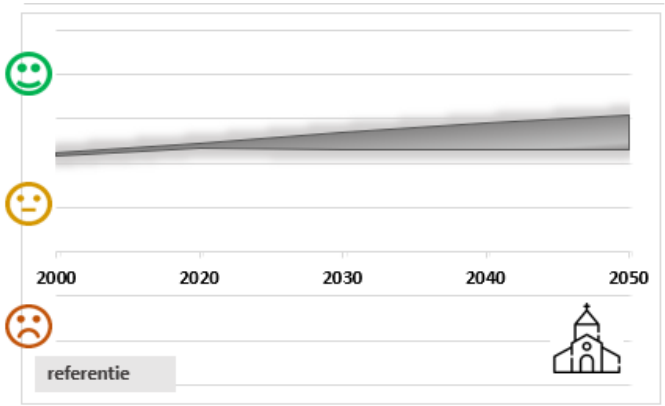

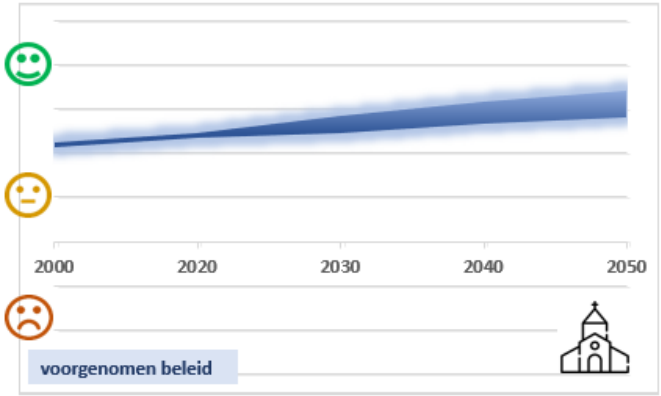

Bodem

De teruglopende kwaliteit van de bodem - met name in agrarische gebieden - is één van de aandachtspunten van de fysieke leefomgeving. De verwachting is dat bij de autonome ontwikkeling de teruggang van de kwaliteit verder zal gaan en over grotere oppervlaktes. In het voorgenomen beleid zijn acties opgenomen om deze teruggang te stoppen en om de bodemkwaliteit te verbeteren. De verwachting is daarom dat het voorgenomen beleid de verdere teruggang kan tegengaan en wellicht ook kansen biedt voor verbetering van de kwaliteit van de bodem.

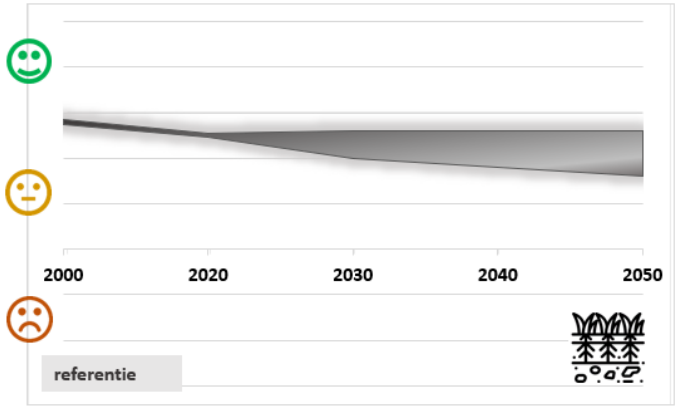

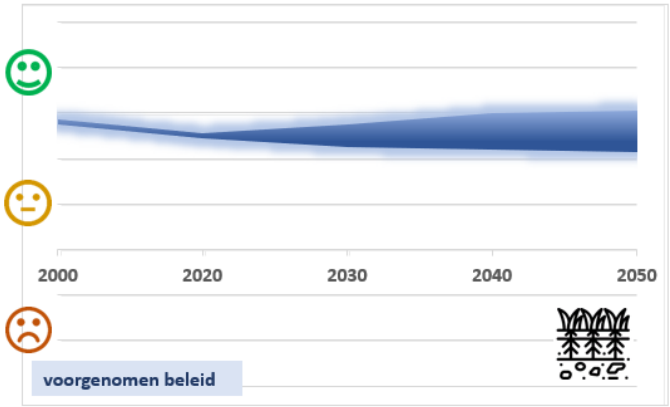

Natuur: gebieden
Voor het thema Natuur is, vanwege de grote verschillen, gekeken naar gebieden (Natura 2000 en NNN) en biodiversiteit.

Voor gebieden geldt dat, komend vanuit een slechte situatie, er een trend is naar een verbetering van de conditie van de natuurgebieden. Het voorgenomen beleid versterkt deze positieve trend, waardoor de afstand tot de (instandhoudings)doelen kleiner wordt.

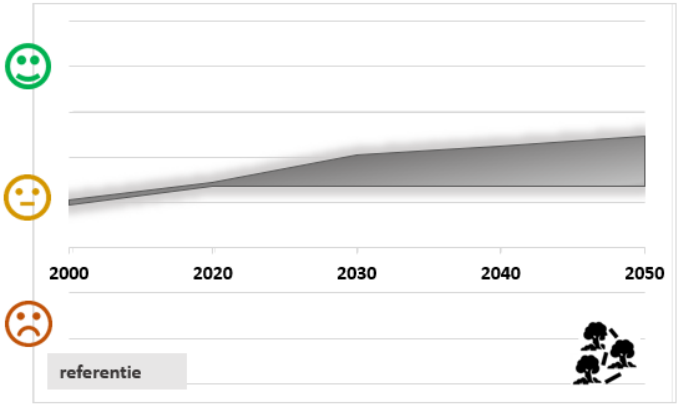

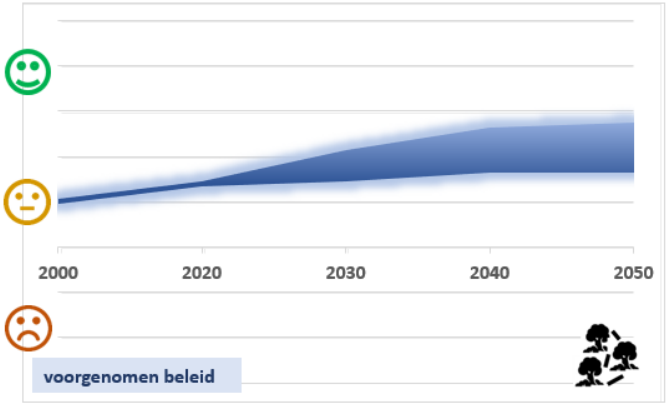

Natuur: biodiversiteit
De autonome ontwikkeling en de verwachting voor de referentiesituatie is een verdere achteruitgang van de biodiversiteit en op z'n gunstigst een stand-still. De maatregelen van het voorgenomen beleid biedt kansen om deze negatieve trend te doorbreken en tenminste de verdere achteruitgang te stoppen. De situatie van de biodiversiteit blijft echter slecht. Het is van belang dit te blijven monitoren en eventueel aanvullende maatregelen te nemen.

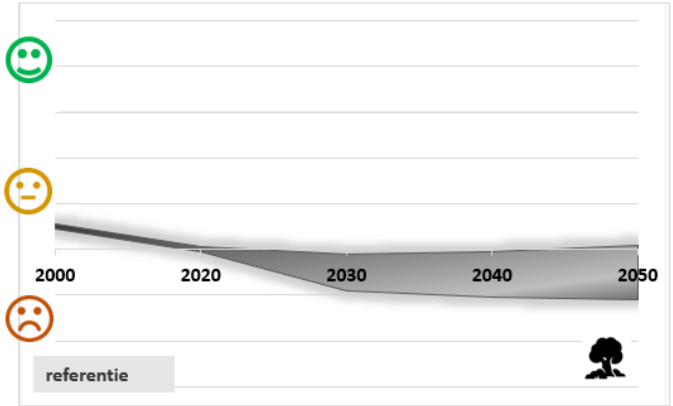

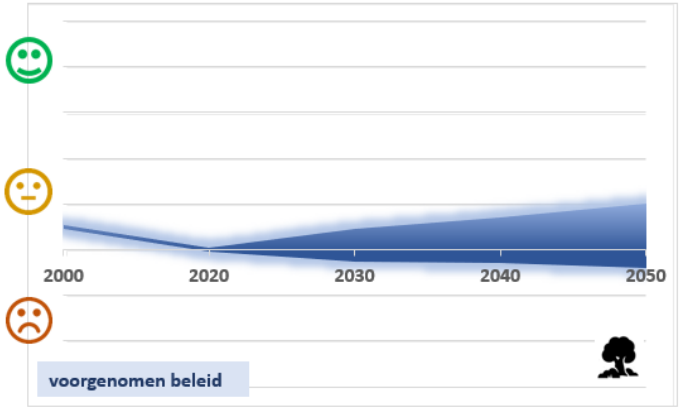

Landschap

Voor het thema landschap is de trend van de afgelopen decennia licht negatief, waarbij de uitgangssituatie (de bestaande landschappelijke kwaliteit) nog tamelijk goed is. De verwachting is dat in de referentiesituatie de kwaliteit van het landschap geleidelijk (verder) achteruit kan gaan of op z'n best gelijk blijft. Het voorgenomen beleid biedt kansen deze verdere afname tot staan te brengen en mogelijk zelfs tot een verbetering van de landschappelijke kwaliteit te komen.

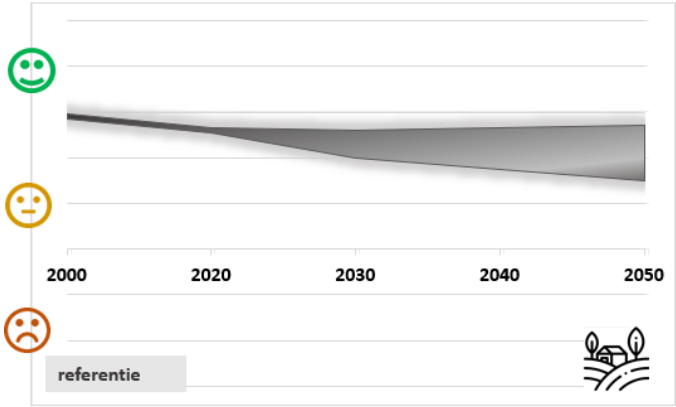

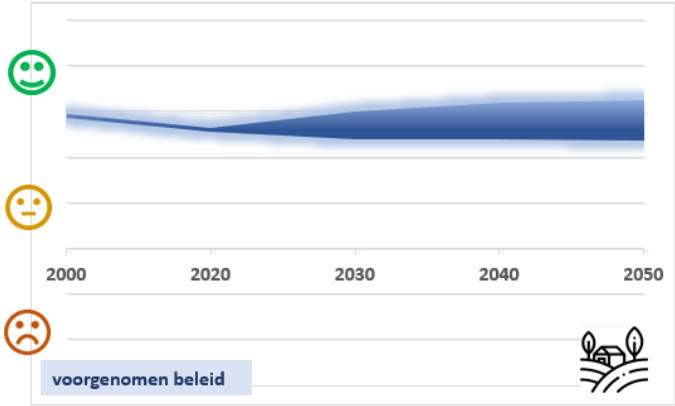

Water

De verwachting is dat het bestaande beleid er toe zal leiden dat de positieve trend van de afgelopen jaren zal leiden tot een geleidelijke verdere verbetering in de richting van de doelen voor dit thema. Het voorgenomen beleid van de omgevingsvisie draagt er naar verwachting toe bij dat deze trend wordt voortgezet en in beperkte mate wordt versterkt.

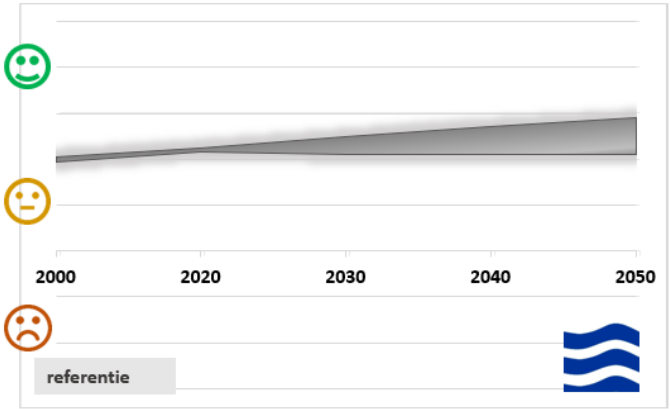

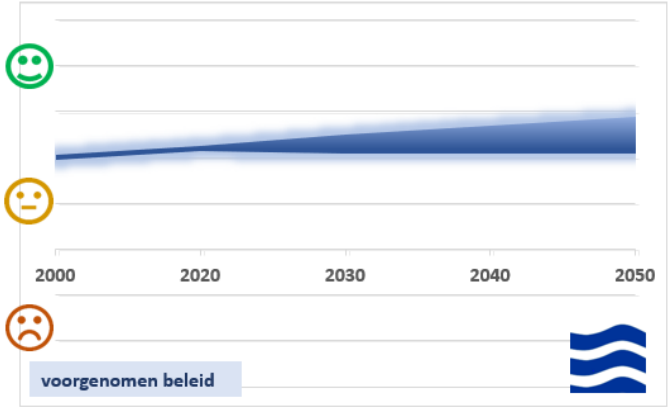

Bereikbaarheid

Voor dit thema is de verwachting dat de referentiesituatie, als voortzetting van de waargenomen trends, een kleine verslechtering of ongeveer gelijk blijven van de situatie zal laten zien. De beleidsvoornemens van de Zeeuwse Omgevingsvisie bieden kansen om de afname van de bereikbaarheid te stoppen en mogelijk ook te verbeteren.

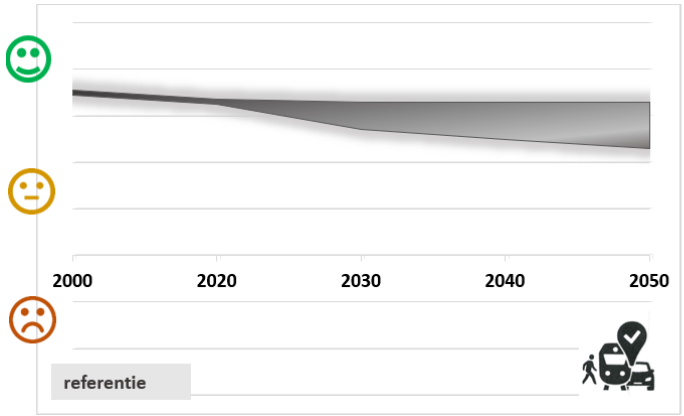

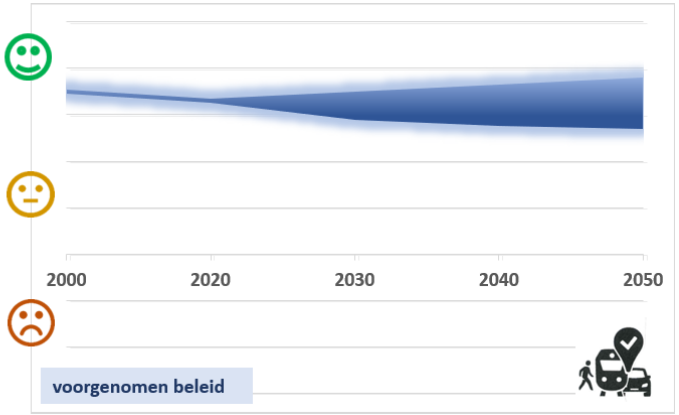

Milieu

De feitelijke milieusituatie in Zeeland is relatief goed en is de afgelopen periode, als gevolg van het (milieu)beleid, in beperkte mate verder verbeterd. De verwachting voor de autonome ontwikkeling (de referentiesituatie) dat deze trend zich zal voortzetten. Het voorgenomen bestaat in grote lijnen uitvoeren van wettelijke taken, waar onder vergunningverlening. Dat leidt er toe dat er geen groot verschil is ten opzichte van de referentiesituatie.

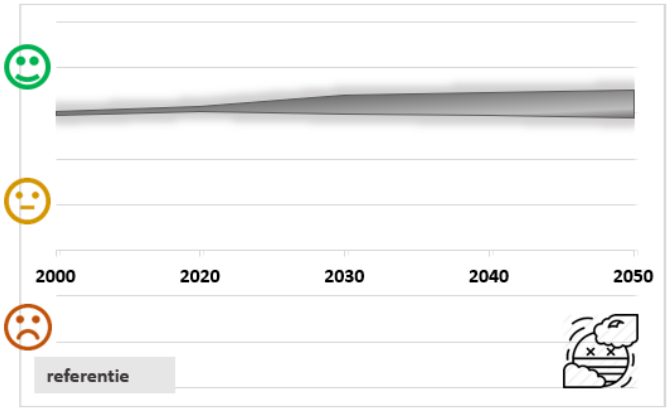

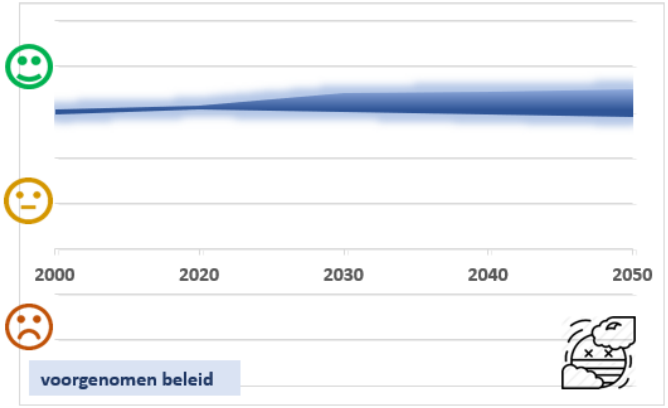

Gezondheid

De beoordeling voor de gezondheid voor de referentiesituatie is tamelijk goed, met ook de doorkijk naar de toekomst (referentiesituatie) dat de gezondheidssituatie gemiddeld genomen goed blijft. Het voorgenomen beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 leidt naar verwachting niet tot grote veranderingen ten opzichte van de referentiesituatie.

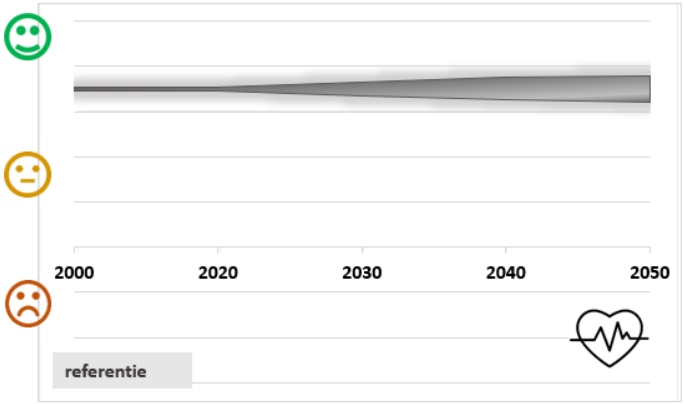

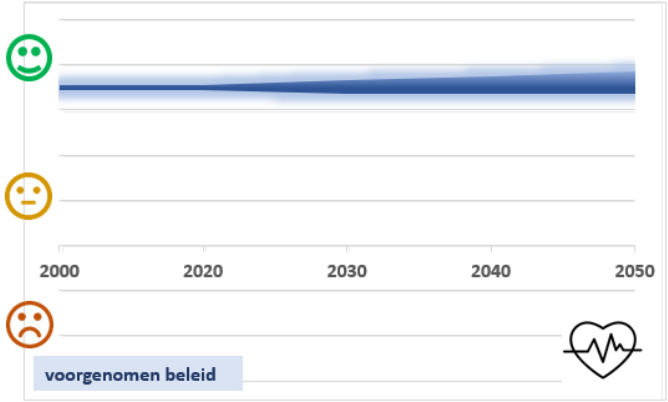

Onderwijs en Arbeidsmarkt

Voor dit thema is voor de referentiesituatie een licht negatieve trend gesignaleerd. Het voorgenomen beleid heeft naar verwachting als gevolg dat deze trend wordt afgeremd en er een kans is dat deze tot stilstand komt. Gezien het grote maatschappelijke belang en het risico voor een negatieve ontwikkeling is monitoring, evaluatie en zo nodig bijsturen wenselijk.

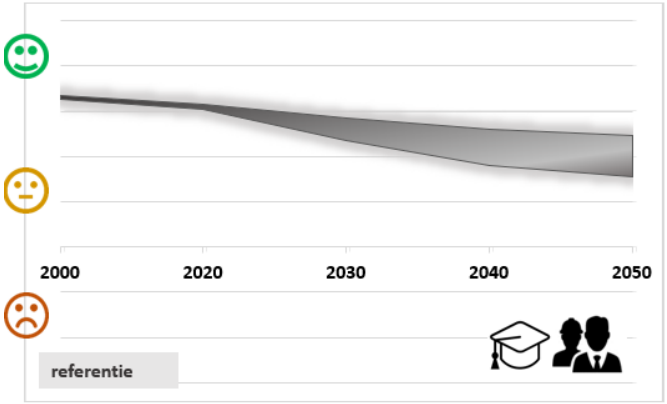

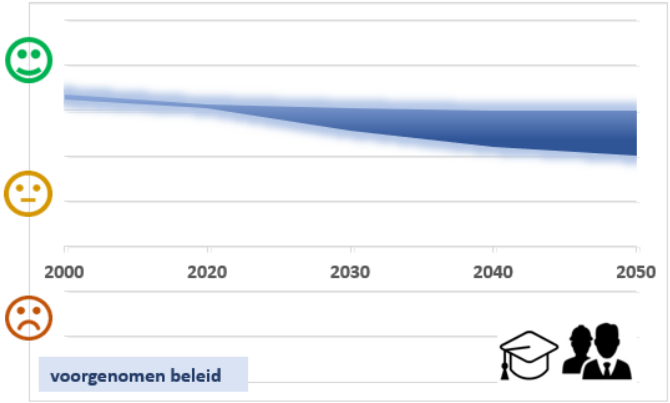

Leefbaarheid en voorzieningen

De leefbaarheid en voorzieningen staan in de referentiesituatie onder druk, met een neerwaartse trens. Hiervoor zijn diverse oorzaken aanwezig. Het voorgenomen beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie biedt kansen om deze neerwaartse trend te vertragen of zelfs om te buigen naar een licht positieve trend. Gezien de maatschappelijke belangen is dit een thema om in de monitoring en evaluatie mee te nemen zodat eventueel kan worden bijgestuurd.

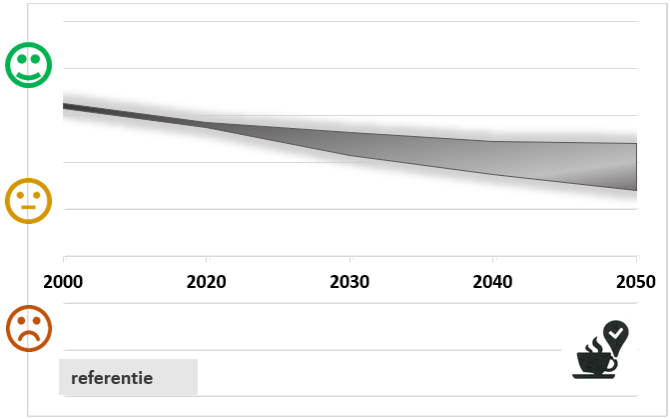

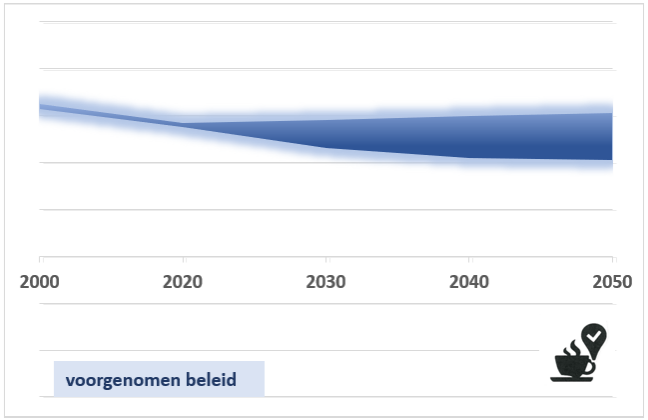

Wonen

Als gevolg van diverse autonome trends en factoren – met demografische ontwikkelingen als een belangrijke – dreigt in de referentiesituatie een toenemende onbalans tussen vraag en aanbod van woningen. Het voorgenomen beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 bevat maatregelen om dat tegen te gaan. De verwachting is dat dat kansen biedt om de negatieve trend tot staan te brengen of zelfs om te buigen in de richting van de gewenste situatie.

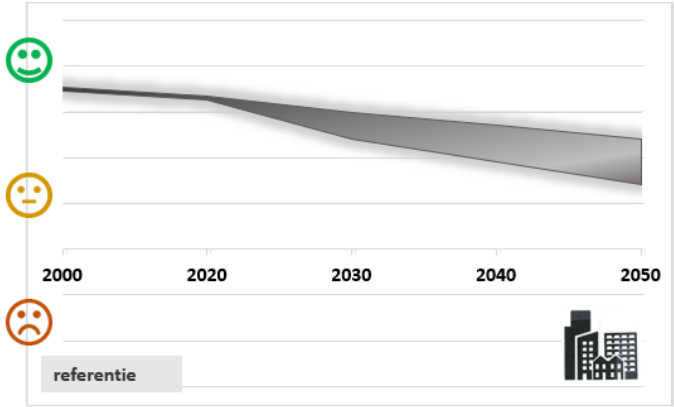

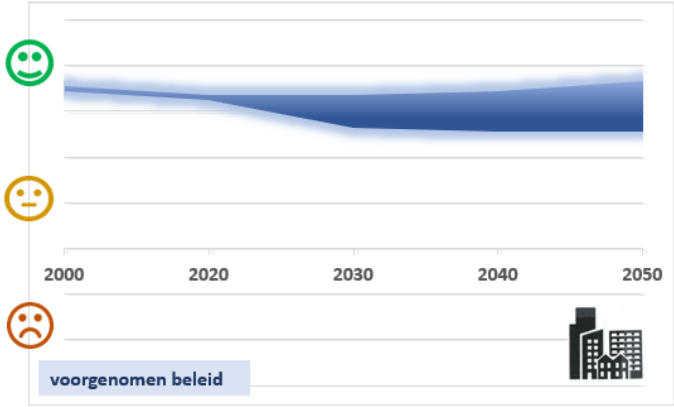

Economie

De verwachting voor de Zeeuwse economie in de autonome situatie is dat het beeld tamelijk goed is en er geen grote verbeteringen of verslechteringen worden verwacht, uiteraard met de kanttekeningen dat hierop veel (externe) factoren invloed hebben. Dat leidt tot een bandbreedte in de prognose. De verwachting is dat het voorgenomen beleid kansen biedt de Zeeuwse economie weerbaarder te maken, waardoor de risico's voor een afname van de economie worden verkleind en de bandbreedte kleiner wordt.

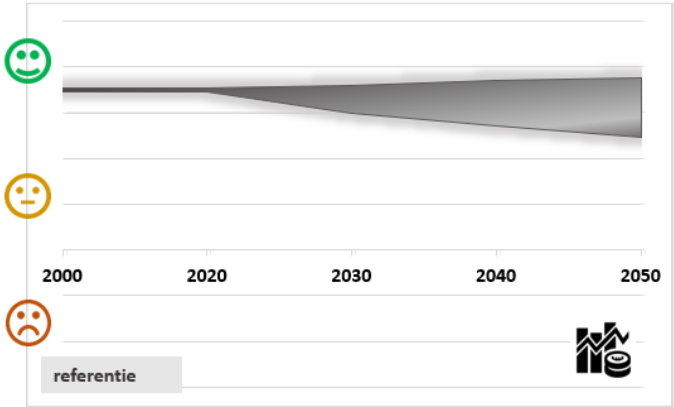

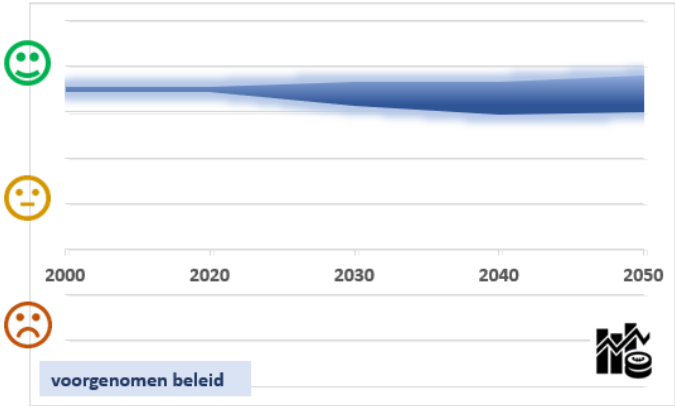

Circulaire economie

Voor de circulaire economie is er nog een lange weg te gaan. In de afgelopen decennia is de mate van circulariteit toegenomen en de verwachting is dat door autonome ontwikkelingen (referentiesituatie) de ambities voor de circulaire economie meer zullen worden benaderd. Het voorgenomen beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie draagt in beperkte mate bij aan het vergroten van de kansen voor de circulaire economie.

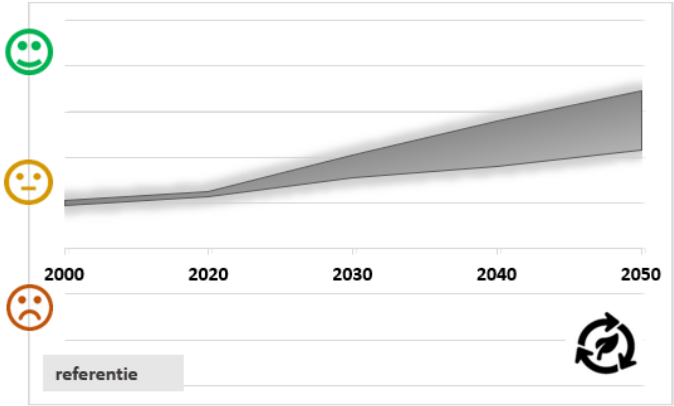

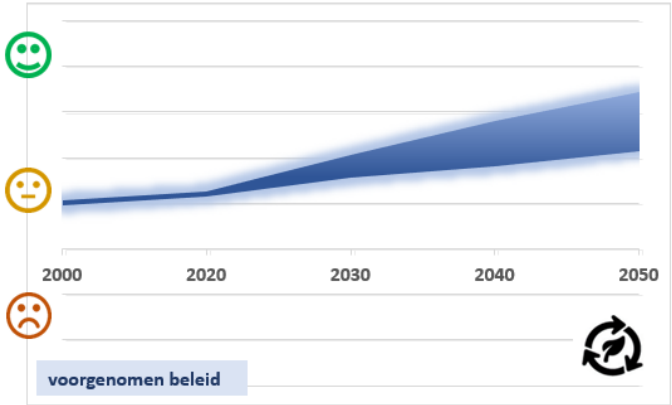

Klimaatadaptatie

Als gevolg van de verandering van het van het klimaat is, ondanks de inspanningen die worden gedaan, de verwachting dat de trend voor de referentiesituatie een licht negatief tot licht positief is, met een relatief grote bandbreedte. Het voorgenomen beleid biedt kansen om dit bij te sturen en de ambities voor de klimaatadaptatie meer binnen bereik te krijgen. Er blijft echter een relatief grote mate van onzekerheid en -dus- de noodzaak voor monitoring, evaluatie en zo nodig bij-sturen.

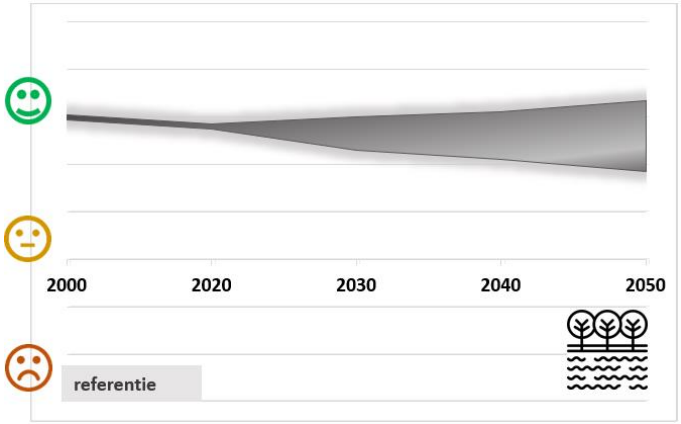

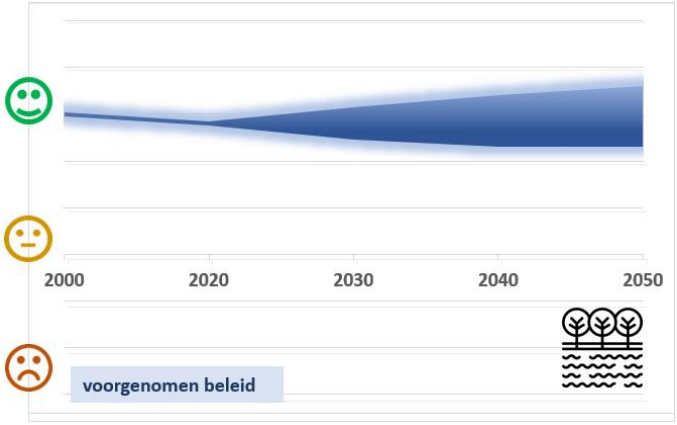

Energietransitie

Voor de energietransitie moet nog een lange weg worden afgelegd voordat de ambities zijn gerealiseerd. De autonome trends en beleidsinspanningen leiden er naar verwachting toe dat ook in de referentiesituatie de doelen en ambities steeds meer in zicht komen. Het beleid van de Zeeuwse Omgevingsvisie voegt hieraan relatief weinig toe.

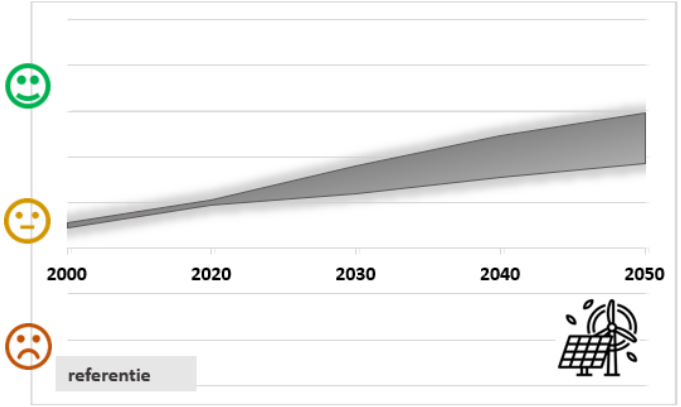

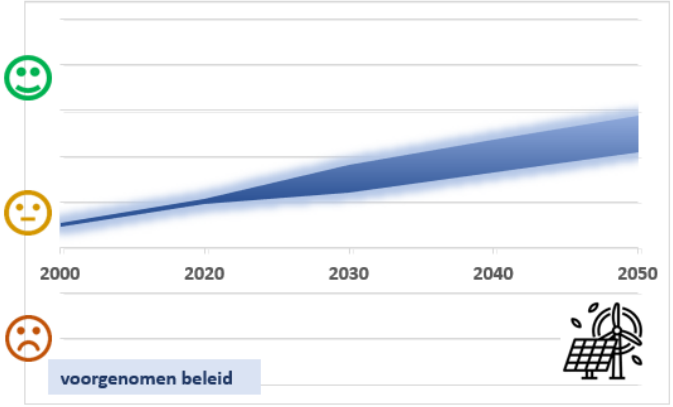

10.3 Terugblik

In het parallelle proces van Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 en m.e.r. is onderling veel informatie uitgewisseld. Deze bestond uit concept-teksten van de bouwstenen (en daarbinnen de doelen, subdoelen en acties) en reacties vanuit de m.e.r. daarop. Deze informatie is niet in dit MER opgenomen, maar er kan worden geconstateerd dat het proces van de m.e.r. heeft bijdragen aan het aanscherpen en meer integraal maken van doelen, subdoelen en acties binnen de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. In het proces van de eerste contouren van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 naar het nu voorliggend concept van de visie heeft de interactie tussen de visie, de omgeving en de m.e.r. op een aantal onderdelen geleid tot aanpassingen. Deze bestonden deels uit het breder en integraler maken van de doelen en subdoelen en uit het meer concreet maken van de acties. Het gevolg hiervan is dat in het uiteindelijke overzicht van de kansen en risico's van het voorgenomen beleid vooral veel kansen zijn benoemd. In de eerdere reacties vanuit de m.e.r. op de conceptteksten van de visie zijn meer risico's gesignaleerd. Deze gesignaleerde risico's waren bijvoorbeeld het gevolg van het ontbreken van aandacht voor bepaalde aspecten of een zeer abstracte formulering van acties. In de uiteindelijke beoordeling (in paragraaf 10.2.1) is het aantal risico's kleiner, maar risico's zijn nog wel aanwezig en blijven aandacht vragen.
In paragraaf 10.4 zijn conclusies en aanbevelingen opgenomen. Het gaat deels om aanbevelingen die al eerder in het proces zijn gemaakt en die al hebben geleid tot aandacht in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 (paragraaf 10.4.1) en deels om aanbevelingen voor het vervolgtraject.

Al met al kan terugkijkend worden gesteld dat het milieubelang (in de ruime zin des woords) heeft bijgedragen aan de inhoud van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

10.4 Grensoverschrijdende effecten

Grensoverschrijdende effecten treden met name op als gevolg van ontwikkelingen waarbij een toe- of afname van vervuilende stoffen in de lucht (CO_2, NO_x, PM_x, ed.) verwacht kan worden of bij ruimtelijke ingrepen in het grensgebied (b.v. windturbines). Indien in vervolgbesluiten concreter bekend is op welke wijze invulling wordt gegeven aan het beleid, dient extra aandacht besteed te worden aan eventuele grensoverschrijdende effecten.

10.5 Conclusie en aanbevelingen

10.5.1 Conclusie en aanbevelingen met doorwerking in de visie

In de huidige vorm bevat de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 een groot aantal acties. Deze zijn deels al tamelijk concreet, maar veel acties vragen ook nog om een nadere uitwerking. Daarnaast wordt in de visie aangekondigd dat uitvoeringsplannen en programma's zullen worden gemaakt. Een aantal belangrijke keuzes wordt doorgeschoven naar het vervolgproces. In het overzicht van de kansen en risico's is aangegeven dat daarbij kansen en risico's aan de orde kunnen zijn, bijvoorbeeld de risico's voor natuur, landschap en leefomgeving. Het is daarom van belang bij

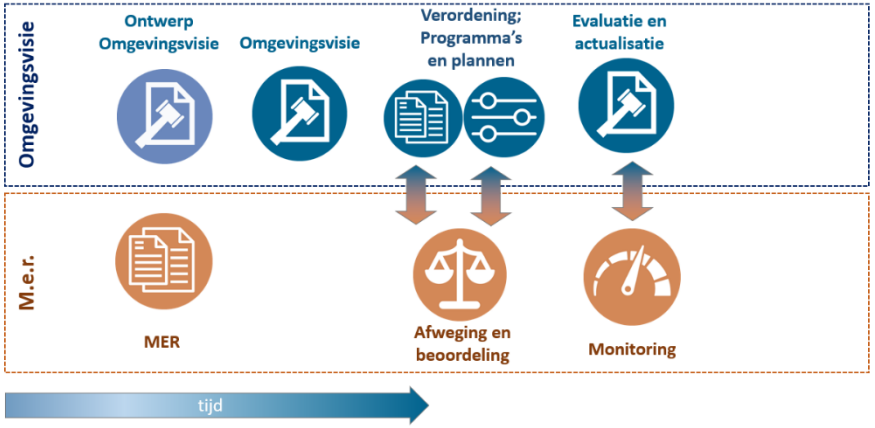

verdere uitwerkingen (zowel van de acties als van programma's en plannen) op een goede manier rekening te houden met het milieubelang. Dit belang is onderkend in de visie en expliciet benoemd in deel A.

Voor de nadere uitwerking van de visie kan dit inhouden dat een m.e.r. (of een m.e.r.-achtige aanpak) volgt, waarbij bijvoorbeeld ook beleidsalternatieven (op het niveau van het betreffende programma of plan) worden onderzocht. Dat kan ertoe bijdragen dat de belangen van milieu, leefomgeving, natuur en landschap structureel en duurzaam een plek krijgen. In een dergelijke nadere uitwerking worden de kansen en risico's (zoals beschreven in dit MER) concreter en meer als 'effect' in beeld gebracht. Het is van belang te constateren dat dit voornemen (het inzetten van een m.er.-achtige aanpak voor vervolgkeuzes) in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 expliciet is benoemd.

In enkele bouwstenen is aangekondigd dat een systeem van monitoring zal worden opgezet. Monitoring, gevolgd door evaluatie, is essentieel om de daadwerkelijke 'staat van leefomgeving' in beeld te hebben en te houden, en om de mate van doelbereik bij te kunnen houden. Een goed systeem van monitoring en evaluatie maakt het mogelijk om te kunnen bijsturen als de ontwikkelingen onvoldoende snel gaan of als risico's manifest worden. De aanbeveling om monitoring en evaluatie meer integraal, bouwsteenoverstijgend op te zetten en ook expliciet te benoemen is overgenomen in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Ook bij de verdere uitwerking van het beleid in de uitvoeringsprogramma's e.d. kan worden meegenomen welke vragen de uiteindelijk gekozen beleidsuitwerking oplevert voor de monitoring.

10.5.2 Conclusies en aanbevelingen voor het vervolgtraject.

In deze paragraaf zijn aanbevelingen opgenomen voor het vervolgproces van de visie, in aanvulling op hetgeen daarover al in Deel A van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is opgenomen.

De eerste aanbeveling is om, daar waar een nadere uitwerking van de visie, bijvoorbeeld in een programma ter hand wordt genomen, terug te kijken naar dit proces dat voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is doorlopen. Dat kan een bijdrage leveren voor de aanpak van en dergelijke uitwerking. Daarmee kan invulling worden gegeven aan hetgeen hierover in de visie is opgenomen.

Een tweede aanbeveling is geweest om de inhoud van de bouwstenen en de acties te stroomlijnen en wellicht ook om een verdere integratieslag te doen. Deze aanbeveling is niet overgenomen in de nu voorliggende visie, maar kan wellicht van belang zijn bij verdere uitwerkingen, bijvoorbeeld op gebiedsniveau.
In de huidige opzet van de visie is er een groot aantal bouwstenen, die naar inhoud en mate van uitwerking niet allemaal op hetzelfde niveau zitten. Daarnaast kan worden overwogen of het zinvol kan zijn het aantal bouwstenen te verkleinen en toe te werken naar een kleiner aantal, meer integrale bouwstenen. De bouwstenen in de huidige vorm bevatten daartoe al duidelijke aanknopingspunten. Het kan daarbij gaan om zowel bouwstenen binnen een maatschappelijke uitdaging, maar ook tussen de maatschappelijke uitdagingen. Een kleiner aantal, meer integrale bouwstenen kan een beter hanteerbare structuur opleveren. Met een kleiner aantal, maar meer integrale bouwstenen kan waarschijnlijk beter richting worden gegeven aan samenhangende doelen en acties. Dit maakt het wellicht ook beter mogelijk om belangen (die conflicterend kunnen zijn, maar juist ook parallel kunnen lopen) samen te brengen, en waar nodig te confronteren en afgewogen keuzes te maken. Bij een dergelijke aanpak is het ook beter mogelijk de veroorzakers van knelpunten en problemen, en de 'slachtoffers' van de problemen samen en integraal te benaderen. Bij de huidige opzet zijn deze (in ieder geval deels) aanwezig in verschillende bouwstenen. Bij een 'herverkaveling' van de bouwstenen zou kunnen worden nagegaan of meer focus kan worden aangebracht. In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 gaat het bij een deel van de bouwstenen in hoofdzaak over reguliere taken van de provincie en/of beleidsterreinen waar de formele en informele provinciale daadkracht beperkt is. Een keuze had kunnen zijn om in Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 meer focus aan te brengen en vooral aandacht te besteden aan de onderwerpen waar de provincie het verschil kan maken en/of (bij een gebrek aan een andere instantie) moet maken. Dat kan dan resulteren in een beperkt(er) aantal onderwerpen, waarvoor dan duidelijke

keuzes kunnen worden gemaakt over ambities, doelen, acties en rol van de provincie.

Tot slot: er kan worden geconstateerd dat de visie op een aantal terreinen belangrijke stappen zet voor het behouden en verbeteren van de situatie van natuur, landschap, milieu en leefomgeving. Maar ook kan worden geconstateerd - zie hiervoor de trendlijnen in paragraaf 10.2.1 - dat voor een aantal thema's de 'objectieve' situatie ongunstig is en dat doelen nog niet in zicht zijn. Als – zie hierboven- bij de verdere uitwerking van de visie wordt gekeken naar het aanbrengen van meer focus, dan kan worden overwogen om voor sommige beleidsthema's een grotere inzet te plegen en/of forsere keuzes te maken.

11 Een vinger aan de pols: monitoring en evaluatie

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 vervangt, na vaststelling door Provinciale Staten, het Omgevingsplan Zeeland 2018 als richtinggevend kader voor de ontwikkeling van Zeeland. De visie werkt daarmee door in verschillende planningspraktijken, projecten, herinrichtingen en regelgevingen.

De Omgevingsvisie maakt onderdeel uit van een zogeheten beleidscyclus: beleidsontwikkeling, beleidsdoorwerking, uitvoering en terugkoppeling. Op basis van 'terugkoppeling' (monitoring en evaluatie) kan de cyclus opnieuw worden doorlopen.

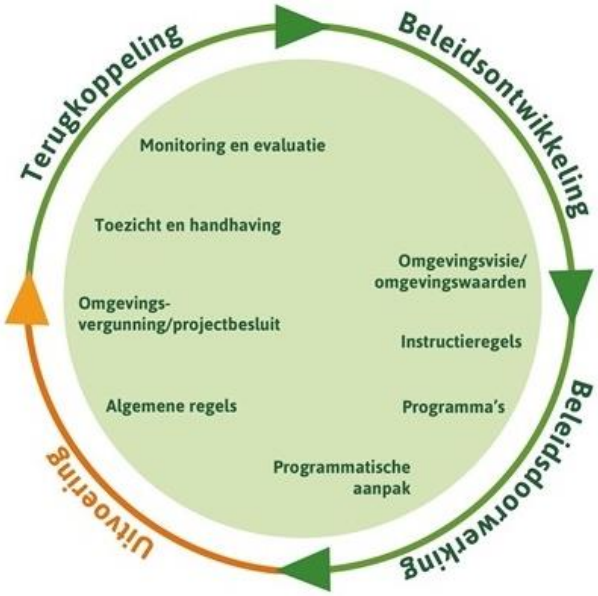

De Omgevingsvisie vormt de start van de beleidscyclus: een nieuw integraal beleidskader en perspectief voor de programma's, plannen en projecten die nu en straks binnen Zeeland nodig zijn. Met andere woorden de richtinggevende uitspraken in de Omgevingsvisie werken door in de andere onderdelen van de beleidscyclus. Op deze onderdelen is kort nader ingegaan, voordat daarna is ingegaan op hoe dit MER een rol speelt in de beleidscyclus.

11.1 Doorwerking in beleid en programma's

De Provincie Zeeland heeft al een breed palet aan beleid en programma's voor de fysieke leefomgeving. Zo bestaan er diverse programma's, zoals de Natuurvisie Zeeland, die maatregelen bevatten om de gewenste kwaliteit van de fysieke leefomgeving te bereiken. De Omgevingsvisie biedt deels aanscherping van bestaande programma's en beleid en noemt ook nieuwe beleidsopgaven en programma's.

Voor een goede doorwerking is het van belang dat de richting en ambities vanuit de visie op een juiste wijze worden vertaald naar programma's en beleid. Vervolgens dienen ook de uitkomsten van het gevoerde beleid ook daadwerkelijk bij te dragen aan de gestelde doelen. Dit wordt in Zeeland op twee manieren vormgegeven:

1. Om op de voortgang doelen en ambities en de samenhang tussen sectorale en gebied specifieke beleidsdoorwerking te bewaken wordt een integrale '*omgevingsverordening*' opgesteld. Hierin worden de belangrijkste keuzes uit de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 wettelijk vastgelegd en bewaakt.
2. De resultaten van (sectorale) programma's worden *gemonitord en geëvalueerd*, zoals thans gedaan wordt, en hierbij tevens betrokken bij de bepaling van de bijdrage aan het behalen van de integrale ambities, verwachte scores voor de relevante beoordelingsaspecten en daarmee aan de integrale kwaliteit van de fysieke leefomgeving.

11.2 Aanbevelingen voor monitoring

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 geeft richting en sturing aan de fysieke leefomgeving van Zeeland. De kaders die voor 2050 zijn gesteld en de wijze waarop hier invulling aan gegeven wordt, is natuurlijk aan verandering onderhevig. Sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen, economische conjunctuur, crises, bestuurlijke wisselingen, maar bijvoorbeeld tegenvallende effecten van maatregelen leiden allen ertoe dat een dergelijke visie nooit statisch kan zijn.

Het is verplicht om een m.e.r. te monitoren. Het is de moeite waard om te verkennen of het MER kan worden doorontwikkeld tot 'levend document'. Het wordt dan een monitoringsinstrument voor de Zeeuwse fysieke leefomgeving als geheel, dat inzichtelijk maakt hoe waarden, analyses en beleidskeuzes met elkaar samenhangen. Daarmee kan het ondersteunend zijn bij evaluatie en herijking van de omgevingsvisie. In deze paragraaf zijn enkele aanbevelingen gedaan hoe deze monitoring meerwaarde kan hebben. Een kosteneffectief en doelmatige monitoring is daarbij het vertrekpunt.

De basis voor de monitoring van het MER zijn logischerwijs de onderdelen van het beoordelingskader. In dit MER is voor deze onderdelen een integraal beeld geschetst van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Ook zijn voorspellingen gedaan waar de kwaliteit van de fysieke leefomgeving per beoordelingsaspect, maar ook als geheel, naartoe beweegt. Hier zitten veel onzekerheden in.

Met behulp van monitoring kunnen drie vragen worden geborgd:
- In hoeverre komen de voorspelde effecten overeen met de praktijk?
- In hoeverre is nieuwe informatie/beleid/ontwikkelingen aan de orde om de beoordeling van de effecten op de kernwaarden aan te passen?
- In hoeverre is bijsturing nodig om de gestelde ambities te behalen?

Door beantwoording van deze drie vragen houdt de provincie Zeeland een integraal beeld van de fysieke leefomgeving. Een beeld dat anders niet aanwezig is, ondanks dat de provincie Zeeland veel beleid monitort.

11.3 Hoe zou monitoring er in de praktijk uit kunnen zien?

Met dit MER is een 'nulmeting' van de staat van de fysieke leefomgeving uitgevoerd. Ook is een inschatting gegeven van de mate waarin maatregelen, verordening en aangescherpt beleid uit de Omgevingsvisie leidt tot het behalen van de gestelde ambities.

Na vaststelling van dit MER is het wenselijk een monitoringsplan op te stellen waarin nader uitgewerkt wordt hoe de monitoring vormgegeven kan worden. De monitoring dient in elk geval te bestaan uit:
- Een update van de staat van de fysieke leefomgeving;
- Inzicht hoe de trends van de onderdelen van het beoordelingskader zich ontwikkelen;
- Aanbevelingen of en hoe bijgestuurd kan worden om ongewenste trends/effecten te keren.

Updates van de staat van de fysieke leefomgeving

Door monitoring kan de ontwikkeling van de staat van de fysieke leefomgeving goed beschouwd worden. Het is van belang dat de data die gebruikt wordt om deze staat van de fysieke leefomgeving te presteren ook op deze momenten redelijk actueel is. Voor veel van de gebruikte indicatoren geldt dat de gebruikte data tweejaarlijks of vierjaarlijks beschikbaar komt. Voor enkele indicatoren zal specifieke data verzameld moeten worden. Na vaststelling van de Omgevingsvisie en het MER kan in het monitoringsplan per indicator de onderliggende benodigde data en bronhouder van de data worden benoemd. Als hier dan nog lacunes uit naar voren komen, kunnen deze benodigde meetgegevens nog verzameld worden.

Inzicht hoe de trends van de kernwaarden zich ontwikkelen

De monitoring geeft inzicht in hoe de trends van de diverse kernwaarden zich ontwikkelen en hoe deze zich verhouden tot de voorspellingen uit dit MER. Het moge duidelijk zijn dat trends over langere perioden gaan dus is niet de verwachting dat al bij de eerste monitoringsrapportage er direct grote veranderingen zichtbaar zijn. Een vorm van visualisatie is door de figuren uit dit MER te updaten met nieuwe gegevens over de indicatoren.

Bijsturing in het MER naar aanleiding van monitoring

Na een langere periode is beter te zien hoe een trend zich ontwikkelt en in hoeverre deze afwijkt van de voorspellingen. Afwijking is niet per definitie slecht, bijvoorbeeld bij positieve afwijking of als deze nog binnen de voorspelde prognose valt.

projectnummer 457757.100
6 januari 2021
Provincie Zeeland

Bijlage 1: Factsheets (apart document)

Copyright © 2020
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 22976213
E. peter.verhoeven@anteagroup.com

www.anteagroup.nl